

Pallo József

Új szabálysértési törvény – változó szemlélet

Több mint egy évtized elteltével jelentős változás következett be a szabálysértési joganyagban, mert ez év április 15-én hatályba lépett – a már címében és a szabályozás szellemiségében is új – *szabálysértésekről és a szabálysértési nyilvántartásról szóló 2012. évi II. törvény*.

Nem ismeretlenek számunkra azok a hosszú időre visszanyúló szakmai viták, amelyek azt célozták, hogy a szabálysértés – mint a közigazgatási büntetőjog részeként értelmezhető sajátos jogterület – jellegét pontosan meghatározzák. Az alapvető probléma abban rejlik, hogy a szabálysértési normák egy része, illetve a hozzájuk kapcsolódó jogkövetkezmények egyértelműen a közigazgatási jog és a büntetőjog határán, sokszor szinte egybeolvadva helyezkednek el, és ezzel egy sajátos kettősség jelenik meg. Ugyanakkor a nemzetközi (európai) törekvéseket megismerve szembetűnő az is, hogy a két jogterület határai kezdenek átetszőbbé válni, és ezzel a büntetőjog hagyományosnak mondható hegemóniája fellazulóban van.¹ Ebből adódóan az igazságügyi büntetőjog fogalma differenciálódik, mert megjelenik (megjelen) és helyet követel mellette a közigazgatási büntetőjog is.² A két terület elhatárolása igen nehéz, de talán helyénvalónak tűnik az a gondolat, hogy erre csak a hatáskörök pontos megállapításával mutatkozik reális esély, hiszen az igazságügyi büntetőjogban a bírói, míg a közigazgatási büntetőjogban az igazgatási szervek feladatköre a rendező elv. Mindkét esetben közös a tilalmazott magatartásokban a társadalomra (jogrendre) való veszélyesség jelenléte, azonban ez a szabálysértések tekintetében kisebb mértékű, amely csupán a közigazgatás-ellenességet alapozza meg.³ A téma további elemzése igen érdekes következtetésekre vezethetne, azonban tanulmányom nem ezt célozza, sokkal inkább a fentebb kifejtett dogmatikai történések által is befolyásolt és kialakult jogi környezetet kívánom bemutatni.

1. Rövid történeti visszapillantás: A kihágástól a szabálysértésig

Visszatekintve a tárgyalt téma szempontjából különös pezsgést eredményező XIX. századra, jól körvonalazódik, hogy a büntetőjogi szabályozási rendszernek két fő iránya alakult ki. Egyrészt ismert az ún. *trichotom rendszer* (büntett-vétség-kihágás), másrészt érvényesült a *dichotom* (büntett-kihágás) struktúra is. A ki-

¹ Elegendő arra utalni, hogy az Európa Tanács, illetve az Európai Unió egyes dokumentumaiban a közigazgatási-jellegű represszív szankciók a kriminálpolitika valós alternatívájaként jelennek meg. Ehhez képest ellenkező mozgás is tapasztalható, melyre aktuális példa az új Btk. szabályozása, amely az elzárást önálló büntetőjogi büntetés rangjára emelte.

² Nem új találmányról van szó, hiszen a magyar közigazgatási büntetőjog elvi alapjait már Angyal Pál (1873-1949) kidolgozta.

³ A közigazgatás-ellenesség tehát egyfelől a kisebb fokú társadalomra való veszélyesség szinonimája, másrészt a közigazgatás működésének rendjét akadályozó, veszélyeztető cselekményeknek az előbbivel azonos mértékű kifejezője. (Vö. Király – Máthé – Mezey: A polgári büntetőjog története. In: Magyar Jogtörténet. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 297-299. o.)

hágást mindkét rendszerben úgy azonosították mint a bűncselekmény enyhébb alakját. A korszak legkiemelkedőbb magyar büntető törvénykönyve kétségkívül a Csemegi Kódex volt, amely a bűncselekmények hármass felosztását alkalmazta, azonban nem szabályozta az összes büntetendő magatartást.

Ehhez mérten a kihágásokról⁴ önálló törvénymű, az *1879. évi XL. törvénycikk* rendelkezett, melyben a bűncselekményhez képest eltérő különbségeket igen szemléletesen kidomborították, elsősorban a szándékosság, a gondatlanság, illetve a büntetések és az elévülések tekintetében. További jellegzetessége volt ennek a szabályozásnak, hogy csak a gondatlanságból elkövetett jogsértések tekintetében határozott meg felelősséget, tehát gyakorlatilag az alanyi felróhatóság elvét érvényesítette. A szankciórendszeréről elmondható, hogy a kihágások következményei vagy büntetésként (pénzbírság, elzárás) vagy mellékbüntetésként (foglalkozástól eltiltás, elkobzás és egyes esetekben hivatalvesztés) jelentkeztek. Általános szabályként érvényesült a meg nem fizetett pénzbírság elzárásra történő átváltoztatása is, melyhez a törvény által megállapított átváltási kulcs nyújtott segítséget. A szankciók alkalmazásában és a jogsértések elbírálásában a járásbíróságok, illetve a közigazgatási hatóságok működtek közre. Megjegyzendő azonban, hogy ezek a hatáskörök nem voltak arányosan telepítve, melynek következtében a közigazgatási szervek túlsúlya volt meghatározó.

Közel hetven év elteltével a kihágás jogi megítélése is jelentős változáson ment át, melynek közvetlen mozgatórugói az 50-es évek társadalmi, politikai és jogpolitikai változásaiban gyökereztek. A korszak emblematikus jogi „terméke”, a *büntetőjog általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Btá.)*⁵ volt, mely a bűncselekmények súly szerinti megosztását új alapokra helyezte és végeredményben egy dichotomikus rendszert hozott létre. Sajátos megoldásként a jogszabály úgy rendelkezett, hogy a kihágásokra a büntettek vonatkozó rendelkezéseket alkalmazta, ha a törvény másként nem rendelkezett. Ebben az időszakban a kihágásért az elzárást mint büntetést lehetett alkalmazni, míg a pénzbírságot, az elkobzást, a foglalkozástól eltiltást és a kiutasítást mellékbüntetésként jelenítette meg a szabályozás. A korszak első és másodfokú eljárásrendszerét az *1951. évi 35. törvényerejű rendeletben* találjuk, melynek értelmében első fokon községekben a járási, városokban a városi végrehajtó-bizottság járt el a kihágási ügyekben.⁶ A megyei végrehajtó-bizottság elnöke (a bizottság megbízottja) vagy a rendőrség vezetője másodfokon döntött ezekben az ügyekben.⁷

A kihágások elbírálása tekintetében a rendőrség döntési jogkörét az *1953. évi 16. törvényerejű rendelet* megszüntette, és csupán néhány kisebb jelentőségű ügyben telepített hatáskört ehhez a szervezethez. A jogszabály fontos újítása volt, hogy be-

⁴ A történetiség kedvéért meg kell említeni, hogy az első ilyen jellegű jogszabály a *mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvénycikk* volt.

⁵ Ennek a szabályozásnak jutott az a kétes dicsőség, hogy a Csemegi Kódex még hatályban lévő utolsó rendelkezéseit végleg száműzze a magyar jogrendből.

⁶ A rendőrség elsősorban a közlekedésrendészettel, valamint a közrend és a közbiztonság megszégésével kapcsolatos kihágások vonatkozásában rendelkezett hatáskörrel.

⁷ Ezekon kívül a belügyminiszter kijelölhetett városi végrehajtó-bizottságokat, amelyek kihágási ügyekben dönthettek.

vezette az általános fogalmak szerinti *bírságot*, mellyel a szintén nívumnak számító, kihágásnak nem minősülő *ún. szabálytalanságokat* volt hivatott büntetni, melyek jellemzően a közrend és a közlekedés rendjét sértő cselekmények voltak.

A bűncselekmények súly szerinti felosztását az 1955. évi 17. törvényerejű *rendelet* számolta fel, és egységes, „büntetti” fogalmon nyugvó anyagi büntetőjogot teremtett. A tárgyalt téma szempontjából legfontosabb következménye mindennek az volt, hogy a kihágás – mint szakmaspecifikus fogalom és jogintézmény – megszűnt, és a tényállások egy részét büntettnek, míg a másik részét, új fogalmat bevezetve, *szabálysértésnek nyilvánította* a jogszabály. Mindez azért nagyon fontos, mert ekkor történt meg a szabálysértések egyértelműen deklarált elhatárolása a büntetőjogtól és ezen a néven való bevezetése a magyar jogrendbe. Gyakorlatilag a korabeli jogalkotó egy sajátos közigazgatási jogintézményt hozott létre, melynek teljesen önálló anyagi jogi és eljárásjogi szabályrendszerét is kialakította.

Az új jogintézmény kódex jellegű szabályozására egészen az 1968. évi I. törvény hatálybalépéséig kellett várni, melynek végrehajtási rendelete a 17/1968. (IV. 14.) *Korm. rendeletben* öltött testet. A joganyag továbbra is megtartotta azt a vegyes közigazgatási fórumrendszert, amelyben még a községi tanácsok is szabálysértési hatósági jogkört kaptak, az elbírálás tekintetében a rendőrségi és törvényhatósági vonulat érvényesült, azonban igen nehezen védhető megoldásként a szabályozás kizárta a bírói út igénybevételét. Ez úgy válik plasztikussá, hogy egyazon szerv valósíthatta meg a nyomozati cselekményeket, láthatta el a váddal kapcsolatos feladatokat és a döntéshozatalt, mindezt bírósági kontroll nélkül.

Mindez különös hangsúlyt kapott 1992-ben, amikor Magyarország is csatlakozott a Római Egyezményhez, melynek igen fontos hozadéka volt az, hogy a kormány a jogharmonizáció érdekében elrendelte a teljes magyar jogrendszer felülvizsgálatát. Ennek nyomán szembesülnünk kellett azzal, hogy a szabálysértési eljárás az egyetlen olyan terület, amely nem felel meg az Egyezmény normatíváinak. Hazánk, élve a nemzetközi jog adta lehetőségekkel, csatlakozott ugyan, de ebben a vonatkozásban fenntartást fogalmazott meg, azonban nyilvánvalóvá vált az is, hogy a szabálysértési joganyag revíziója sokáig nem halasztható. A legsürgetőbb feladat az Egyezmény 6. cikkelyének való megfelelés volt, amely az *ún. fair eljárás elvét* rögzíti.⁸ További ösztönzést jelentett a 63/1997. (XII. 12.) *AB határozat*, melyben megállapítást nyert, hogy a jogalkotó mulasztásban megnyilvánuló alkotmány sértést követett el, mert csak szűk körben biztosította a bírói út igénybevételét, jelesül a meg nem fizetett pénzbírság átváltoztatása ellen volt erre lehetőség. A szabályozásban általános büntetés-ként a pénzbírság kiszabása jelenik meg, azonban csekély számú szabálysértés esetében nyitva állt az út az elzárás igénybevételére is.

⁸ „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű határidőn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelességei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntető jogi vádak megalapozottságát illetően.”

Ezt követően lázas munka indult⁹, melynek eredményeképp megszületett az 1999. évi LXIX törvény, amely felszámolta ezt a hiányosságot, és végső soron a szabálysértési joganyagot az európai normákhoz igazította. A nagy igyekezet ellenére sem sikerült tökéletes szabályozást alkotni, mert a törvény bonyolult és lassan alkalmazható volt, valamint az elkövető számára több obstrukciós lehetőséget biztosított. Komoly problémák forrását jelentette az is, hogy a részletszabályok kidolgozásának hiánya miatt a törvényt alkalmazási ideje alatt 34 alkalommal kellett módosítani, melynek egyenes következménye a kazuisztikus szerkezet kialakulása volt. Nem ok nélkül érte a jogszabályt az a kritika sem, hogy elhúzódnak az ügyek és a felelősségre vonás eredménytelenné válik, valamint a fórumrendszer egyes elemei között gyakori hatásköri összeütközések alakulnak ki.

A szabályozás következő lépcsője a ma is hatályos *szabálysértésekről és a szabálysértési nyilvántartásról szóló 2012. évi II. törvény*¹⁰, melynek megalkotói célul tűzték ki a gyors és eredményes fellépést a szabálysértést elkövetőkkel szemben. A jogszabály részletesebb ismertetése a tanulmány egy másik részében történik meg. A jelenlegi helyzetben a végrehajtást segíti elő a *szabálysértési elzárás végrehajtását fogantató intézetek kijelöléséről szóló 42/2012. (III. 20.) Korm. rendelet*, valamint a gyakorlati feladatokkal közvetlenül összefüggő *17/2012. (IV. 5.) BM rendelet*. Ezekkel a rendelkezésekkel napjainkban a szabálysértési elzárásra vonatkozó joganyag komplex és zárt körű normarendszert alkot.

2. A közigazgatási szankciórendszerek típusai az uniós tagállamokban

A magyar jogrendszerben a szabálysértési jog egy sajátos „*jogágak közötti jogág*”, s mint ilyen, európai viszonylatban majdhogynem páratlan és egyedülálló szabályozási modellnek tekinthető.¹¹ Sajátossága abban áll, hogy egyrészt magába olvasztja az ún. „*bagatell büntetőjogi tényállásokat*”, amelyek lényegében egy sajátos *dekriminalizáció* révén kerültek át a büntetőjogból a közigazgatási jogba, másrészt megtalálhatók benne a közigazgatás-ellenes tényállások, harmadrészt pedig e két csoport között húzódik egy olyan tényállásokból álló széles sáv, amely kisebb-nagyobb mértékben, de mindkét csoport jellemzőit magán viseli.¹²

A magyar szabálysértési jog e sajátossága a szabálysértési szankciók rendszerében is tükröződik, ahol keverednek egymással a közigazgatási jogi (*államigazgatási jogi*) jellegű bírságok és a kifejezetten büntetőjogias elzárásbüntetés, valamint a különböző szabálysértési intézkedések. Ezzel szemben más európai országokban az alábbi modellek valamelyikét alkalmazzák:

- Nem ismerik el a közigazgatásnak azt a jogát, hogy büntetőhatalmat gyakoroljon, s így a közigazgatás-ellenes cselekmények szankcionálása a *büntetőjog trichotómikus* rendszerének legalsó szintjének részét képezi.

⁹ Ugyanakkor szólni kell arról is, hogy a joganyag korszerűsítése már az 1980-as évek közepén felvetődött és az Igazságügyi Minisztériumban külön bizottságot hoztak létre.

¹⁰ Hatályba lépett 2012. április 15-én.

¹¹ Egyedül még a német jogrendszerben jelenik meg a szabálysértési jog önálló jogágként.

¹² Nagy Marianna: A közigazgatási jogi szankció. Magyar közigazgatási jog. Általános rész. (Szerk. Fazekas Marianna, Ficzer Lajos). Budapest, Osiris, 2005. 552-553. o.

- Elismerik a közigazgatásnak azt a jogát, hogy büntetőhatalmat gyakoroljon (*közigazgatási büntetőjog*), ám e fölött bírói felügyelet érvényesül.

Azokban az államokban, ahol létezik külön közigazgatási büntetőjog, a közigazgatási szankciófajtákat illetően közös pont, hogy egyformán *tiltják a személyes szabadságot korlátozó vagy megfosztó intézkedések közigazgatási szervek által történő alkalmazását és előírását*. Az európai közigazgatási büntetőjogokban tehát a leginkább alkalmazott szankciók a pénzügyi szankciók, vagyoni hátrányok, másodsorban pedig jogkorlátozó és jogfosztó intézkedéseket rónak ki.

További érdekes kérdés az Európai Unió tagállamait a közigazgatási szankcionálás szempontjából megvizsgálni, melynek eredményeként három nagy blokk hozható létre:

1. Az első csoportba tartoznak azon országok, amelyek kapcsán törvényben szabályozott közigazgatási büntetőjogról beszélhetünk. (*Németország, Olaszország és Portugália.*)
2. A második csoportba tartoznak azok az országok, amelyek alkalmazzák ugyan a közigazgatás büntetőhatalmát, de nincs egységes törvényi alapja és rendszere a közigazgatási szankcionálásnak. (*Belgium, Spanyolország, Görögország, Franciaország és Hollandia.*)
3. A harmadik blokkot azok az országok alkotják, amelyek elutasítják a közigazgatás büntetőhatalmát. (*Nagy-Britannia, Írország, Dánia.*)¹³

Ad a) Az *olasz büntetőpolitika* a 60-as évek végétől kezdve a depónalizációt tette a jogalkotás egyik központi értékévé, vagyis a büntetőjogi büntetést csak a legsúlyosabb jogellenes cselekvésekre kívánták fenntartani.

Merész jogpolitikai döntéssel 1967-ben még csak a közlekedés rendjére vonatkozóan, majd 1975-ben – néhány kivételtől eltekintve – generálisan is: a büntetést átminősítettek közigazgatási bírsággá minden szabálysértésre vonatkozóan. Ma a szankcionálásuk sarokpontja szerint valamennyi közigazgatási bűncselekmény bírsággal¹⁴ büntetendő. E törvény mellett alapvető fontosságú jogforrásnak minősül egy 1983. december 19-i miniszterelnöki körrendelet, amely irányelvet jelent arra nézve, hogy ténylegesen mely esetekben alkalmazza a jogalkotó a büntetőjogi vagy a közigazgatási jogi szankcionálást.¹⁵

A *portugál közigazgatási szankciórendszer* egy rendkívül differenciált modellnek tekinthető, hiszen itt egy *trichotomikus* büntetőjogi struktúra mellett párhuzamosan létezik a törvényben szabályozott közigazgatási büntetőjog. Eszerint a portugál Btk. szabályozza a trichotomikus felosztású bűncselekményeket, amelyekre szabadságvesztés- és pénzbüntetés büntetéseket alkalmaznak, továbbá az 1982. évi 43. külön törvény tartalmazza a speciális közigazgatási bűncselekményeket, amelyek jogelle-

¹³ Nagy Marianna: *Közigazgatási szankcionálás az Európai Unió tagállamaiban.* (T-037894. sz. „A közigazgatási felelősség- és szankciórendszer elméleti-dogmatikai rendszerének fejlesztési lehetőségei” című OTKA kutatás támogatásával készült tanulmány.) 2. o. – [www.bm.hu/web/euik.nsf/.../\\$FILE/Nagy%20Marianna%20I..doc](http://www.bm.hu/web/euik.nsf/.../$FILE/Nagy%20Marianna%20I..doc)

¹⁴ A törvény szóhasználata szerint: „pénzfizetési kötelezettség” – lévén, hogy Olaszországban a „bírság” terminus alatt büntetőjogi pénzbüntetés értenek.

¹⁵ Nagy Marianna uo. 3-5. o.

nességi formája az ún. „*contra-ordenação*”, szankciója pedig a „*coima*”, azaz a bírság.¹⁶ Emellett a jogalkalmazónak még igen tág lehetősége van különböző mellékbüntetések alkalmazására, úgymint elkobzás, eltiltás valamilyen cselekménytől, foglalkozástól, valamely jog, kedvezmény közigazgatási szerv általi visszavonása, kitiltás piacokról, vásárokról, sportrendezvényekről, meghatározott helyekre való belépés tilalma, közmunkában való részvételtől eltiltás, koncessziós eljárásból kizárás, intézmény bezárása, szolgáltatás megtiltása, jogosítványok visszavonása.¹⁷ A *coima*, elentétben a kihágásokra kiszabható pénzbüntetéssel, nem változtatható át elzárásra, *mindig pénzfizetési kötelezettség marad*. Lényegét tekintve a portugál modell egy egyszerűsített büntetőeljárást képez le: abban az esetben, ha az eljárás során bűncselekmény gyanúja merül fel, akkor az ügyész veszi át az eljárást.

A német szabályozási modell a magyar szabálysértési jog szempontjából mintáértékűnek¹⁸ számít, mert ebben szintén létezik külön szabálysértési kódex (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*, rövidítve: OWiG). A modellt egyértelműen dichotóm szemléletmód jellemzi, mert elkülönült joganyagként jelenik meg a büntetőjoghoz képest, és a szabálysértések elbírálását közigazgatási bíróságok hatáskörébe utalja, egyidejűleg garantálva a bírói felülvizsgálat lehetőségét. A szabálysértés fogalma az a jogellenes és felróható cselekmény, amely törvényi tényállást valósít meg, és a törvény pénzbírsággal fenyegeti.¹⁹ Látható tehát, hogy a német szabálysértési jogban már a fogalmi elemek szintjén ki van zárva a személyes szabadságot korlátozó szankciók alkalmazása, azaz primer elzárásbüntetés nincs. Szekvenciális jelleggel azonban megjelenhet a szabadságelvonás e formája. Lényegében a magyarral ellentétben a német rendszerben kizárólag a *fizetni tudó, de erre hajlandóságot nem mutató elkövetőkkel szemben lehet elzárást alkalmazni*.

Ad b) A *belga jog* ugyan elismeri a közigazgatás büntetőhatalmát, ez azonban nem mindenben felel meg a közigazgatási büntetőjog kritériumainak. Ez a büntetőhatalom mindenekelőtt abban különbözik a korábban ismertetett rendszerektől, hogy a közigazgatási szankciókon kívül alkalmazza az ún. *közigazgatási tranzakciót*, amely egyfajta sajátos egyezségi megoldás, vagyis olyan bírság, amelyet a közigazgatás mintegy „felajánl” a jogsértőnek, kiváltva ezáltal a királyi ügyész eljárását.²⁰ Egyébiránt a *belga közigazgatási büntetőjogi szankciórendszer sem tartalmaz személyi szabadságot elvonó/korlátozó szankciókat*, ez csak a büntetőjogi szankcionálás része lehet. Ha azonban nem fizetik be a tranzakciós összeget, akkor az ügy átkerül az ügyészhez, és elindul a büntetőeljárás, amely során akár szabadságvesztés-büntetést is kiszabhatnak.

A *spanyol Alkotmány* 9. cikkének 3. §-a szerint az Alkotmány „*megtiltja a közigazgatásnak, hogy bárminemű bíraskodási tevékenységet végezzen*”, továbbá a 25. cikk 3. §-a *kizárja a közigazgatási szabadságelvonás jogát*, akár direkt, akár szubszidiárius módon

¹⁶ Uo. 13. o.

¹⁷ Uo. 16. o.

¹⁸ Alátámasztja mindezt, hogy a hatályos szabályozás megalkotásakor deklaráltan a német mintát követte a jogalkotó.

¹⁹ Árva Zsuzsanna: Fejezetek a közigazgatási büntetőbíráskodás elméletörténete köréből (PhD-értekezés). Kézirat. Miskolc, 2007. 239. o.

²⁰ Nagy Marianna: Közigazgatási szankcionálás... 18., 20. és 23. o.

gyakorolja azt. Ugyanakkor alkotmányértelmezés alapján (a szabadságelvonás kivételével) levezethető a közigazgatás szankcionálási joga, hiszen a 25. cikk 1. §-a kimondja „*senkit nem lehet megvádolni, illetve megbüntetni csak olyan cselekményért, illetve mulasztásért, amely már az elkövetéskor bűncselekményként, vagy vétségként, illetve közigazgatási jogellenességként volt szabályozva*”.²¹ Egyébiránt a különböző ágazati törvények (Adótörvény, Versenytörvény stb.) számos szankciófajta szabályoznak, de a bírság jogintézménye valamennyiben megtalálható.

A görög rendszer alapjaiban tér el a már ismertetett európai rendszerektől. A közigazgatási jog alulkodifikáltsága miatt ebben a rendszerben a szankcionálás területén is meghatározó a joggyakorlat értelmező szerepe, illetve abban is specifikus, hogy melyik jogágban helyezi el a közigazgatási büntetőhatalmat.²² E hatalmat tehát nem a büntetőjogból eredeztetik, hanem önállónak tekintik, ennek sajátos következménye pedig az, hogy a büntetőjog és a büntető-eljárás jogelveit nem terjesztik ki a közigazgatási jogra, ezzel a megoldással is elkülönülve az Európai Unió számos más tagjától. A közigazgatás-ellenes cselekmények szankcióit – akárcsak Spanyolországban – nem a Btk., hanem ágazati törvények és rendeletek határozzák meg. Továbbá a büntetőjogi szankcionálásra a görög szabályok szerint monopóliuma van a bíróságoknak, szemben a közigazgatási szankcionálással, amelyet mindenkor a közigazgatási szervek végeznek. Görögországban úgyszintén ismeretlen a közigazgatási szankciók körében az elzárás, a szankciórendszer központi eleme a *pénzbírság*, amelynek kiszabására objektív felelősségi alapon kerülhet sor, és amely *nem kötődik szorosan az elkövetőhöz*, s így a jogellenességet elkövető személy halála után átszáll az örökösökre, akik egyfajta hagyatéki teherként kötelesek megtéríteni a bírságot az állam számára.²³

Franciaországban a közigazgatási szankcionálást különös hatáskörű autonóm államigazgatási szervek (*autorités administratives indépendantes*) végzik. Tehát itt ismeretlen az elkülönült szabálysértési jog, e cselekmények a büntetőjog részét képezik, és a cselekményeket a büntetőeljárás részeként bírálják el. E hatóságok jórészt pénzügyi szankciókat alkalmaznak, ám ez alatt nem csak bírságokat értenek, hanem a vagyont érintő egyéb hátrányokat is ide sorolják (*például a munkafüggésztésnek elrendelése, ház lebontására kötelezés, dolgok megsemmisítése*). Emellett lehetőség van ún. megelőző és helyreállító rendészeti intézkedések foganatosítására a megbomlott közrend helyreállítása érdekében (*például késedelmi pótlékok kiszabása*).²⁴ Külön aláhúzendő a francia Alkotmánytanács 1989. július 28-ai döntése, amelyben kimondatott, hogy „*a hatalommegosztás elve ma már nem jelenti akadályát annak, hogy a közigazgatási hatóság a közhatalom gyakorlása során szankciót alkalmazzon*”. A szankció azonban *nem korlátozhatja a személyes szabadságot*, másrészt pedig törvényben kell megállapítani az alkalmazott eszközöket és garanciákat.²⁵

²¹ Uo. 29. o.

²² Uo. 35. o.

²³ Uo. 36-38. o.

²⁴ Uo. 52. és 44. o.

²⁵ Lásd erről: Conseil d'Etat Section du rapport et des études: les pouvoirs l'administration dans le domaine des sanctions. La Documentation française. 1995. 16-17. o. (Idézi: Nagy Marianna: Közigazgatási szankcionálás... 46. o.)

Ugyanakkor a német rendszerhez hasonlóan a pénzbeli teljesítés kikényszerítése érdekében megmaradt a *szekvenciális elzárás* jogintézménye, bár a hatóságot széleskörű mérlegelési jog illeti meg abban a tekintetben, hogy ezt alkalmazza-e.

Ad. c) Közös jellemzője ezeknek a rendszereknek, hogy történelmi vagy alkotmányos okokból nem fogadják el a közigazgatás által alkalmazható büntetőintézkedéseket, elutasítják a közigazgatás büntetőhatalmát. Bár számos közigazgatási ágazati jogszabály megszegését büntetni rendelik különböző szankciókkal, ezeket a szankciókat büntetőbíróóság szabja ki. Ebből következően az adott ország büntetőjogának szankciórendszere alkalmazandó a közigazgatás-ellenes cselekmények miatt történő felelősségre vonáskor. Az *angol rendszert* érintően 2005-ben jelentős változások következtek be, amelynek hatására végbement a közigazgatási büntetőszankciók rendezése a tételes jog által.²⁶ Az Egyesült Királyságban, ahol csekély súlyú bűncselekmény (*minor criminal offence*) elkövetése miatt akár pár hetes szabadságvesztést is ki lehet szabni, külön törvény (*Rehabilitation of Offenders Act 1974*) rendelkezik a csak néhány és/vagy enyhe ítélettel rendelkező elítéltek rehabilitációjáról.²⁷

Ezen alcímhez kapcsolódóan feltétlenül fontosnak tartom, hogy a közigazgatási szankciók külföldi végrehajtásáról – néhány példát felidézve – röviden szóljak. Az világosan látszik, hogy a büntetés-végrehajtási szervezeteknek nem lehet szerepe e téren, lévén, hogy nem kriminális jellegű szankciókról van szó.²⁸ A bagatell bűncselekmények miatt kiszabott hátrányos jogkövetkezmények alkalmazása már a büntető igazságszolgáltatás területére tartozik, itt azonban az európai jogfejlődés során a különböző *resztoratív* (*helyreállító*) *igazságszolgáltatási*, illetve alternatív (elteleléses) modellek kerültek előtérbe. Görögországban például bagatell bűncselekmények esetén az ügyész az eset nyilvántartásba vételét követően írásban utasíthatja az illetékes rendőrkapitányságot arra, hogy mediációs eljárást kezdeményezzen.²⁹ Ausztriában a törvény a diverzió négy fajtáját ismeri, úgymint:

- meghatározott *pénzösszeg fizetése*;
- *közérdekű munka*, amit a terhelt beleegyezése esetén a köz javára szabadidőben végez;
- önállóan, bagatell bűncselekmények esetén alkalmazható a *próbaidő*, ami mellett valamilyen kötelezettséget is előírhatnak a terhelt beleegyezésével (mint például *gépjárművezetői tanfolyam elvégzése, elvonókúrán való részvétel, illetve a terhelt szociális körülményeitől, társadalmi helyzetétől függően pártfogó felügyelet is elrendelhető*);
- végezetül lehetőség van a *bíróságon kívüli megegyezésre* is, amit az ügyész vagy a bíró hivatalból rendel el, ha úgy látják, hogy az ügy jellegénél fogva alkalmas a tettes és áldozat közötti megegyezésre.³⁰ Meghatározott

²⁶ Árva Zsuzsanna: Fejezetek... 262. o.

²⁷ <http://www.british-prisons.co.uk/British%20Prisons/rehabilitationofoffendersact.htm>

²⁸ Nem véletlen tehát, hogy az 1987-es Börtön szabályzattal szemben az Európa Tanács ajánlása az új Európai Börtön szabályokról [REC (2006) 2.] nem tartalmaz kiegészítő rendelkezéseket a nem büntetőeljárás során elítéltek („polgári foglyok”) helyzetére vonatkozóan.

²⁹ A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban. Konferenciakötet. Budapest, IRM, 2010. 141. o.

³⁰ A helyreállító igazságszolgáltatás... 110. o.

törvényi feltételek fennállása esetén az ügyész tesz javaslatot a diverzióra, majd a bíróság döntését követően az ügyet a Neustarthoz irányítják, amely országos hatáskörű nonprofit szervezetként működteti a pártfogó felügyelet, a közérdekű munka és a mediáció rendszerét.

3. Közigazgatási büntetőjog az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény és a szabálysértési jog vonatkozásában eddig csak egy eljárási kérdést vetődött fel az EJEB előtt, ez azonban csupán érintőlegesen kapcsolódik a végrehajtáshoz. A kérdés az volt, hogy vajon alkalmazható-e az Egyezmény 6. Cikkének (Tisztességes tárgyaláshoz való jog) garanciarendszere olyan magatartások megítélésénél, amelyek a nemzeti jog szerint közigazgatási büntetőjogi (szabálysértési) eljárás alapjául szolgálnak. A kérdésre több ízben is igenlő választ adott a bíróság, indoklását pedig, többek közt arra is alapozta, hogy az ilyen tényállásokhoz fűzött szankciók – függetlenül azok jogági besorolástól – *hasonlatosak a büntetőjogi büntetésekhez és intézkedésekhez*, tehát represszív-preventív funkcióval bírnak.

Konkrétan az *Öztürk vs. Németország ügyben*³¹ a közlekedési szabálysértés miatt hatóság által kiszabott szabálysértési bírság alkalmazását minősítette a bíróság alapvetően büntetés jellegűnek (*the sanction seeks to punish as well as to deter*). Az EJEB tehát kimondta, hogy a német szabálysértési jog az európai büntetőügy-fogalom része, mert a szabálysértés során megsértett jogszabály a társadalom valamennyi tagjára és nem kisebb (például szakmai) csoportjára ró kötelezettségeket. Természetesen ezen elv nem zárja ki az ügyek intézéséből a közigazgatási szerveket, csupán azt kívánja meg, hogy az érintett fél teljes körű bírói védelemben részesüljön. Megállapítható tehát, hogy az EJEB csupán viszonylagos jelentőséget tulajdonít az adott nemzet jogági kategorizálásának, döntő a jogsértés valódi természete, amelyet a kapcsolódó büntetés jellegével összefüggésben kell megítélni. (*The very nature of the offence, considered also in relation to the nature of the corresponding penalty – represents a factor of appreciation of greater weight.*)

4. Az új szabályozás néhány hangsúlyos eleme

A tényállások számát tekintve megállapítható, hogy *jelentős deregulációra került sor*, mert a korábbi 183 szabálysértésből a törvényben 86, elsősorban a közrend és a közbiztonság elleni tényállás maradt, míg azoknál, amelyek kimaradtak, a jövőben nem szabálysértési, hanem közigazgatási bírság lesz alkalmazható. Ennek kétség kívül a legnagyobb előnye az, hogy *megszűnt a szabálysértési és a közigazgatási eljárások párhuzamossága*.

A szabálysértés fogalmát vizsgálva szembetűnő, hogy a jogalkotó szándéka a kriminalizálódás irányába mutat. A törvényi definíciót értelmezve megállapítható az

³¹ ECHR, *Öztürk v. Germany*. Judgement of 21 February 1984. Series A no. 79. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=%D6zt%FCrk&sessionid=55573824&skin=hudoc-en>

emberi cselekedet, a társadalomra való veszélyesség, a büntetendőség és a felrőhatóság kritériumainak együttes megjelenése. Ehhez igazodóan tevékenységben vagy mulasztásban kell megnyilvánulnia az emberi magatartásnak, a bűncselekményhez képest kisebb fokban sérti vagy veszélyeztetheti Magyarország jogrendjét, csak törvény nyilváníthat szabálysértéssé³² és végül: beszámítási képességgel rendelkező szándékos vagy gondatlan elkövetés a feltétel.

A normarendszer különös részében újdonság, hogy az alkalmazható joghatrányt nem határozza meg a jogalkotó, csak a tényállásokat rögzíti az egyes szabálysértések kapcsán. Praktikus jogszabály-szerkesztési technikát alkalmazva külön fejezetben szabályozza az elzárással is szankcionálható tényállások körét.³³

A szankciórendszerben jelentős változás, hogy a büntetések csoportja kiegészült a közérdekű munkával, így tehát az elzárás, valamint a pénzbírság mellett új elem jelent meg. A közérdekű munka napi 6 órával számolandó, és csak akkor alkalmazható, ha az elkövető elfogadja. (Többek között ez határolja el a büntetőjogi változattól, ugyanis ott nincs választási lehetőség.) A meg nem fizetett pénzbírság átváltoztatása rendszerében a közérdekű munka szerepe megmarad, azonban az egyszerűsítés jegyében már nem előzi meg a letiltás, illetve az adók módjára való behajtás kísérlete. Ennek eredményeként legkésőbb 2 hónapon belül a meg nem fizetett pénzbírság elzárásra való átváltoztatása megtörténik. Itt említem meg, hogy a törvény végrehajtási rendelete értelmében a szabálysértési elzárás foganatosítására csak büntetés-végrehajtási intézetben nyílik lehetőség, számúzve ezzel a rendőrségi fogdát a végrehajtás rendjéből. Az intézkedések vonatkozásában változás történt a kitiltás terén, ugyanis ennek a szankciónak az alkalmazása lehetővé válik nemcsak a sportrendezvények, hanem a kereskedelmi tevékenység (például piacok, vásárok) helyszíneiről is. Ehelyütt azonban utalni kell arra is, hogy mindez csak akkor lesz hatékony, ha biztosítottak a technikai ellenőrzés feltételei is, másrészt nem szerencsés, hogy a büntetőjogban hasonló néven ismert jogintézménnyel találkozhatunk.

Új elem az is, hogy a rendőrségnek minden elzárással sújtható szabálysértés esetén előkészítő eljárást kell lefolytatnia. A pénzbírság összegében is változás történt, mert legalacsonyabb összege 5 000 forint, maximuma pedig 150 000 forintra emelkedik, azzal, hogy elzárással is büntethető szabálysértés esetén az összeg 300 000 forint is lehet. Megfigyelhető, hogy a büntetési tételek növekedése mellett az eddig alkalmazható mérlegelés helyébe egységesen 5 000 forintos átszámolási összeg lép. A büntetés-végrehajtás számára legközvetlenebb hatást eredményező tényállás tekintetében – tulajdon elleni szabálysértés – jelentősen megemelkedett az értékhatár, melynek összege 20 000 forintról 50 000 forintra változott. A szabályozás rögzíti a büntetés kiszabását enyhítő, illetve súlyosító körülményeket is, így nevesítve például a hatóságokkal való együttműködést vagy a 2 éven belüli újbóli felelősségre

³² A korábbi szabályozás lehetővé tette kormányrendeletben, illetve önkormányzati rendeletben a szabálysértés megállapítását.

³³ A törvény önállóan, a XXIII. fejezetben sorolja fel ezeket, úgymint: magánlaksértés, önkényes beköltözés, távotartó határozat szabályainak megsértése, rendezavarás, garázdaság, közbiztonsági tevékenység jogosulatlan végzése, tiltott kéjelgés, veszélyes fenyegetés, felozlatott társadalmi szervezet tevékenységében való részvétel, valótlán bejelentés, járművezetés az eltiltás ideje alatt, tulajdon elleni szabálysértés, jogosulatlan vadászat.

vonást. Fontos újdonság, *hogy a jogszabály előírja: az elkövetők felelősségre vonása lehetőleg még a helyszínen történjen meg.* A jövő év elejétől az egymás országában elkövetett közlekedési szabálysértések büntetéseit is behajtják a bolgár, horvát, magyar és osztrák autósoktól a helyi hatóságok, ennek kereteit a négy ország belügyminisztere, illetve belügyminiszter-helyettese az úgynevezett Salzburg Fórum, vagyis a közép-európai belbiztonsági partnerség ülésén alakította ki 2012 októberében.

Jelentős változás a szabálysértési hatóság eljárásában az, *hogy ha a tényállás tisztázott és az eljárás alá vont személy vagy az eljárásban részt vevő személy meghallgatása nem szükséges* (például egyértelmű a tettenérés), akkor büntetés kiszabására, vagy intézkedés alkalmazására kerül sor. Az erről szóló határozat meghozatalára 15 napon belül kerül sor, amely ellen a közléstől számított 8 napon belül az eljárás alá vont kifogással élhet, melynek következtében az ügy a helyi bíróság elé kerül.

Bevezeti a törvény az ún. *szabálysértési visszaesés fogalmát*, melynek lényege, hogy a külön is nevesített kriminális tényállás 6 hónapon belül harmadszori kimerítése (elkövetése) esetén az eredetileg elzárással nem sújtható cselekmény miatt e büntetés is kiszabható. Ez a rendelkezés értelemszerűen csak a hatályba lépés után elkövetett cselekményekre vonatkozik, melynek következményeként a korábban elkövetett szabálysértések esetén még az 1999. évi LXIX. törvényt kell alkalmazni, tehát a két szabályozás párhuzamosan még évekig él egymás mellett. Ennek megítélésem szerint, nagyon komoly szakmai és jogalkalmazási diszkomfort lesz a következménye.

A *hatásköri rendelkezésekről* röviden szólva elmondható, hogy a *jegyző ez irányú általános jogköre megszűnik* és helyette a kormányhivatalok járnak el. A törvény hatósági jogkört telepít a rendőrséghez és a Nemzeti Adó és Vámhivatal vámszervéhez is. Első fokon a helyi bíróság, míg másodfokon a törvényszék jogosult eljárni. A halmazati kérdések vonatkozásában kiemelendő, hogy ha az elkövetőt egy eljárásban több szabálysértés miatt vonják felelősségre, akkor 225 000 forint, elzárással is büntethető deliktumok esetében pedig akár 450 000 forintig terjedő bírságot is kiróhatnak.

Jelentős változások következtek be a *helyszíni bírságolás* tekintetében, ugyanis ennek összege 5 000 és 50 000 forint között mozog, és a jogsértés 6 hónapon belüli ismételt elkövetése esetén akár 70 000 forintos bírságra is számíthat az elkövető. *Eltűnik az illetékalapú befizetés*, a helyszíni bírság rendezésére 15 nap áll nyitva a korábbi 30 napos terminushoz képest, melyet postai átutalással vagy csekken lehet rendezni. A tervek szerint ezek a módzatok a későbbiekben kiegészülnek a bankkártyás fizetési móddal, azonban ennek lehetőségei napjainkban még nem adottak. A befizetett összeg továbbra sem a kiszabót illeti, hanem a Magyar Állam javára irandó. Megjelenik továbbá az ún. *fixbírság intézménye*³⁴ is, mely tulajdonképpen a helyszíni bírság kötelezően alkalmazandó mértéke, és ennek kétszeres összege megegyezik a szabálysértési eljárásban kiszabott összeggel. Ezzel a rendelkezéssel az egyéniesítés és az adekvát büntetés kiszabás csorbát szenved, mert az egyéni körülmények értékelésére nincs lehetőség. A helyszíni bírság körében jelenik meg *új jogintézményként a helyszíni idézés lehetősége*, amely alapján az idézett személynek 5 napon belül kell megjelennie a területileg illetékes hatóságnál az el-

³⁴ Részletszabályait a 63/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet tartalmazza.

járás további folytatása érdekében. A koncepcióval összhangban *szüksül a helyszíni bírságolásra jogosultak köre is, de a rendőrség valamennyi szabálysértés esetén eljárhat. Külön nevesíti a jogszabály a meghallgatás nélküli határozathozatal lehetőségét, de a döntés elleni jogorvoslatként meghallgatás kérhető.*

A törvény különös részét vizsgálva látható, hogy egy olyan tényállást tartalmaz, amelyben a büntetés-végrehajtás közvetlenül jelenik meg. A jogszabály 194. §-ában megjelenő, *büntetés-végrehajtási intézet környezetének megzavarása* megnevezést viselő szabálysértés jellegét tekintve alapvetően igazgatásellenes magatartást definiál, mely kriminálisan szintelen, közvetlen büntetőjogi összefüggése nincs. E tényállás az *egyes szabálysértésekről* szóló 218/1999. Korm. rendeletben bukkant fel első ízben, és bevezetésének oka az a kellemetlen jelenség volt, mely abban öltött testet, hogy az egyes büntetés-végrehajtási intézetek környezetében a hozzátartozók a kapcsolatfelvétel érdekében olyan közrendet (is) sértő magatartást tanúsítottak (bekiabálás, kézjelek) amellyel a környékbeli lakosok komfortérzetét, sok esetben birtoksértő módon zavarták.³⁵ Az új szabályozás szerencsés módon áttemelte ezt a tényállást, így lehetőség van továbbra is eljárni a rendzavarókkal szemben.

Szembetűnő, hogy az új szabályozásból – ellentétben a korábbiakkal – kimaradtak a katonák által elkövetett szabálysértésekre vonatkozó rendelkezések. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy erre a felelőssége vonási módozatra nincs lehetőség, mert a Hszt. ennek kereteit rendezi.

Kiemelném a törvény egyik nagyon fontos új elemét, amelyben *a szabálysértési nyilvántartás létrehozásáról és alkalmazásáról* rendelkezik. Az új rendszer magába foglalja az elkövetők, a helyszíni bírságoltak, az eljárás hatálya alatt állók, valamint a betekintésre jogosultak névjegyzékét. Az új nyilvántartással ki lehet szűrni a visszaeső elkövetőket, a szakemberek azt várják az új rendszertől, hogy közvetve csökkenti majd a szabálysértések számát.

5. A végrehajtási szabályok változásainak áttekintése

A szabálysértési elzárás hatályos szabályait a 17/2012. (IV. 5.) BM rendelet (továbbiakban: Rendelet) tartalmazza, amely a törvénnyel egyidejűleg lépett hatályba. Tekintettel arra, hogy a korábbi rendelkezésekhez³⁶ képest ez a jogszabály koncepcionális változásokat nem eredményezett, a továbbiakban csak az új, illetve megváltozott elemeket mutatom be.

A hatályos Rendelet 47 szakaszban rögzíti a szabályokat, míg a korábbi vonatkozó jogforrás közel azonos számban, mintegy 49 szakaszban tartalmazott normákat. A legfontosabb az a már korábban is említett változás, miszerint a végrehajtás rendjéből kikerült a rendőrségi fogda, mert csak büntetés-végrehajtási intézetben foganatosítható az elzárás. A különbségek túlnyomó többsége egyébként ennek a helyzetnek az általános leképzéséből adódik.

³⁵ A történetiség kedvéért jegyzem meg, hogy amikor a normaszöveg előkészítésével foglalkoztunk, szeretettük volna elérni, hogy a szabálysértésnek minősüljön a hozzátartozók (látogatók) esetleges rendbontó tevékenysége is, azonban ezt a javaslatunkat nem fogadták el.

³⁶ 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet

A terminológiában *szabálysértési hatóság* elnevezés jelenik meg ott, ahol korábban rendőrség szerepelt, ugyancsak stilisztikai változás, hogy *kiszabott elzárásról* beszél a jogalkotó az alkalmazott elzárás helyett. A fiatalkorúak befogadásakor értesítendő szervek felsorolása kiegészült, mert a *lakóhely szerinti illetékes gyámhivatal* már a felsorolás részét képezi.

Előzmény nélküli rendelkezések jelennek meg a Rendelet 3. § (4) bekezdésében, mely tájékoztatási kötelezettséget ír elő az elkövető számára arról, hogy *mit hozzon magával a befogadásra*. (TAJ szám, orvosi papírok, gyógyszereiről igazolás stb.)

A felhívás nyilvántartására vonatkozó határidő, illetve az elővezetés megismétlésének határideje *8 napról 5 napra csökkent*. Kimaradt viszont az elővezetés költségének mértékéről és megtérítéséről szóló szabályozás. Új elemként jelenik meg, hogy az *elővezetésről az ügyészt elektronikusan* is értesíteni kell. Amennyiben az elkövető elővezetése közben úgy dönt, hogy a *penzbírságot megfizeti*, akkor a rendőrnek erre a *helyszínen kell lehetőséget biztosítania, vagy a legközelebbi befizetésre alkalmas helyre* kell kísérenie az illetőt.

A korábbi szabályozás még tartalmazta azt az utalást³⁷, hogy az idegenrendészeti őrizetet büntetés-végrehajtási intézetben is végre lehet hajtani, ez most természetesen hatályon kívül került. Az *elkövető panaszjogában* is változások történtek, mert a döntésre nyitva álló határidő 3 napról, 5 napra növekedett. Jogorvoslati fórumként az *országos parancsnok* jár el, akinek szintén 5 napos döntési határidőt állapít meg a Rendelet, majd ezt követően a *szabálysértési szabályozásért felelős miniszter* a következő jogorvoslati szint.

Változás történt a büntetés-végrehajtási *intézet dolgozója elleni feljelentések* körében is, mert ezeket az intézet parancsnoka az illetékes *ügyésznek továbbítja*, míg a korábbi szabályozás a Be., illetve a Hszt. rendelkezéseire utalt vissza ebben az esetben. Az elkövető jutalmazása tekintetében már nem hivatkozik a Rendelet a Bv. Szabályzatra. Ugyanakkor alkalmazni rendeli a büntetés-végrehajtási szervek területén való tartózkodás szabályairól szóló rendelet előírásait a mozgással összefüggésben. Egyszerűsödés figyelhető meg a csomagküldeményekre vonatkozó előírásban, mert az *elkövető havonta egy csomagot kaphat*. A hatályon kívül helyezett szövegben részletesebben jelent meg mindez, kiemelve, hogy az elkövető havonta egyszer élelmiszercsomagot, valamint kéthetenként tisztasági csomagot kaphatott.

A munkáltatásról szóló rész kiegészült azzal, hogy az elkövetőt a *tűzvédelmi óvintézkedésekkel kapcsolatosan oktatásban kell részesíteni*, ugyanakkor a korábbiakkal ellentétben nem került be a normarendszerbe a nők egészsége és testi épsége védelméről szóló törvényre való utalás. Az elkülönítési szabályok között megjelenik a *betegék és a fiatalkorúak differenciálására* vonatkozó rendelkezés is, továbbá különbséget tesz a szabályozás az elkövető saját ruházata és a részére kiadott ruha (barna zsávol) között.

Az egészségügyi ellátáshoz kapcsolódóan a *tűdősűrű vizsgálatot azon elkövető kérheti*, akinek a szabadulásáig legalább 30 nap van hátra. Gépjárművezetői engedélyének meghosszabbításához csak a munkáltatással összefüggésben van joga az elkövetőnek. Fogpótlásra és gyógyászati segédeszköz térítésmentes igénybe-

³⁷ 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet 14. § (4) bekezdés

vételére *munkabaleset vagy az intézetnek felróható okból bekövetkező egészségkárosodás* szolgáltathat okot. A korábbi rendelkezésekben ez munkabalesethez vagy a végrehajtással kapcsolatos ártalomhoz kötődött.

Az előállítás szabályai kibővültek a Bv. Szabályzat 191/A. § rendelkezéseivel, mely szerint: ha az elkövető büntetőügyéhez közvetítői tevékenység kapcsolódik, akkor az *intézet a közvetítő idézésére előállítja az illető személyt.* (Természetesen, ha erről írásban lemond, akkor ez elmarad.)

6. A fiatalkorúak szabálysértési elzárásának megítélése

Tekintettel arra, hogy ez a kérdés komolyan megosztja a kérdéssel foglalkozó szakembereket, nem tartom helyénvalónak, hogy szemérmesen elhallgassam ezt a problémát. Egyrészt a „*kocka el van vetve*”, mert a hatályos joganyag egyértelműen rögzíti ennek lehetőségét, ezért a büntetés-végrehajtási szervezetnek egy kötelessége van: *a fiatalkorúak tekintetében is törvényesen fogantatni az elzárást.* Másrészt azonban olyan ideológiai és pedagógiai szempontok merülnek fel, melyeket érdemes közelebbről is megvizsgálni.

A közigazgatási jog elméleti szakemberei szerint a közigazgatási jogi szankciók elsődleges célja a jogérvényesítés, de tagadhatatlan, hogy ezek a szankciók másodlagosan *generális és speciális prevenciós* elemeket is magukban hordoznak, amelyek az elkövetőt ért büntetésen keresztül valósulnak meg.³⁸ A szabálysértési jog a közigazgatási jog része, ezért szankciórendszerére elvileg ugyanúgy vonatkozik a fenti megállapítás. A szabálysértési elzárás azonban némileg rendszeridegen szankció, lévén, hogy ez esetben megfordul a közigazgatási jogi szankciók célhierarchiája. Ebben az értelemben tehát a szabálysértési elzárás közelebb áll a büntetőjogi büntetésekhez, mint a közigazgatási jogi szankciókhoz.

Az elzárás bevezetése megosztotta a szabálysértési joggal foglalkozó szakembereket. Támogatói azzal érveltek, hogy a pénzbírság nem alkalmas eszköz bizonyos jogellenes cselekmények esetén a társadalomra veszélyesség értékelésére, és mivel az elzárást csak bíróság szabhatja ki, a törvény kellő garanciát ad a korrekt alkalmazásra. Ellenzői szerint viszont a szabálysértések eleve kisebb veszélyességgel bírnak a társadalomra, mint a bűncselekmények, tehát indokolatlan *„kriminalizálni a szabálysértési jogot”*.³⁹ De ha elfogadhatónak is tartjuk egy ilyen represszív jellegű, büntetőjogias szankciónem bevezetését a szabálysértési jogba, még így is felmerülnek további ellentmondások. Például 2007-től kezdve⁴⁰ a *büntetőeljárások során már lehetőség van közvetítői eljárásra utalásra*, ellenben a szabálysértési jog nem ismeri ezt a jogintézményt, mindemellett a szabálysértési eljárás nélkülözi a büntetőeljárásokban megszokott és bevált, a terhelt jogait védő jogintézményeket.

³⁸ Nagy Marianna: A szabálysértési jog alapjai. In: Magyar közigazgatási jog. Általános rész. (Szerk. Fazekas Marianna, Ficzer Lajos). Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 550. o.

³⁹ Nagy Marianna: A szabálysértési jog alapjai... 562. o.

⁴⁰ A Be. 221/A. §-a szerint közvetítői eljárás alkalmazható bizonyos személy elleni, közlekedési és vagyon elleni bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban, ha a cselekmény öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő, és az elkövető a nyomozás során beismerő vallomást tett.

Mindezeket még tovább árnyalja, hogy a fiatalkorúakra is kiterjedhet az elzárás hatálya, ami felvet egy további kérdést: *Vajon alkalmas eszköznek minősül-e az elzárás a szankciós célok megvalósítására a fiatalkorúak – mint sajátos pszichológiai jellemzőkkel bíró korcsoportba tartozó egyének – vonatkozásában?*⁴¹ Véleményem szerint e tárgyban feltétlenül szükséges igénybe venni a büntetőjog egyes segédtudományai, különösen a kriminológia kutatási eredményeit.⁴² Továbbá arról sem szabad megfeledkezni, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazandó represszív szankciók esetében speciális büntetési célok is megfogalmazódnak.⁴³

Az ún. 3. generációs emberi jogok körébe tartozó gyermeki jogokról átfogóan a *gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvtv.)* rendelkezik. A törvény személyi hatálya (többek között) kiterjed magyar állampolgárságú, valamint – ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik – a letelepedett, bevándorolt, illetve befogadott jogállású, továbbá a magyar hatóságok által menekültként, oltalmazottként, illetve hontalanként elismert gyermekekre.⁴⁴ A „gyermek” fogalma alatt pedig a *Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.)* 12. §-a szerinti kiskorú személyeket, azaz a 18. életévüket be nem töltött, illetve házassággal nagykorúságot nem szerzett személyeket kell érteni.⁴⁵ Ugyanakkor a Gyvtv. egyes (jellemzően a védelemben vétellel kapcsolatos) rendelkezéseinek speciális alanyai a fiatalkorúak, vagyis azon személyek, akik a szabálysértés vagy a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévüket már betöltötték, de a 18. életévüket még nem.⁴⁶

A Gyvtv. katalógusszerűen tartalmazza a gyermeki jogokat, amelyek közül a téma szempontjából az alábbi jogosultságokat⁴⁷ emelném ki:

- Testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődést, egészséges felnevelkedést és jólétet biztosító *saját családi környezetében történő nevelkedéshez való jog*. A gyermek joga a nevelésre, gondviselésre egyúttal a *szülői felügyeleti jog* (és kötelezettség) elsőrendű tartalmi elemét is képezi, valamint gyámság alá helyezett gyermek esetén a gyám egyik alapvető kötelezettsége e jog biztosítása.⁴⁸

⁴¹ Különösen élesen vetődik fel a probléma, ha elfogadjuk azt a felvilágosodás korából ismert tételt, hogy az ember legfőbb kincse a szabadság, és ha büntetni akarjuk, akkor ennek a legfőbb értéknek az elvétele a legsúlyosabb büntetés. Igen nehezen magyarázható, hogy a szabálysértés miatt – ami elismerten kisebb súlyú a bűncselekménynél – hogyan juthatunk odáig, hogy valakinek elvesszük a személyi szabadságát. Látnivaló, hogy a végeredmény ugyanaz, még ha a végrehajtás körülményei és az elkövető jogai/kötelezettségei más megítélés alá is esnek.

⁴² E sorok írásakor még nem állt rendelkezésemre az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) állásfoglalása, de amennyiben lehet hinni a sajtóban megjelent híreknek, a kriminológia hazai művelői a szabálysértési elzárás céljára nézve *diszfunkatív szabályozásként* értékelik az elzárás büntetés fiatalkorúakra való kiterjesztését.

(Ld. <http://www.origo.hu/itthon/20100707-nem-segitene-az-elzaras-a-fiatalkoruk-buncselekmenei-ellen.html>)

⁴³ A Büntetőtörvénykönyv (1978. évi IV. tv.) 108. § (1) bekezdése például kimondja, hogy a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják.

⁴⁴ Gyvtv. 4. § (1)

⁴⁵ Gyvtv. 5. § a)

⁴⁶ Gyvtv. 5. § b)

⁴⁷ Gyvtv. 6. § (1), (2), (4), (5)

⁴⁸ Vö. Csiky Ottó – Filó Erika: Magyar családjog. 2., átdolg. kiad. Budapest, HVG-ORAC, 2003. 252-255. o.

- Saját családban történő nevelkedéséhez, személyiség kibontakoztatásához, az egyéni fejlődést veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez való jog.
- A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön.
- A gyermeknek joga van *emberi méltósága tiszteletben tartásához*, a bántalmazással, fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.

Sajátos módon jelenik a gyermeki jogok között meg a gyermekek *oktatáshoz való hozzájárulásának joga*, amelyet a Gyvtv. egyrészt szülői kötelezettségként, másrészt az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermek specifikus jogaként határoz meg.⁴⁹ A személyes szabadság korlátozását a jogszabály a speciális gyermekotthonban elhelyezett gyermekek vonatkozásában említi, amikor is rögzíti, hogy a gyermekotthon vezetője személyes szabadságot korlátozó intézkedést alkalmazhat az ön- vagy másokat veszélyeztető magatartást tanúsító, ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekkel szemben.⁵⁰ A Gyvtv. rendelkezései arra engednek következtetni, hogy a *személyes szabadsághoz való alapjog különösen hangsúlyos* a gyermekek esetében.

További gyermeki jogként jöhet számításba a kapcsolattartási jog. Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (Csjt.) kimondja, hogy a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermekétől külön élő szülő joga és kötelessége, hogy gyermekével kapcsolatot tartson fenn, vele rendszeresen érintkezzen (*kapcsolattartás joga*). A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A szülőt akkor is megilleti a kapcsolattartási jog, ha szülői felügyeleti joga éppen szünetel, kivéve, ha a szülő külön jogszabályban meghatározott ideiglenes megelőző távoltartó határozat, megelőző távoltartó határozat, illetve, ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekmény miatt a büntetőeljárásban elrendelhető távoltartás kényszerintézkedés hatálya alatt áll.⁵¹ A saját családi környezetében történő nevelkedéshez való gyermeki jogot korlátozhatják egyes családi jogi jogintézmények (pl. átmeneti vagy tartós nevelésbe vétel), amikor is a gyermeket saját érdekében választják el a szüleitől,⁵² valamint korlátozás alá eshet még egyes személyes szabadságot (is) korlátozó büntetőjogi szankciók (szabadságvesztés-büntetés, illetve javítóintézeti nevelés intézkedésének) végrehajtásakor. A többi jogosultság vonatkozásában azonban (elvileg) nem lehetséges korlátozás.

Összefoglalva elmondható, hogy a fiatalkorúak szabálysértési elzárása korlátozza a gyermeki jogokat, ám ezen jogok nem eleve korlátozhatatlan alapjogok. Kérdés marad persze, hogy a családi környezetből való kiragadás és a

⁴⁹ Gyvtv. 12. § (1) és 9. § (1) a)

⁵⁰ Gyvtv. 81/A. § (1) és 9. § (4) b)

⁵¹ Csjt. 92. § (1) és (2)

⁵² Gyvtv. 7. § (1)

fogvatartás ténye arányban áll-e a szabálysértési cselekmény súlyával. Itt hív-nám fel a figyelmet a *Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezményre (kihirdetve az 1991. évi LXIV. törvénnyel)*, amely kimondja, hogy gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható – a lehető legrövidebb időtartammal.

A fiatakorúak emberi méltósághoz való jogának, bántalmazással szembeni védelemének biztosítása további anyagi források bevonását és speciális szakszemélyzet állományba vételét igényelné. A végrehajtás különösen problematikus részét jelenti az oktatáshoz való jog biztosítása. Az elzárás relatíve rövid időtartama miatt eleve lehetetlenné teszi, hogy a fiatakorú megfelelő oktatásban részesüljön. Először is az elzárás foganatosítása révén megszakadnak a fiatakorú esetleg folyamatban lévő tanulmányai. Másodszor: amikor a tanuló bekerül egy új iskolába, osztályba, tanulóközösségbe, szükséges bizonyos időtartam a követelményrendszer elsajátításához, illetve a beilleszkedéshez. Másfelől vizsgálva a kérdést: amint letelt az elzárás tartama, megszakadnak a fiatakorú büntetés-végrehajtási intézetben folytatott tanulmányai, újból be kell iratkoznia egy másik iskolába, ahol előlről kell kezdenie az egész beilleszkedési folyamatot.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a tanítókat, tanárokat is megoldhatatlan feladat elé állítja az a követelmény, hogy rövid időn belül, általuk csupán átmenetileg oktatott, esetleg beilleszkedési, tanulási nehézségekkel küzdő, magatartászavaros, sajátos nevelési igényű tanulók⁵³ számára bármiféle érdemi oktatási tevékenységet végezzenek. Félő, hogy az elzárásra ítélt fiatakorúak esetében csupán „*elvesztegetett évek*” termelődnek, az esélyeik pedig jelentősen csökkennek arra nézve, hogy valaha is (re) integrálódjanak az oktatási rendszerbe.

Mindezek ellenére *tudomásul kell venni azokat a riasztó kriminológiai tényeket is, melyek azt mutatják, hogy elsősorban a tulajdon elleni szabálysértések elkövetői között drasztikusan emelkedik a fiatakorúak száma. A kormányzat kötelessége, hogy az ebből eredő feszültségeket megfelelő módon kezelje, melynek egyik lehetséges megoldásaként a szabálysértési elzárás hatályát kiterjesztette a fiatakorúakra. A bevezetés óta eltelt idő még kevés, ahhoz, hogy ennek egyértelmű sikeréről beszélhessünk, melyet tovább árnyal az is, hogy az alapvető jogok biztosa e kérdésben az Alkotmánybírósághoz fordult. Megítélésem szerint azonban komoly hiba lenne, ha elvetnénk azt az elvet, mely szerint: a fiatakorú elkövetők helyes irányba való terelésére a nevelő és személyiségformáló intézkedések adják a legmegfelelőbb és leghumánusabb keretet. Úgy vélem, hogy a je-*

⁵³ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 121. § (1) 29. pontja szerint sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a gyermek, tanuló, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján

a) testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okra visszavezethető tartós és súlyos rendellenességével küzd,

b) a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okra vissza nem vezethető tartós és súlyos rendellenességével küzd.

A törvény szerint az ilyen tanulók számára speciális oktatási feltételeket kell biztosítani.

lenlegi helyzetben különösen aktuálisak minden jogászok atyjának, *Domitius Ulpianusnak*⁵⁴ a szavai: „*Imperare sibi maximum imperium est!*”⁵⁵

7. Záró gondolatok

A törvény hatályba lépésével nyilvánvaló üzenet fogalmazódik meg a társadalom számára, melynek lényege, hogy Magyarország jogállamként védett értékei megtámadását és megsértését kellőképpen differenciált jogi struktúrával szankcionálja, melynek integráns részét képezi a szabálysértési joganyag. Mindezt a szerint súlyozza, hogy az adott jogellenes cselekmény milyen jogtárgyat és milyen mértékben veszélyeztet. A kodifikációs folyamat befejeződésével, olyan új szabálysértési struktúra alakult ki, amely lehetővé teszi a hatékony, gyors eljárás lefolytatását az egyes hatóságok számára. Fontos előrelépés történt azon a téren is, hogy az új rendszerben már nem fűződik az elkövetőnek érdeke ahhoz, hogy az eljárást, illetve az eljárási cselekményeket indokolatlanul elhúzza. Megállapítható az is, hogy a végrehajtási rendszer lehetővé teszi: a büntetéseket költséghatékonyan hajtják végre, melyet az új büntetési nem bevezetésével hatékonyan kíván elősegíteni a jogalkotó. Sikerült megvalósítani azt a kormányzati célkitűzést⁵⁶ is, amely szerint a szabálysértési jog hatálya alá tartozó közígazgatás-ellenes magatartások többszörös szankcionálását ki kell küszöbölni. Igen fontos eredmény, hogy a szabálysértési nyilvántartási rendszer lényegesen szélesebb körű adattartalommal bír, továbbá már az eljárás megindulásától kezeli a fontos adatokat.

Mindezekon túlmenően előfordulnak olyan szabályozási elemek, amelyek a törvény alkalmazhatósága szempontjából kisebb-nagyobb *rezonanciát* jeleníthetnek meg a gyakorlatban. Ezek közül néhányat az alábbiak szerint emelek ki:

- Ahogyan a bevezető sorokban már utaltam rá: a szabálysértési jog két jogág határán helyezkedik el, melynek következménye, hogy az eljárásjogi rendelkezések konkurálnak egymással. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a Be. szabályait kell alkalmazni, vagy éppen ellenkezőleg, csak a specifikus törvény primátusa jöhet szóba. A szabályozásból nyilvánvalóan látszik, hogy a törvény a büntetőjog irányába mutat, hiszen például megjelenik az ártatlanság védelme, amely hagyományosan a büntető-eljárásjog egyik központi értéke. Mindezek ellenére az új jogszabály nem mondja ki „*stricti juris*”, hogy a törvény által nem szabályozott kérdésekben a Be. reguláit kellene alkalmazni.⁵⁷
- Komoly munka vár az önkormányzatokra abban a kérdésben, hogy kialakítsák azt a rendszert és lehetőséget, amely alkalmas a közérdekű munka valóban hatékony alkalmazására. Köztudott, hogy e szankciófaj-

⁵⁴ Föníciai származású római jogász, aki i. sz. 170 és 228 között élt. Az öt ún. római remekjogász (*Ulpianus, Gaius, Papinianus, Julius Paulus, Modestinus*) egyike, kiválóságát bizonyítja, hogy művei képezték a iustiniánusi kodifikáció alapját.

⁵⁵ *Magunkon uralkodni a legnagyobb uralkodás!*

⁵⁶ Vö. 1156/2011. (V. 20.) Korm. határozat 2. pont.

⁵⁷ A joggyakorlat egyébként ebbe az irányba mutat már nagyon hosszú ideje.

ta végrehajtása hovatovább megoldhatatlan nehézségekbe ütközik még annak büntetőjogi változatánál is.

- További megoldásra váró feladatot alapoz meg az is, hogy a 2012. évi C. törvényben megjelenő új Btk. a közérdekű munka vonatkozásában is új szabályokat állapít meg, melynek alapján a nyilvántartási szabályokat összhangba kell hozni a szabálysértési törvény és a Bv. Kódex rendelkezései között. A rendszer működésének alapja a naprakészség, ennek eléréséhez azonban biztosítani kell, hogy szabálysértési nyilvántartásban szereplő adatok eljussanak a büntetés-végrehajtáshoz, illetve, hogy ezen adatokat kezelhesse.
- A szabálysértési visszaesés tekintetében *kivett eljárásként* jelenik meg a helyszíni bírság és a közlekedéssel kapcsolatos egyéb bírság kategóriája, azonban a törvény megítélésem szerint nem tisztázza egyértelműen, hogy ezek az ügyek mikor és hogyan fognak a bíróságra érkezni.
- Az eddigi gyakorlati tapasztalatok azt mutatják: előfordul, hogy a bíróság igen rövid, egy-kétnapos elzárást szab ki, melynek egyenes következménye, hogy az elkövető nagyon kevés időt tölt az intézetben szabálysértési elzárás jogcímén. Megítélésem szerint ezzel a büntetés formálissá válik és végső soron a büntetés célja kérdőjeleződik meg.

Az új szabálysértési törvény mindezek ellenére komoly modernizációt és megváltozott szemléletet egyaránt tükröz. Abban a kérdésben, viszont hogy beváltja-e a hozzá fűzött reményeket egyelőre felelősséggel nyilatkozni nem lehet. Annyi azonban bizonyos, hogy izgalmas fejezet kezdődik a magyar szabálysértési jog történetében, ugyanakkor a szakmai elhivatottság megköveteli, hogy a jogalkalmazás eljövendő tapasztalatait folyamatosan elemezzük, illetve értékeljük, és ha ez szükséges, azonnal jelezzük a változtatás szükségességét.

Schuckertné Szabó Csilla

Dialogus a büntetés-végrehajtás humánerő-fejlesztéséről – mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről

*„Az emberek ritkán érnek el sikert abban,
amit nem szívesen csinálnak.”*

(Goethe)

Bevezetés

Jómagam a nyolcvanas évek elején, 1983-ban találkoztam először a börtön világgal. Első munkahelyem az Állampusztai Célgazdaság volt, ahol az egyenruhás elvtársak világába csöppenve meglehetősen idegenül éreztem magam. Az évek során előítéleteim lassan szertefoszlottak, és a büntetés-végrehajtásról mint munkahelyről – a maga ellentmondásaival együtt – kirajzolódott bennem egy élhető, sőt szerethető világnak a képe. Szakmai életutam során különböző időszakokat élt meg a hazai büntetés-végrehajtás, fellendülési periódusokat és regressziós mélypontokat egyaránt. Azonban valamennyi éra mikroklímájának élhetősége vagy élhetetlensége alapvetően az embereken – elsősorban az érintett közösség kultúráját formáló és meghatározó, formális és informális vezetők személyiségén – múltott.

A büntetés-végrehajtás elsődleges feladata a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása, a biztonság fenntartása, azonban legalább annyira fontos célként fogalmazódik meg a fogvatartottak reintegrációjának elősegítése. A börtönöknek tehát ki kell lépniük korábbi rejtett, zárt szerepkörükből, és olyan, társadalmilag felelősséget vállaló intézményekké kell válniuk, ahol a fogvatartottak tényleges – és nem csak a jogszabályok szintjén megfogalmazott – reintegrációja legalább olyan fontos cél és feladat, mint a büntetés maga. Ezt az értékrendet a társadalom számára a büntetés-végrehajtásnak folyamatosan kommunikálnia kell, azonban kérdés, hogy ezek az értékek ténylegesen részét képezik-e a szervezeti kultúrának, illetve, hogy a szervezet tagjai mennyire képesek/tudnak/akarnak azonosulni ezekkel az értékekkel.

A büntetés-végrehajtás maga és a róla kialakult kép folyamatosan változik a makrotársadalmi változásokkal párhuzamosan, hiszen azok a börtön világát sem hagyják érintetlenül. A börtön – mint intézmény – nyitottabbá és ezzel együtt támadhatóbbá is vált, amelyhez a szervezet többé-kevésbé alkalmazkodni volt kénytelen.

A külső hatások mellett azonban számos, dinamikusan változó belső jellemzővel, ellentmondással is szembe kell néznünk. Csepeli György megfogalmazásával élve: mindegyik szervezet egyúttal emberek egyesülése is, akik magukkal hozzák a szervezetbe korábbi élettörténetüket, akarva-akaratlanul megtartják társadalmi beágyazottságukat, megtartják társadalmi szerepeiket. Ennélfogva a szervezet kénytelen más érdekeket is megtestesíteni, és e látens funkciók beazonosítása – ugyan kívül esve a számonkérhetőség körén – fontos információ egy szervezet működésének megértésében.

Mindezek mellett megállapítható, hogy – a változásokkal párhuzamosan – lényeges intézményrendszer-átalakítás, szervezetfejlesztés az elmúlt évtizedekben nem valósult meg a büntetés-végrehajtási szervezetben. Dolgozatomban a szervezeti humán erő-forrásra, mint potenciális kapacitásra, szeretném felhívni a figyelmet, amelynek formálása, fejlesztése – a külső elvárásokhoz való alkalmazkodóképességének növelése – szervezeti hatékonysági, illetve stratégiai kérdés.

I. A szervezet

A szervezetek különböző rendben és ütemben jelentek meg a világ különböző társadalmában. Az állam megjelenése a társadalom védelmén, a hatalom fenntartásán és a javak szétosztásán túlmenően, a mindennapi élet folyamatos fenntartását tette lehetővé. Az állam feladatainak ellátására szervezeteket hozott létre, ezek közül egyeseket kényszerítő hatalommal ruházott fel, amelyek végigkísérték történelmünket. Csepeli György definíciója szerint: „A szervezet a társadalom alkalmazkodóképességét szolgáló kollektív cselekvés eszköze, mely a nyugati kultúra feltételei között messzemenően épít az individualitásban rejlő felhajtóerőkre, miközben összhangot és egyensúlyt képes tartani az egymással időnként szükségképpen ütköző egyéni célok, szükségletek, motivációk és különérdekek között.” (Csepeli 2001)

A szervezetek tehát olyan cselekvési teret teremtenek, amelyben a tagok egymással együttműködve, összehangoltan cselekszenek, és koordinált együttműködésük eredményeként olyan célirányos eredményességi többlet keletkezik, amelynek elérésére az egymástól elszigetelten működő magányos cselekvők képtelenek lennének. A formális szervezetekben a munkamegosztás és a hierarchia szerepeket hoz létre, melyek nem lehetnek tekintettel az egyes szerepeket betöltő személyek szerepen kívüli individuális sajátosságaira. A formális szervezetek létrehozását éppen az indokolja, hogy ezáltal működésük függetlenedhet a személyi tényezőkben rejlő esetlegességtől: megfelelő tudás és hozzáértés birtokában bárki bármilyen szerepet betölthet. A büntetés-végrehajtási szervezet a *formális szervezetek* közé sorolható.

Bármennyire is az a látszat, hogy a formális szervezetek függetlenek a szervezeti szerepeket betöltő személyek privát értékeitől, a valóságban az a helyzet, hogy kisebb-nagyobb mértékben mindig jelen vannak az informális szerveződére jellemző ismérvek, amelyek szerencsés esetben jól kiegészítik egymást. A formális szervezet akkor működik jól, ha képes kihasználni az informális szerveződés adta előnyöket, anélkül, hogy megszenvedné a hátrányokat.

A büntetés-végrehajtási szervezet besorolása, tipizálása több szempontból is leírható. A szervezeti célok tekintetében a szervezet a *védelmi*, valamint a *közhatalmi szervezet* típusba sorolható. (Csepeli 2006)

A kedvezményezettség szerint négyféle szervezetet különböztetünk meg: kölcsönös, gazdasági, közhasznú kedvezményezettségen alapuló és közszolgálati szervezeteket. A büntetés-végrehajtási szervezet köztulajdonban lévő szolgáltató (nem termelő) szervezet, amelyet *közszolgálati* szervezetnek nevezünk. A közszolgálati szervezetek jellemzője, hogy a társadalmi ellenőrzésük – elszámoltathatóságuk, át-

láthatóságuk – megoldhatatlan.¹ (Csepeli 2006.) Létük nem függ a nyereségtől (talán ezzel összefüggésben, vagy pont emiatt), még attól sem, hogy milyen mértékben elégítik ki a létrehozásuk indokául hangoztatott szükségleteket. Ezeket a szükségleteket a politikai szféra tudatosítja, ennek következtében a közszférában működő szervezetek költségvetése is politikai elhatározások függvénye. Ezen szervezettípusok, szervezetek jellemzője ebből fakadóan, hogy maguktól kevésbé hajlamosak a változásra és abban nem is érdekeltek. A büntetés-végrehajtás tehát *formális*, a *közszférában* működő szervezet, amely azt jelenti, hogy az adófizetők pénzéből a község szolgálatát látja el, és az e működés folytán keletkezett haszon a községé.

A büntetés-végrehajtási szervezet

A büntetés-végrehajtás szervezet államszervezetben elfoglalt helyéről, felépítéséről, működésének legfontosabb szabályairól, az irányítási és vezetési jogkörökről a 1995. évi CVII. törvény 1. § (1) bekezdése rendelkezik. A büntetés-végrehajtási szervezet horizontálisan és vertikálisan tagolt szervezetrendszer, amelyet központi szerv (Országos Parancsnokság) irányít, a helyi szintet pedig az egyes intézetek és intézmények mint végrehajtó szervek szervezete alkotják. A büntetés-végrehajtási tevékenység célját a Bv. tvr. 19. §-a határozza meg, ezzel összhangban A Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexében² rögzítettek szerint a bv. szervezet részt vesz az állam büntetőhatalmának gyakorlásában, ennek során jelentős szerepet játszik a bűnmegelőzésben, valamint a közrend védelmében.

Az egyes bv. szervek (intézetek, intézmények) alapvetően nagyméretű, formális szervezetek, amelyek erősen bürokratikusak, és amelyek munkájához a fegyveres testületek hierarchikus, parancsuralmi és autokratikus rendszere társul. A munkamegosztás nagyfokú, a munkakörök erősen specializálódtak és heterogének. A személyzet alá-fölérendelt viszonyai meghatározóak az intézet céljainak elérésében, jellegzetes hatást gyakorolnak az elítéltekkel való kapcsolatra, az egyes személyzeti tagok pályafutására, szociális és pszichés státuszára.

A bv. tehát autokratikus, jogszabályok alapján parancsokkal, utasításokkal működő, szigorúan tagolt szervezet. A helyi szintű bv. szervek hierarchiájának csúcsán álló vezetők is függő helyzetben vannak, közvetlen főnökük az országos parancsnok, emellett a büntetés-végrehajtás tevékenységét ellenőrző bírói, ügyészégi felügyelet is megvalósul és a társadalmi kontroll is egyre kiterjedtebb.

II. Szervezetfejlesztés

A szervezetek bármennyire is törekednek a változatlanságra, a változó világ részei, így a természeti, társadalmi, politikai és gazdasági környezet hatással van funkcióikra. A globális változások lokális változások egész sorát indították el. Az Internet kiszabadította az emberi kommunikációt a térbeli és az időbeli korlátok közül. Problémáink egy része a világ gyors változásából fakadó „problémákkal” függ össze.

¹ A büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában azonban az ügyészség, az ombudsman, illetve a különböző nemzetközi és hazai jogvédő szervezetek (CPT, Magyar Helsinki Bizottság) fontos szerepet töltenek be ezen a téren.

² Lásd: <http://www.bvop.hu>

Ha egy szervezet esetében felmerül a változtatás igénye, az általában a szervezet alkalmazkodóképességének fokozására irányul, amely a diszfunkciók kiküszöbölését, a meglévő funkciók ellátásának tökéletesítését és a keletkező új funkciók ellátására való képesség megteremtését célozza. Az új feltételekhez való alkalmazkodás csak akkor lehet sikeres, ha a változtatás kiterjed a szervezet konstrukciójára, szervezési sémájára, a szervezet tagjaira, akiket részben tovább kell képezni, részben ki kell cserélni (át kell szervezni).

A szervezetfejlesztés tehát nem más, mint a szervezet környezethez történő alkalmazkodását szolgáló változtatások koncepcionális végrehajtása. A szervezetfejlesztésnek ki kell terjednie a szervezet valamennyi lényeges összetevőjére. Ezek kapcsolatban állnak az összes többi összetevővel, ezért ha valamely terület megváltozik, az hatással van az összes többire is. Bármilyen nagy is egy szervezet, a külső változásokhoz való igazodás kényszere alól nem térhet ki. A belső változások egy része mindenképpen bekövetkezik, a másik rész pedig összhangban kell, hogy legyen a külső változásokkal. A változás tehát elkerülhetetlen, azonban dinamikája, sebessége eltérő lehet. Az államigazgatás, a társadalombiztosítás, a kulturális élet szervezetei lassúbb ütemben változnak, ebből következően a külső változások következtében keletkező szervezeti diszfunkciók mennyisége náluk nagyobb arányban jelentkezik, mint például a versenyszférában.

A változtatás okán várható pozitív következmények ellenére a változtatással szemben többnyire ellenállás mutatkozik mind az egyének, mind a szervezet szintjén. Az ellenállás egyik legáltalánosabb oka a „Járt utat járatlanért el ne hagyj!” köznap i bölcsességbe vetett hit. A változtatással szemben mutatkozó ellenállás igazi oka azonban nem az óvatosság, hanem a vezetők pozíciófélése, a változatlansághoz fűződő érdeke, amely adott esetben szembekerül a szervezet érdekeivel. A változtatás megtervezése során a legfontosabb, hogy az átalakulás mellett állók tábora egységes legyen. A vezetésnek fel kell mérnie, hogy kik állnak szemben a változtatással, kik állnak mellette és kik közömbösek. A változtatással szemben állók körében meg kell különböztetni a meggyőzhetőket és a meggyőzhetetleneket. A meggyőzhetőket potenciális érdekeltek, akiket megfelelő képzéssel, tréningekkel, új lehetőségek felvillantásával be lehet vonni a változtatás pártolói táborába.

Szervezetfejlesztés a büntetés-végrehajtásban

Az első, szervezetfejlesztésre irányuló, tudományos szintű kezdeményezés 1987-ben indult, amikor a büntetés-végrehajtási szervezet korszerűsítésére vonatkozóan munkabizottságok alakultak az elképzelések, javaslatok kidolgozására. A három témában született munkák a büntetés-végrehajtás fejlődése során feltárt ellentmondások feloldására, a büntetési rendszer, a szervezet és a hozzá kapcsolódó feladatok közötti összhang megteremtésére irányultak. A Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat, mint a Nevelői Szakkönyvtár sorozat jogutódja, 1989. évi első számában a „széles körű tájékoztatás szándékával” tette közzé ezeknek a szervezetfejlesztésre vonatkozó munkáknak a részeredményeit.³

³ Tari Ferenc: Az intézményrendszer; Csordás Sándor: A büntetés-végrehajtási intézetek szervezete; Fejes Imre: Az irányítás

A szervezetfejlesztési kísérletek sorában szót kell ejtenünk a 2001 és 2004 között lezajlott Matra projektről, amely „A magyar büntetés-végrehajtás professzionalizálása” címet viselte. A Holland Helsinki bizottság által lebonyolított, a holland és magyar büntetés-végrehajtási szervezet együttműködését szolgáló programnak több olyan eleme volt, amely fejlesztőleg hatott a hazai büntetés-végrehajtásra. (Fliegeauf 2001)

A következő, stratégiai jelentőségű szervezetfejlesztési lendületet a büntetés-végrehajtási szervezet „Felelősen, felkészülten” elnevezésű, 2008–2010-re szóló intézkedési terve jelentette. A stratégia megalkotásával a szervezet szakmai megújulását biztosító, korszerű büntetés-végrehajtási szemléletet alkalmazó, társadalmi szinten eredményes, ugyanakkor költséghatékony és gazdaságos működést megteremtő több éves, ütemezett, átfogó fejlesztési program kidolgozása volt a cél. Az intézkedési terv egy helyzetfelmérésre épült, a helyzetértékelés öt kulcsterületre koncentrált: fogvatartás; reintegráció és együttműködés; infrastruktúra; humán erőforrások, szervezeti funkciók; gazdálkodás. E kulcsterületek alkották az program ún. pillérstruktúráját. A pillérek a büntetés-végrehajtási szakterület markánsan elkülöníthető részei, melyek mentén egyrészt elemezhetővé vált az akkori aktuális helyzet, másrészt alkalmasak voltak a jövőbeli beavatkozások és egyedi célok megfogalmazására. A stratégiai célok elérése érdekében szükséges intézkedéseket, akciókat öt program fogta össze:

1. „Rend, biztonság”,
2. „Integráció, reintegráció”,
3. „Európai színvonalú személyzet”,
4. „Konszolidáció” és
5. „Racionalizáció”.

A humán erő vonatkozásában a helyzetértékelésben problémaként jelent meg a személyi állomány magas fluktuációja, a fiatal végrehajtói állomány tapasztalatlansága, valamint az oktatási-képzési rendszer elavultsága. A stratégia az állománymegtartó képesség javítása és a szervezeti kultúra jelentőségének előtérbe helyezése érdekében célkitűzésként fogalmazta meg a kiszámítható életpályamodell kialakítását, az instruktori rendszer hatékonyabb és eredményesebb formában történő újjáélesztését, valamint egy általánosan elfogadott stratégiai cél-, érték-, szempont- és prioritásrendszer kialakítását. A humán erő-fejlesztés terén a vezetőképzés, valamint a kommunikációs tréningek szervezetését fogalmazta meg a program. A stratégiában tehát konkrét intézkedésként szerepelt a képzés, továbbképzés rendszerének korszerűsítése, az állomány kulcskompetenciáinak javítása. A stratégia eredményeit illetően bebizonyosodott, hogy a kitűzött célok túlzottan számosak és szerteágazók voltak, valamint hogy a nagymérvű fejlesztések a tervezett támogatási forrásokból nem finanszírozhatók. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által kezelt európai Strukturális alapok felhasználhatósága a büntetés-végrehajtás vonatkozásában – mivel állami alapfeladat nem finanszírozható – erősen behatárolt, a költségvetési támogatások jelenleg fejlesztésekre nem adnak lehetőséget. Ezért a jövőben szükséges a stratégia újragondolása.

A Belügyminisztérium által kezdeményezett ÁROP-1.2.1 jelű, „Büntetés-végrehajtási intézetek szervezetfejlesztése” elnevezésű, 2009-ben kezdődött projekt céljaiban és tartalmában egyértelműen szervezetfejlesztő program volt, amely kapcsolódott a „Felelősen, felkészülten” fejlesztési stratégiához és annak konkrét célkitűzéseire. A projekt céljai között szerepelt a szervezet tervezési, vezetési és irányítási rendszerének a megújítása, a feladatalapú finanszírozásra való áttérés a statikus bázisalapú tervezés helyett, az ehhez illeszkedő feladatellátási folyamatstruktúra kialakítása, valamint a feladatrendszerre vonatkozó központosítási, illetve kiszervezési ajánlások létrehozásával a szervezet erőforrásainak ésszerűbb elosztása. A szervezetfejlesztési modell tehát a hatékonyabb gazdálkodást, a feladatalapú gazdasági tervezést szolgálta.

A fent leírt stratégiai tervezés, a szervezet működését és szakmai tevékenységét támogató projektek komoly erőfeszítéseket testesítettek meg a büntetés-végrehajtás szervezetfejlesztési palettáján, az eredményeket tekintve azonban csak részsikerekről tudunk beszámolni.

III. Helyzetelemzés

A büntetés-végrehajtási szervezet legfontosabb jellemzőinek: struktúrájának, működési mechanizmusának, feladatkörének stb. áttekintése után vizsgálódásunk középpontjába a személyi állományt – a szervezet működőképességének zálogát – állítjuk.

Elvárások

Az Európa Tanács R (97) 12. sz. ajánlása⁴ a büntetések és szankciók végrehajtásában érintett állománnyal kapcsolatban fogalmaz meg elvárásokat, illetve a 2006-os Európai Börtönszabályok⁵ – az ET R (2006) 2. sz. ajánlása – is részletesen foglalkozik a személyi állománnyal kapcsolatos kérdésekkel. Az utóbbi dokumentum – többek között – kívánatosnak tartja a személyzet magas szakmai színvonalát és olyan személyes képességeket, készségeket kíván meg, amelyek a fogvatartottakkal való humánus és igazságos bánásmódot szolgálják. Az uniós követelményeket a hazai jogalkotás természetesen törvényi és miniszteri rendeleti szintű jogszabályokban érvényesíti.⁶

⁴ Lásd: Az Európa Tanács újabb büntönügyi ajánlásai. Budapest, BVOP, 2005. (Bv. Szakönyvtár sorozat 2005/1.) 7-18. o.

⁵ Különösen az Európai Börtönszabályok 72., 74-75., 77., 78., 90. Szabálya. Lásd: Új Európai Börtönszabályok és magyarázatuk. (Összeáll. Vókó György.) Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 123-136. o.

⁶ A személyi állományra vonatkozó általánosabb jellegű szabályokat az 1995. évi CVII. törvény II. fejezete, a részletesebb szabályokat az 1996. évi XLIII. törvény és számos miniszteri rendelet tartalmazza.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexének nyolcadik⁷ és tizedik⁸ pontjában fogalmazódnak meg azok az elvárások, amelyek a személyi állomány tagjai között történő munkavégzés, illetve a külső együttműködő partnerekkel és a „közvéleménnyel” való érintkezés terén jelentkeznek. A dokumentum alapján arra következtethetünk, hogy a felvételnél azok a személyek esélyesek, akik jó kommunikációs készséggel rendelkeznek, motiváltak, jó lelki-fizikai-szellemi adottságaik vannak, majd a szakmában maradás során maximális szakmai felkészültséget szereznek, kiváló vezetői képességekre tesznek szert (rugalmasan alkalmazkodva a situációs elvárásokhoz és szükségletekhez), lojálisak, elkötelezettek, valamint magas fokú önismerettel és önkontrollal rendelkeznek.

Tanulságos idéznünk Boros János és Csetneky László megfogalmazását az állománnyal kapcsolatosan: *„A büntetés-végrehajtásban kifejtett tevékenység lényege a differenciáltan megvalósuló humán szolgáltatás, [...] amelyhez a személyzet megfelelő pedagógiai és pszichológiai felkészültsége is szükséges. Ennek a nehéz és kevés sikerélményt adó feladatnak a szeretete, az elhivatottság érzése nélkül a büntetés-végrehajtásánál szolgálatot teljesíteni, értelmes és hatékony munkát kifejezni valószínűleg nem lehetséges. Ezen belső beállítódás híján a szolgálatból teher, lebecsült pénzkereseti forma válhat, az embert segítő szándék a szubjektív gátakon megtörik, nem ritkán visszajára fordulhat.”* (Boros – Csetneky 2002)

A személyi állomány vizsgálata – kutatások, megállapítások

A fogvatartottak körében sokkal több felmérés, kutatás készült, mint a személyi állomány vonatkozásában. *„A rabok világát, a büntetés-végrehajtási intézet belső szociális struktúráját számtalan kutatás, vizsgálat igyekezett feltárni. [...] Kevesebbet tudunk azonban a személyzetről, arról a heterogén összetételű szakmai közösségről, melynek feladata éppen az elítéltek társadalmi adaptációjának segítése.”* (Módos 2003)

A kilencvenes évek végén végzett kutatások meglehetősen borús képet festettek a személyi állomány szociális helyzetéről, illetve munkahelyi környezetéről. (Huszár – Sponga 1998, Cseres 1998) Cseres Judit az állampolgári jogok országgyűlési biztosa felkérésére végzett felmérést a büntetés-végrehajtás személyi állományának élet- és munkakörülményeiről. Megállapításai között szerepelt, hogy a szűkös anyagi elismerés mellett a munka, a teljesítmény szakmai kritériumai alapján történő megítélésben mutatkoznak a legjelentősebb hiányok, ez váltja ki a legerősebb elégedetlenséget, ami egyúttal a szakmai önbecsülést, a szakma megbecsülését is kedvezőtlenebbé teszi.

⁷ A személyi állomány tagjai lássák el úgy feladataikat, hogy eközben tisztességes, nyílt viszonyt és kiegyensúlyozott szakmai légkört tartsanak fenn a munkatársakkal, a fogvatartottakkal való foglalkozást segítő személyekkel és szervezetekkel, valamint korrekt, jó kapcsolat ápolására törekedjenek a közvélemény és a nyilvánosság képviselőivel annak érdekében, hogy erősítsék a büntetés-végrehajtás tevékenysége és személyzete iránti társadalmi megbecsülést és bizalmat.

⁸ A vezető beosztásban dolgozók alakítsanak ki olyan munkahelyi légkört és vezetési stílust, amely ösztönzi az együttműködést és a szervezeti célokkal való azonosulást. A döntések kialakításánál vegyék figyelembe munkatársaik véleményét. Ellenőrzéseiket következetesen és körültekintően hajtják végre. A feladatok értékelésekor legyenek elfogulatlanok és objektívek. Minden esetben olyan hangnemet használjanak, amely alkalmas vezetői tekintélyük biztosítására, de nem sérti a beosztottak önértékelését és érzelmeit. A vezető beosztásban dolgozók gondoskodjanak beosztottaikról, tartsák tisztelőben a beosztottak emberi méltóságát, de támasszanak magas szintű követelményt a feladatok végrehajtása érdekében.

Szondi Miklós felmérésének eredményeként megállapította, hogy a bv. dolgozók számára a munkahelyi légkör kellemetlen, nincs bizalom a vezetésben, az emberek csalódottak, kiábrándultak és cinikusak, nem látják a kiutat, valamint a munkahelyről folyamatosan elszivárognak a legjobb munkaezők. Véleménye szerint a kutatás megállapításai az elviselhetetlen kultúrájú munkahelyre illenek. (Szondi 1998)

Az elmúlt tíz év kutatási tevékenységét tekintve elsőként Módos Tamás 2002-ben végzett kutatásáról kell említést tenni, amely a személyi állományi tagok körében a foglalkozási kultúrára, annak leglényegesebb és általánosítható jellemzőinek feltárására vonatkozóan tett fel kérdéseket. A 253 főt érintő attitűdkutatás a személyi állomány a bűnözéssel, a fogvatartottakkal, saját munkájával, az intézetek belső életének szervezésével, a nevelőmunka hatékonyságával, a bánásmóddal és a korrupcióval kapcsolatos beállítódását vizsgálta. A bánásmód tekintetében a szerző megállapítja, hogy a személyi állomány körében az előítélet okozza a legkeményebb kapcsolati problémát; a nevelőmunka hatékonyságával kapcsolatban pedig a formális feladatok és a gyakorlat közötti meglévő ellentmondásra hívja fel a figyelmet. (Módos 2003)

A büntetés-végrehajtás személyi állományának szervezetfejlesztési szempontból történő, átfogó vizsgálatára az elmúlt évtizedben nem került sor.⁹ Számos olyan tanulmány született azonban, amely érintőlegesen tartalmaz fejlesztési, képzési javaslatokat.

Bíró Mónika 2004–2005-ben végzett a büntetés-végrehajtási dolgozók körében stressz és kiegészítő vizsgálatot, amelyben megállapítja, hogy a stressz a bv. szervezetben elkerülhetetlen, ezért inkább a helyreállítási és megküzdési (coping) módszereket kellene fejleszteni. Ehhez erőforrásokra és a szervezeti kultúra megváltoztatására lenne szükség. Javaslati között szerepel a képzés, továbbképzés, tréningek fejlesztése, a rendszeres szupervízió létrehozása, illetve a szerző végső soron egy felülről kiinduló személyzeti politika és az ebből fakadó személyügyi stratégia kialakításának szükségességére hívja fel a figyelmet. (Bíró 2009)

Solt Ágnes 2008-ban a fogvatartottak körében végzett agressziókutatást, amelyben Zimbardo 1971-es börtönkísérletének tanulságaira utalva megállapítja, hogy mind a börtönőrök, mind a fogvatartottak meghatározott viselkedésformákat vesznek fel, amelyek az adott körülmények között a szituáció romlásához vezetnek. Tanulmányának összegzésében a következőket írja: *„Amíg a formális szabályzat sok esetben eszköztelenné teszi a felügyelet tagjait, addig nem várható, hogy az informális megoldások alkalmazásának és az ezek mentén elharapózó túlkapásoknak az előfordulása, az önbíráskodások csökkenjenek a felügyelet körében. A felügyeleti szubkultúrának, az emberi és magatartásbeli értékek tudatos alakításának, a személyiségfejlesztő és önismereti tréningeknek a rendkívüli fontossága ebben a kérdéskörben tagadhatatlan. Ennek tudatosítása és alkalmazása a büntetés-végrehajtás optimális működésének kulcsfontosságú összetevője.”* (Solt 2010)

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának munkatársai végeztek empirikus kutatást a magyarországi büntetés-végrehajtásról. A projekt záró tanulmánya a személyi állomány helyzetének javítására többek között a kiképzés, képzés, továbbképzés tartalmi színvonalának emelését, a vonzó és kiszámítható

⁹ Az igazsághoz tartozik, hogy ilyen jellegű kutatás a korábbi évtizedekben sem készült.

életpálya-modell kidolgozását, továbbá a munkahelyi környezetnek, a személyi állomány mentálhigiénés állapotának javítását célzó intézkedések meghozatalát javasolja. (Empirikus kutatás 2009)

Az említett kutatások konzekvenciáit és javaslatait összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya munkáját kedvezőtlen társadalmi megítélés mellett, rossz munkakörülmények között kénytelen ellátni. Az állomány jövedelmi helyzete, nem kielégítő társadalmi megbecsültsége, szakmai előmeneteli és fejlődési lehetőségeinek korlátai a jövőben egyre markánsabbá váló és megoldásra váró problémát jelenthetnek.

A fentiekben leírt megállapításokon túl további – más megközelítésű – indokok is szervezetfejlesztési lépéseket sürgetnek:

Lőrincz József szerint „A honi börtönügy nagyobb megrázkódtatást elkerülő működésének titka abban, az utóbbi években különösen megfogyatkozott kemény, elkötelezett szakembergárdában van, akik a folyamatos és mélyülő válság kezelését szinte művészetté fejlesztették, de akiknek ezért saját életükkel, testük-lelkük gyorsabb, biológiai, pszichológiai amortizációjával kellett fizetniük.” (Lőrincz 2009)

Az elmúlt évtizedek karkedvezményes nyugállományba vonulási hullámainak eredményeként a jelenlegi személyi állomány viszonylag fiatal, szakmai- és életpasztalatok híján van, sok éves küzdelmes utat kell bejárnia ahhoz, hogy „kemény, elkötelezett szakembergárdává” edződjön. A 2012. január 1-jén életbe lépett új nyugdíjtörvény eltörölte a karkedvezményes nyugdíj lehetőségét, amelynek következményei a nagy fluktuációhoz szokott humánerő-tervezés számára nem várt hatásokat tartogatnak.

Garami Lajos 2001-ben egy legfőbb ügyészégi jelentésre reflektáló cikkében három olyan pszichológiai szempontból releváns körülményre – gondolkodásmódra – hívja fel a figyelmet, amely a személyi állomány konfliktus- és probléma-kezelési módszereit (mint természetes védekezési módokat) jeleníti meg. Az első az „önigazolás” problémája¹⁰, s második a szabályok be nem tartásának „bocsánatos” állapota¹¹. A harmadik – „bv. specifikus” – jelenségnek a vezetők folyamatos lelkiismereti konfliktusából eredő fő motívumot említi a szerző, mint a szabályos és törvényes működés fenntartásának zálogát. Hozzáteszi: a viszonylagos eszköztelenségben az egyetlen további mozgósítható erőforrás az emberi tényező.

A szervezetről szóló, a működési zavarokat leíró tünetek és diagnózisok ismeretében – és a téma feltáratlanságából eredően – a szervezetfejlesztés (attitűdváltás) aktualitása reális megállapításnak tűnik.

Általában – és a bv. szervezet vonatkozásában is – az tapasztalható, hogy ha szervezetfejlesztésről van szó, a menedzsment elsősorban az át-, össze- és szét-szervezés eszközéhez nyúl inkább, mint az emberi erőforrás adta lehetőségekhez.

¹⁰ A mechanizmus lényege – Garami szerint – az objektív feltételek hiányának kiterjesztése olyan területekre is, amelyeknél az nem indokolt. „Háttérben a gondolkodás kényelmessége is állhat, hiszen a legegyszerűbb a feltételek hiányára hivatkozva mulasztani, és egyben mentséget is találni.”

¹¹ Ez a gondolkodásmód abból indul ki, hogy miután a feltételek hiányában nem minden előírásnak lehet megfelelni, akkor megbocsátható: ha a feladatok közül kiválogatjuk azt, amelyet nem kívánunk elvégezni.

A büntetés-végrehajtás hagyományaihoz alapvetően nem társul az emberek és kapcsolataik megismerésének, a munkatársakkal való bánás megalapozott tudásának és gyakorlásának igénye. A mindenkori helyzethez illeszkedő magatartás kiválasztásához szükséges a mindennapi jelenségek – emberi működések – megértése és elemzése. Ebben nagy szerepe lehet, a vezetés befolyásolási tevékenységének és cselekvési lehetőségeinek oldaláról tekintve, a felsővezetők – közvetve a középvezetők és a végrehajtó állomány – attitűdjének, amely a személyiség társadalmi, ideológiai, kulturális jelenségekhez való értékelő viszonyulását jelenti. Ha a szervezet részéről felmerült attitűdformálás iránti szükséglet formát ölt, és azt a szervezet orvosolja is, a mindenkor érvényesülő attitűdfunkcióknak az új elvárások között is érvényesülniük kell, más tartalmakkal. Széleskörűen pedig akkor alakulhat ki új attitűd, ha a szervezet kultúrája megkívánja azt, és esélyt sem ad a régi attitűdök továbbélésére, tehát az attitűdváltáson keresztül érdemes a szervezeti kultúráváltás komplex egészére összpontosítani. (Horváth 2006)

A közelmúlt fejleményei és jövőbeni kihívások

A környezeti változásokra való reagálás terén jelentős kihívást jelentett a 2003-as év a bv. szervezet életében, amikor is megjelent a Társadalmi Bünmegelőzés Nemzeti Stratégiája, és amely a bünmegelőzés IV. szintjén közvetlenül a büntetés-végrehajtást szólította meg. A stratégiában megfogalmazott helyreállító igazságszolgáltatás olyan alternatív igazságszolgáltatási módszer, amely a bűncselekmény következtében létrejött, az egyén, a kapcsolatok és a közösség által elszenvedett károk helyreállítását célozza. A resztoratív szemlélet szerint a normaszegésre adott reakció az egyént körülvevő közösség, nem pedig a külső – állami – hatalom feladata. (Fellegi 2009) A resztoratív igazságszolgáltatási szemlélet megismertetésén túl a 2004-es évtől kezdődően gyakorlati szinten is megjelentek a helyreállító jellegű programok a börtönökben és azok környezetében. A folyamat forradalmi jelentőségű a személyi állomány szemléletének formálását illetően, a filozófia azonban a mai napig megosztja az érintett szakembergárdát.

A szervezet következő, óriási feladatot – tanulási folyamatot – jelentő programja az „Elítéltek többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modelljének kialakítása” elnevezésű TÁMOP 5.6.2. kiemelt projekt volt¹², amelynek elméleti alapját az jelentette, hogy a hagyományos bünyözéssel szemben a korábbtól eltérő eszközrendszerrel kívánta a közösségi bünmegelőzés megvalósulását segíteni. A több éves szakmai előkészítést követően, a 2010-2012. évben megvalósult program keretében újszerű projektelemek gyakorlati kipróbálására és a tapasztalatok alapján a fejlesztések országos bevezetését elősegítő módszertanok, protokollok, belső szabályzók elkészítésére került sor. Újszerű megközelítéssel a külső szakemberek háromfős csoportjai¹³ – közvetlenül a börtönökön belül – hálózati rendszerben működtek együtt.

¹² A projekt 2012. november 30-án zárult le.

¹³ Bv. projektfelelős, utógondozó koordinátor és reintegrációs tanácsadó.

Egyértelműen beigazolódott a projekt megvalósulása során, hogy a szociális munka, a bv. pszichológia és pedagógia fúziója nélkülözhetetlen a reintegrációs folyamatban. A legfontosabbnak azonban a vezetők (intézetparancsnokok) hozzáállását, a program üzenetével, értékeivel való azonosulást tekintem. Ugyanis – túl azon az aggodalmon, hogy a szakmai teamek „idegen test”-ként hogyan lesznek képesek integrálódni a büntetés-végrehajtás szakmai környezetébe, és hogy mennyiben jelent ez biztonsági, működési akadályt, plusz terhet – a projekt szellemiségének, filozófiájának elfogadása vagy elutasítása jelentette a lényegi kérdést. A projekt eddigi tapasztalatai egyértelműen igazolják, hogy a vezetők és a végrehajtói állomány tagjai valamennyien az „ügy” mellé álltak, melynek bizonyítéka, hogy az elvárt és megvalósult eredmények csak belső meggyőződésből eredő elhivatottság megléte esetén jöhettek létre. A leglényegesebb kérdés azonban még megválaszolásra vár arra vonatkozóan, hogy a büntetés-végrehajtás a reintegrációs munkája hatékonyságának fejlesztése érdekében milyen, a projekt eredményeként megszületett módszertani, eljárásrendi elemeket kíván szakmai munkájába adoptálni.

Szükséges belátnunk tehát, hogy olyan problémák megoldásával is meg kell küzdenie a büntetés-végrehajtásnak, amelyek összetettségükkel messze túllépnek az egyes szakmák határvonalain. Ennek kapcsán számos kérdésen kell tehát gondolkodnunk: Miként kapcsolódnak egymáshoz a gyakorlatban egymástól elhatárolt területek?, Van-e mögöttük közös szemlélet- és eszközrendszer?, A szakemberek értik-e egymás nyelvezetét?, Működésük, együttműködésük mennyiben következetes és hatékony?. Mindezekhez kapcsolódva fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy a bv. szervezet személyi állománya kompetenciáit, motivációját tekintve alkalmas-e, tud-e, akar-e az új elvárásoknak, kihívásoknak megfelelni.

Ahhoz, hogy megfelelő fejlesztésben gondolkodhassunk, meg kell fogalmaznunk speciális (eltérő) jellemzőinket, igényeinket és szükségleteinket.

Ehhez nyújt számunkra a jövőben kivételes lehetőséget „A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modellje” elnevezésű TÁMOP 5.6.3. kiemelt projekt, amely a teljes büntetés-végrehajtási szervezetre vonatkozóan terjeszti ki a korábban már három régió 12 intézetét érintő TÁMOP 5.6.2. projektet.

A projekt részeként lehetőségünk nyílik a büntetés-végrehajtás személyi állománya általános attitűd, motivációs, az egyes szakmai csoportok együttműködésének, egymás közötti kommunikáció hatékonyságának, kollegiális viszonyának, valamint a fogvatartottakkal kapcsolatos percepcióinak vizsgálatára is.¹⁴ A kutatás kiindulópontja, hogy a büntetés-végrehajtási dolgozók szerepfelfogását, értékeit, befolyásoló tényezőkben és elvárásokban megjelenik a kettősség kérdése. A jogszabályok és a nemzetközi elvárások által megfogalmazott értékek és alapelvek, valamint az ezekre épülő feladatstruktúra prioritásai nem feltétlenül vannak össz-

¹⁴ 2012. augusztus 9-én megjelent pályázati útmutatója – C. Projektjavaslat tartalma, C.1. Támogatható tevékenységek köre – 16. pontja tünteti fel a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának (fogvatartottakkal közvetlenül érintkező állománytagok) általános attitűd, motivációs vizsgálatát. A kutatás kiterjed továbbá az egyes szakmai csoportok együttműködésének, egymás közötti kommunikáció hatékonyságának, kollegiális viszonyának stb. vizsgálatára is.

hangban a szervezet belső presztízsrendszerével és informális hierarchia világával. Ez az értékkonfliktus kihatással van a feladatellátás hatékonyságára, és az állomány tagjainak egymás közötti és a fogvatartottakkal való közvetlen kommunikációját is negatívan befolyásolhatja. Ez olyan, nevelési szempontból is releváns kérdéseket vet fel, hogy a személyi állomány – mint közvetítő „eszköz” – mennyire hiteles, ön-maga mennyire hisz a közvetített normákban, ami alapvetően befolyásolja a munkahelyi légkört és hatással van a teljesítményre egyéni és csoportszinten is. A kutatás keretén belül – annak megállapításainak függvényében – a személyi állomány közvetlen készségfejlesztését tervezzük tréningek formájában.

Záró gondolatok

Egy szervezet normáit, működését, kultúráját nagyban meghatározza a vezető viselkedése, szemlélete. Hosszú távú célként kell, hogy megjelenjen a nyitottság, a rugalmasság, a külső és belső kommunikáció, valamint az egyes szervezeti egységek közötti együttműködés hatékonyságának a növelése. További elvárás a vezetők és a munkatársaik közötti viszony javítása, a belső bizalmi légkör erősítése és a gyakorlati vezetői munka sikerességét pozitívan befolyásoló módszerek közvetítése. (Szakács 2011)

Korunkban a csoportban való működés mind a munkahelyen, mind a magán-szférában mindennapos. Választhatunk: tudattalanul, felszínesen s rossz hatásokkal akarunk-e embertársainkkal együtt létezni, vagy közös cselekvéseinket szeretnénk mind kapcsolati, mind célteljesítési szempontból optimalizálni. E humán feltételrendszer kialakítása és kezelése elsősorban nem pénzügyi kérdés, hanem túlnyomórészt szakértelem, hozzáértés, más szóhasználattal, szociális kompetencia kérdése. (Goda 2006)

Ahhoz hogy a büntetés-végrehajtási szervezetben humán erőforrás fejlesztési koncepciót állítsunk fel, ahhoz elsősorban a személyi állomány teljes vertikumára vonatkozóan szükséges ismernünk azokat a szükségleteket, amelyek alapján fejlesztési javaslatokat, módszertani, képzési anyagokat dolgozhatunk ki.

Goffman és Foucault nyomán kijelenthetjük, hogy a börtön a társadalom terméke, kölcsönhatásuk letagadhatatlan. A börtön környezete, működési mechanizmusa, dinamikája közvetlenül és közvetetten is hatással van a személyi állományra. Goffman totalitás elméletének egyik igazsága szerint egyes börtönvalóságok átadhatatlanok a társadalomnak.

Számomra ez azt jelenti, hogy a börtönbeli munka tényleges jellemzőivel, speciális effektusainak jelentéstartalmával kizárólag az abban érintettek lehetnek tisztában, ők azok, akik érzik és érthetik ennek a hivatásnak a valódi tartalmait. Érdemes feltárni mindazokat a kérdéseket, jelenségeket, problémákat – magyarázatokat keresni rájuk, megoldási javaslatokat tenni velük kapcsolatban –, amelyek hivatásunk esszenciáját jelentik, és lehetővé teszik, hogy ne csak érezzük, hanem értsük is a börtön atmoszféráját.

Felhasznált irodalom

- Barlai Róbert – Csapó Edit: *Szervezetfejlesztés és stratégiai vezetés. A módszer.* Könyvtári Figyelő, 1997. 2.
- Bíró Mónika: *A stressz és kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtás dolgozói körében.* Börtönügyi Szemle, 2009. 1. 11-30. o.
- Boros János – Csetneky László: *Börtönpszichológia. (2., átdolg. kiad.)* Budapest, Rejtjel kiadó, 2002.
- A büntetés-végrehajtás szervezetének fejlesztése.* Budapest, Igazságügyi Minisztérium BVOP Nevelési Osztály, 1989. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat 1989/1.)
- Csepeli György: *A szervezkedő ember.* Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- Cseres Judit: *Közérzet (A büntetés-végrehajtási dolgozók élet- és munkakörülményei).* Börtönügyi Szemle, 1998. 2. 17-31. o.
- Empirikus kutatás a magyarországi büntetés-végrehajtásról.* [A Crime Repression Costs in Context című projekt zárótanulmánya.] (Projektvezető: Róth Erika.) Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2009.
- Az Európa Tanács újabb börtönügyi ajánlásai.* Budapest, BVOP, 2005. (Bv. Szakkönyvtár sorozat 2005/1.)
- Fellegi Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2009.
- Fliegauf Gergely: *A magyar büntetés-végrehajtás professzionalizálása. A Matra programról.* Börtönügyi Szemle, 2001. 4. 45-51. o.
- Fliegauf Gergely: *Goffman izolációs tézise v. Foucault panoptikus tézise.* [2012. szeptember] – <http://bortonblog2.blogspot.hu/2012/09/goffman-izolacios-tezise-v-foucault.html>
- Goda Gyula: *Csoportdinamika.* In: *A munkahely szociálpszichológiai jelenségvilága I.* Budapest, Z-Press Kiadó Kft., 2006.
- Horváth Tamás: *Az attitűd és a viselkedés kapcsolata a munkahelyen.* In: *A munkahely szociálpszichológiai jelenségvilága I.* Budapest, Z-Press Kiadó Kft., 2006.
- Huszár László: *... és bűnhődés. A magyar börtönök szociológiai vizsgálata.* Kandidátusi értekezés. Budapest, 1997.
- Huszár László – Sponga István: *Életminőség? (A személyi állomány szociális helyzete).* Börtönügyi Szemle, 1998. 2. 1-16. o.
- Garami Lajos: *A legfőbb mozzgóerő. (Egy ügyészi jelentés margójára).* Börtönügyi Szemle 2001.2. 33-36. o.
- Lőrincz József: *Büntetőpolitika és börtönügy.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 2009.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon.* Budapest, BVOP, 1997.
- Módos Tamás: *A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban.* Börtönügyi Szemle, 2003. 3. 55-72. o.
- Prcsity Violetta: *Önként vállalt rabság. A börtön mint munkahely többszemponútú vizsgálata.* Szakdolgozat. Pécsi Tudományegyetem, 2012.
- Solt Ágnes: *Agresszió a fogvatartottak körében: okok és következmények.* Börtönügyi Szemle, 2010. 1. 24-37. o.
- Szakács Gábor: *Beválás-vizsgálat és utánkövetés a vezetővé képzés rendszerében. Az alkalmazott kutatás záró tanulmánya.* Budapest, BM OKTF, 2011.
- Szondi Miklós: *Vezetői felelősség. A munkahelyi fluktuáció jelenségének kérdőíves vizsgálata.* Börtönügyi Szemle, 1998. 3. 53-72. o.
- Új Európai Börtönszabályok és magyarázatuk.* (Összeáll. Vókó György.) Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.

Lebujos Imre

Resztoratív módszerek a büntetés-végrehajtási intézetekben (Utópia vagy valóság?)

1. Resztoratív módszerek alkalmazása a bűnözés reprodukciójának elkerülése érdekében

A börtönártalmak és az ezek következtében kialakuló konfliktusok „kezelése” naponta felmerülő kérdés, feladat számomra. A büntetés-végrehajtás területén dolgozók jobb felkészültségével, pozitívabb hozzáállásával, a körülmények javításával, a szükséges eszközök biztosításával, véleményem szerint, a *börtönártalmak* nagymértékben enyhíthetők lennének, segítve ezzel a fogvatartottak visszailleszkedését a társadalomba.

A börtönártalmak csökkentésének egyik lehetséges módja a helyreállító igazságszolgáltatás módszereinek alkalmazása a büntetés-végrehajtási intézetekben. A résztoratív technikák alkalmazásával az áldozati oldalon csökkenhet az áldozattá válástól való félelem, illetve – a társadalom felől nézve – mérséklődhet a bűnözés reprodukciója, amelynek közgazdasági szempontból nem elhanyagolható a jelentősége.

A szabadságvesztés-büntetés – mint a társadalom rosszallását kifejező szankció – személytelensége elválasztja, időben eltolja az elkövetőt az áldozattól és a saját felelősségétől is. A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülésével azonban rövid időn belül középpontba kerül a fogvatartott számára a szabadságmegvonás súlyos következményeivel való szembesülés (inkarcerációs sokk). Ez az objektív helyzet gátolhatja az elkövetett bűncselekménnyel okozott károk helyreállítását, a jóvátételt, sőt újabb károkat okozhat.

Az áldozattá válás gyakran súlyos testi, lelki, társadalmi és pénzügyi következményekkel jár, ennek ellenére általában nagyon kicsi az esélye annak, hogy a bűncselekmény által a sértettnek okozott kár megtérüljön. Az államnak lehetőséget kell biztosítania az áldozatok jogainak érvényesítésére, mindenekelőtt a tettes által okozott, illetve az áldozat által elszenvedett károk és sérelmek orvoslására. Az áldozatoknak nyújtandó szolgáltatásokra ennek értelmében sor kerülhet a büntető igazságszolgáltatás rendszerén belül, vagy azon kívül is. Fontos azonban, hogy a két szféra között szoros együttműködés valósuljon meg. (Schweighardt, 2010)

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a bűnözésnek *társadalmi ára* van. A bűncselekménnyel okozott káron kívül felmerül a jogalkalmazó szervek működtetésével és fenntartásával kapcsolatos költség is, mivel minden egyes – látenciában nem maradó – bűncselekmény esetében működésbe lép az igazságszolgáltatás gépezete, amelyet a központi költségvetés finanszíroz az adófizetők pénzéből.

Felmerül a kérdés: Milyen mértékben jelent megoldást a kárhelyreállító igazságszolgáltatás a büntető igazságszolgáltatás gondjaira?

Egyes elméletek és vélemények szerint a helyreállító igazságszolgáltatás – mint a hagyományos, megtorló igazságszolgáltatási rendszert kiegészítő módszer – lehetőséget kínál a bűncselekmények differenciált kezelésére: a konfliktusokat a bíróságon kívül is hatékonyan, szélesebb bűncselekményi körben lehet rendezni. Mások úgy gondolják: a resztoratív igazságszolgáltatás arra is alkalmas lehet, hogy hosszú távon teljes egészében helyettesítse a jelenlegi hagyományos igazságszolgáltatási rendszert.

A véleményem az, hogy a resztoratív módszerek az igazságszolgáltatás területén nem tudják teljes egészében kiváltani a jelenleg alkalmazott büntető szemléletű rendszert, ugyanakkor a helyreállító szemléletnek az igazságszolgáltatási eljárás teljes folyamatában jelen kell lennie azért, hogy igény esetén rendelkezésre álljon. A resztoratív technikák a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során is alkalmazhatók valamilyen formában (kivételt képezhetnek azok az esetek, amikor az elítélt súlyos pszichés állapotú vagy súlyos egészségügyi problémával küszködő személy, de ebben az esetben is számításba jöhet a bocsánatkérés).¹

2. Kárjótétel a magyarországi börtönökben

Jelenleg nincs olyan jogszabály, amely Magyarországon a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának ideje alatt a mediációt és a jótételt szabályozná, ennek ellenére ma szinte nem található olyan hazai büntetés-végrehajtási intézet, ahol ne lenne valamilyen törekvés a kárjótétel alkalmazására. (Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2009.) A büntetés-végrehajtás keretei között már megvalósult kárhelyreállítással kapcsolatos programok többsége önkormányzatokkal, illetve civil szervezetekkel kötött együttműködési megállapodás alapján, továbbá pályázati támogatással valósult meg.

Nagy jelentőségű volt a *„Mediáció és resztoratív igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban”* (Mediation and Restorative Justice in Prison Settings – MEREPS) projekt, amely az Európai Bizottság Criminal Justice 2008 programjának pénzügyi támogatásával jött létre. A magyar vezetéssel megvalósult nemzetközi projekt a mediáció és a többi resztoratív eljárás szerepét és lehetőségét vizsgálta börtönkörnyezetben, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és áldozatait helyezve középpontba. A projektben – az empirikus kutatás két helyszínéeként – a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, illetve a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete is részt vett. (Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás, 2011)

Figyelemre méltónak tartom továbbá a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet törekvéseit is a resztoratív munkáltatás alkalmazásával kapcsolatban, amelyeket később fejtek ki.

¹ A bocsánatkérés esetén azonban felvetődik a kérdés, hogy mennyire belülről jövő és nem csak formalitás. Ennek eldöntésére nincs igazán objektív mérce.

A reztoratív módszerek, amelyek külföldön nagyon eredményesek, egyformán alkalmasak az *áldozat* és az *elítélt*, illetve a *börtön személyzet* és a *fogvatartott* közötti konfliktusos viszony, továbbá a *zárkán belüli konfliktusok* békés rendezésére (lásd MEREPS projekt). A hazánkban alkalmazott megoldások közül említésre méltó a Zákeus program, a Magyar Testvéri Börtöntársaság és a Magyar Bűnmegelőzési Börtönmissziós Alapítvány programja, illetve a családi döntéshozó konferencia is.²

Az alábbiakban arra térek ki röviden, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete hogyan kapcsolódik a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó neveléshez és képességfejlesztéshez, valamint a konfliktuskezelés gyakorlatához.

2.1 A nevelés – mint eszköz

A büntetés-végrehajtási nevelés felfogása összeegyeztethető a reztoratív módszerek szemléletével is, egyedül a jogszabályi kereteket kell meghatározni, hogy milyen módon valósuljon meg a *nevelési cél* eredményesebben. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt alkalmazott pedagógiai, pszichológiai, módszerek, bánásmód arra hivatottak, hogy a végrehajtás ideje alatt, valamint a szabadulást követően a generális és a speciális prevenciót érvényre juttassák. A reztoratív szemléletmód ennél többet jelent, mert a fogvatartott részéről nemcsak passzív szabálykövetést követel meg, hanem aktív részvételt is feltételez.

A fogvatartottakban gondolatot ébreszthet, ha szemléltetjük és rávezetjük: mit okozhat egy családnak a szülő szabadságvesztés-büntetése, s mindez milyen terhet jelenthet a gyermekek, a házastárs és a rokonok számára. Amennyiben *belsővé válik* (interiorizálódik) egy érték vagy egy norma, és a cselekedet később egy pozitív belső hajtóerő (drive) fogja mozgatni, akkor lesz a változás igazán eredményes.

Fontos, hogy az elítéltek előtt követhető pozitív példa, példakép legyen. Minden esetben szükség van a pozitív teljesítmény elismerésére, függetlenül attól, hogy azt ki teljesítette. Ezáltal erősítjük meg azt, hogy *„Most valami jót tettél, a jövőben is tégy így, és akkor meg lesz a munkád gyümölcse”*.

Meg kell jegyeznünk: nincs könnyű dolga annak, aki arra vállalkozik, hogy a börtönben eldöntse a megbánás *őszinteségét* és a helyreállító szándék *önzetlenségét, érdeknélküliségét* (de ez nem is biztos, hogy minden esetben releváns). Ezért van szükség az objektív mértékkel mérhető jóvátételi módokra.

2.2 Az egyéni képességek fejlesztése – mint megoldás

Az elítéltek között számos jó képességű, kiváló kezűgyességgel, művészi tehetséggel megáldott ember van. A szocializáció során bekövetkező defektus (például a megfelelő családi környezet hiánya, illetve a nem megfelelő társas kapcsolatok) vezettek oda, hogy az illető a benne rejlő tehetséget nem tudta kamatoztatni.

² A Zákeus programról és a családi döntéshozó konferenciáról lásd bővebben: Nyesténé Jánkfalvi Zita: *Elkövettem, megbántam, jóvátenném. Resztoratív gyakorlatok a börtönben. Börtönügyi Szemle, 2012. 2. 14-28. o. [A szerk.]*

A szabadságvesztés-büntetés ideje alatt a büntetés-végrehajtási intézetekben a személyi állomány tagjai (nevelők, szociális segédelőadók, felügyelők) által nyújtott segítség és támogatás – amelyet gyermekkorában nem kapott meg –, sok esetben rádöbbeníti az elítéltet arra, hogy milyen képességekkel rendelkezik, és hogy ő is lehet hasznos, alkotó ember. A büntetés-végrehajtási szakembereknek tehát arra kell rávilágítaniuk és azt kell kiemelniük egy adott fogvatartott kapcsán, hogy melyek azok a képességek, amelyeket érdemes fejleszteni, mik azok a pozitív tulajdonságok, amelyekre építeni lehet. A bűnöző emberek ugyanis nem sok pozitív visszajelzést kaptak az éltük során. Az elítéltek számos olyan készséget, ismeretet szerezhetnek meg a szabadságvesztés-büntetésük letöltése – netán a jóvátétel – során, amely képessé teheti őket arra, hogy a szabadulás után felhagyjanak bűnöző életmódjukkal.

2.3. A konfliktuskezelés – mint gyakorlat

A börtönbeli konfliktusok és a fogvatartottak által azokra adott reakciók különböző intenzitással jelentkeznek. A zárt közösségben jelentkező konfliktusok kezelése során sok esetben hosszabb folyamatra van szükséges ahhoz, hogy valóban ne maradjon „tüske” az érintett felekben. A konfliktusból adódó ellentétek, harag elenyészésére a több személy elhelyezésére szolgáló zárkában nagyobb az esély, mivel a zárkatársak is bevonhatók a konfliktus kezelésébe, elősegítve a megbékélés folyamatát.

A zárkában kialakult konfliktus esetén a fogvatartottak önkéntes alapon vehetnének részt egy olyan mediáció jellegű eljárásban, amely során nem rendelnék el ellenük a fegyelmi eljárás lefolytatását. Vagy ha elrendelnék, akkor az eljárással párhuzamosan közvetítői eljárásra is sor kerülhetne. A fogvatartottak által elkövetett jogsértő cselekmények a másnak okozott sérelem mellett az intézet rendjét és biztonságát is sértik, az intézet házirendjének előírásaiba ütköznek. Pozitívumként járulna azonban a dinamikus biztonság erősítéséhez az önkéntes, belülről jövő normakövető magatartás.

3. Jóvátételi tevékenységek a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben

Hosszabb távú együttműködés keretében megállapodás jött létre a Tiszalöki Országos Büntetés- végrehajtási Intézet, illetve a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete között 2009 szeptemberében.

Az Egyesület közös kulturális programok szervezésével (ez a fogvatartottak önkéntes jóvátételi tevékenysége, munkavégzése felé mutat), továbbá az esélyegyenlőség megvalósítása érdekében kiírt pályázati források felkutatásával, közös pályázatokkal segíti elő a fogvatartottak társadalmi reintegrációját, beilleszkedését. Az Egyesület tagjai segíthetik a fogvatartottakat építő jellegű kapcsolatok kialakításában a fogvatartás időszakában. Az intézet (a fogvatartottak önkéntes jóvátételi munkájának keretében) vállalta irodalmi művek felolvasását, „hangoskönyv” céljára történő digitalizálását. A részes

felek képviselői rendszeresen egyeztetnek az együttműködés tapasztalatairól, fejlesztésének lehetőségeiről.

Az együttműködés keretében az Egyesület tagjai már több „érzékenyítő” előadást tartottak a fogvatartottak részére a büntetés-végrehajtási intézetben. Ezek a találkozások elősegítik a fogvatartottakkal élők elfogadását, az előítéletek csökkenését, valamint az elítéltek reintegrációját. A büntetés-végrehajtási intézetben öntevékeny fogvatartotti szerveződés keretében létrejött *színjátszó kör* tagjai – vizonzásként – karácsonyi műsort adtak elő az Egyesület tagjai részére, mely előadással hagyományt kívántak teremteni. Meg kell említeni *fogvatartotti bibliakör* fellépését a Kárpát-medencei református zsinaton, amelyre Debrecen belvárosában került sor.

A fent vázolt fellépések nagyban hozzásegítették a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetet, amely 2008-ban új börtönként jelent meg a hazai büntetés-végrehajtás rendszerében, hogy Tiszalök és a környező települések „kulturális rendszerébe” beilleszkedjen.

Az intézet a 2010-es *hernádi árvízi védekezésnél* is jelen volt, az elítéltek a civil lakosságot erőben, hitben és kitartásban felülmúlva vették ki részüket a munkavégzésből. Jelenlétükkel és tenni akarásukkal bizonyították, hogy van törleszteni valójuk a társadalommal szemben. A lehetőség, hogy hasznos dolgot tehettek, megnyugvást és elégedettséget keltett bennük, ezáltal fejlesztve önbecsülésüket, felelősségérzetüket és azt az érzést, hogy van remény az újrakezdésre. Az elítéltek részére a legnagyobb örömet az jelentette, hogy az általuk végzett munkát a település lakossága jó szóval, természetbeni ellátással (meleg tea, étel) köszönte meg. Egyes fogvatartottak itt találkoztak először effajta érzésekkel, a bajban történő emberi összefogás és az önzetlen segítségnyújtás gesztusával.

A Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottjai idén a nagykállói református templomban szerepeltek, ahol az elítéltek egyházi énekeket adtak elő az istentisztelet alkalmával az eseményen részt vevő gyülekezet részére.

Az intézet – pályázati tevékenységét tekintve – olyan lehetőségek elérésére törekszik, amelyek segítségével megvalósítható a resztoratív cél: a közösség részére való jóvátételi munkavégzés. A terep – mint jóvátételi helyszín – az intézet falain belül és azon kívül egyaránt biztosított.

4. Tapasztalataim a mediációs eljárással és a jóvátétellel kapcsolatban

2012 januárjában két közvetítői eljáráson vettem részt a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatánál. Az ügyek tárgya mindkét esetben közlekedési baleset gondatlan okozása volt. A balesetek során személyi sérülés, valamint vagyoni kár keletkezett. (Az egyik esetben a baleset miatt a sértett kezét meg kellett operálni.)

A kárt okozó és a sérülést elszenvedő felek első alkalommal voltak részesei ilyen eljárásnak.

Azt tapasztaltam, hogy a közvetítői eljárás nem terheli meg pszichésen anynyira a feleket, mint a bírósági eljárás (nem hagy akkora nyomot és űrt, az áldozat és az elkövető kibeszélheti magából a történeteket, ezáltal nem maradnak nyitott kérdések, mivel ezekre a választ azonnal megkapja mindkét fél).

Több indok is van, ami a mediáció büntetőügyekben való alkalmazása mellett szól; például a közvetítői eljárás költségtakarékosabb, rövidebb, mint a bírói eljárás, alkalmazásával elkerülhető a szabadságvesztés-büntetés, a prizonizáció, a „börtöniskola”; mindez hatással van a közrend, közbiztonság és a szociális biztonság alakulására is. Nem jelenik meg a stigmatizáció az elkövető oldalán, megnyugvást biztosíthat és az ismételt áldozattá válástól való félelmet is csökkentheti a sértetti oldalon.

A mediátor az eljárás megkezdése előtt részletesen tájékoztatta az eljárásban részt vevő feleket, akik közelebbről ismerték egymást. A terhelt már a beszélgetés elején feszültnek látszott, mint az később kiderült: ez annak a jele volt, hogy mennyire megbánta a történeteket. A sértett elmondta, hogy nem haragszik a terheltre, csak az esett neki rosszul, hogy az nem kereste a baleset után; elmondása szerint ettől jobban érezte volna magát. A terhelt bocsánatot kért minden általa okozott sérelemért, elismerte a kárt, és hajlandó volt azt megtéríteni. Megegyeztek a részletekben, így a sértett nem kívánta, hogy a terheltet a hatóság büntesse meg.

Véleményem szerint a közvetítői eljárás részben vagy egészben ott kártalanít, ahol a sérelem bekövetkezett. Tehermentesíti az igazságszolgáltatást, lerövidíti az eljárást. A felek egy oldottabb, a bírói eljárásnál jóval kevésbé stresszes légkörben nagyobb esélyt kapnak egy számukra is megnyugtató eredmény megszületéséhez. Az eljárásban részt vevő felek nagyobb biztonságban érzik magukat, mert a segítő fél is elmondhatja a véleményét. Optimális esetben mindkét fél számára megnyugtatóan zárulhat a mediációs eljárás, amely eszköze a kárjövátételnek és hozzásegít a megbékéléshez.

5. A kárjövátétel börtönbeli alkalmazhatóságával kapcsolatos felmérés és annak eredményei

A felméréssel a célom az volt, hogy átfogó képet kapjak arról: mennyire tájékozottak a fogvatartottak, a közsférában dolgozó szakemberek, valamint a társadalom más tagjai a kárhelyreállítás és a szabadságvesztés melletti kárjövátétel kérdéseiben. Az ismeretszerzési szándékom a témával kapcsolatos nyitottságra is kiterjedt. A felmérés alapján szerettem volna olyan megállapításokat megfogalmazni, amelyek tükrözik a mai helyzetet a jelen témában, valamint alapként szolgálhatnak és hozzájárulhatnak a resztoratív igazságszolgáltatási módszerek végrehajtási szakban történő alkalmazásához.

A kutatás lefolytatására 2012 első felében került sor. Kérdőíves módszerrel mértem fel három büntetés-végrehajtási intézetben, hogy a fogvatartottak mekkora hajlandóságot éreznek az általuk elkövetett bűncselekmény káros következményeinek helyreállítására. A felmérés részét képezte az a kérdés is,

hogya a fogva tartott személyek mennyire tájékozottak az általam kutatott témában. A felmérésre a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, valamint a tököli Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében került sor. A megkérdezettek között voltak elítéltek, előzetesen letartóztatottak, fiatalkorúak és női fogvatartottak. A kutatás helyszínenként 100, összesen 300 fő fogvatartott megkérdezésére terjedt ki. A kérdések könnyen érthetőek voltak, egyszerű mondatokból álltak. A kérdőívek kitöltése önkéntes alapon történt, azonosításra alkalmas adatokat nem tartalmaztak.

5.1. Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

A tiszalöki felmérés – az intézet jellegéből adódóan – férfi elítélteket érintett. A megkérdezettek 29%-a 19-25 év közötti, 41%-a 25-40 éves, 30%-a 40 év feletti életkorú volt. A vizsgálati alanyok nagy része családban nőtt fel, 6%-uk részben vagy egészében intézetben nevelkedett. Általános iskolai vagy szakiskolai végzettséggel 91 fő bírt, felsőfokú végzettséggel senki sem rendelkezett. A válaszadók 76%-a családost volt.

Az intézetben készített felmérés alapján a megkérdezett elítéltek körében a legnagyobb arányban előforduló bűncselekmény a rablás és az emberölés volt, ezt követte a lopás, a kábítószerrel való visszaélés, majd a kisebb súlyú bűncselekmények következtek. A vizsgált személyek 67%-a már nem először volt büntetve.

Az eredmények azt mutatták, hogy a felmérésben részt vevő fogvatartottak 73%-a már hallott a jóvátétel lehetőségéről, de nem teljes arról az információja. A következő kérdés – pszichés oldalról közelítve meg a témát – így hangzott: *„Merne-e találkozni az áldozattal vagy annak családjával?”* A válaszok szerint a megkérdezettek 98%-a találkozna az áldozattal vagy családjával. Ezt a nagy többség könnyedén jelentette ki, de a véleményem az, hogy a találkozás előtt szorongás uralkodna el rajtuk, és nem is mindenki lenne képes a találkozóra. A magas százalékarány azonban nem csak könnyelműsége utal, hanem arra is, hogy az elkövetőkben megtalálható az empátiára való hajlandóság. A *„Vállalnának-e anyagi vagy tárgyasult segítségnyújtást (pl. a saját maga által készített tárgyat, eszközt felajánlaná-e a sértettnek)?”* kérdésre a válaszadók 96%-a igennel válaszolt, nagyobb arányban választva a tárgyasult segítségnyújtást. A következő kérdés arra tért ki, hogy, ha az illető elkövető nem vállalna az áldozat számára segítségnyújtást, akkor el tudná-e képzelni, hogy a társadalom részére nyújtson helyreállító, jóvátételi tevékenységet. A megkérdezetteknek csak 6%-a nyilatkozott úgy, hogy nem hajlandó a társadalom részére történő jóvátételre. Lelki oldalról próbáltam megközelíteni a témát azzal a kérdéssel, hogy megnyugvást jelentene-e számukra, ha jóvá tudnák tenni az okozott sérelmet? Erre a válaszadók 91%-a „igennel” válaszolt. Véleményem szerint azok, akik nemmel válaszoltak, úgy gondolják, hogy az eredeti állapot úgysem állítható már helyre, és azért nem nyugodnának meg a jóvátételtől, mert egyfajta belső konfliktus keletkezett bennük a bűncselekmény elkövetése miatt. (Ez az atti-

túd főleg az első bűntényeseknél, valamint a „jövátéhetetlen bünt”, az emberölést elkövetőknél tapasztalható.)

5.2. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

Az intézetben előzetesen letartóztatottak – fiatalkorúak, nők és felnőtt férfiak – válaszoltak a kérdőívben feltett kérdésekre. Az előzetesen letartóztatottat megilleti az ártatlanság védelme; a kérdőív az elítéltektől csak annyiban tért el, hogy nem a fogvatartott által elkövetett bűncselekményre kérdeztem rá, hanem arra: milyen bűncselekmény elkövetésével vádolják.

A vizsgált alanyok 8%-a nő, 4%-a fiatalkorú férfi és 88%-a pedig felnőtt férfi előzetesen letartóztatott volt. A megkérdezett személyek 15-59 év közöttiek voltak. Általános iskolai vagy szakiskolai végzettséggel 81 fő bírt, középfokú végzettséggel 17 fő, felsőfokú diplomával 2 fő rendelkezett. A felmérésben részt vett fogvatartottak 69%-a volt családos.

A megkérdezett személyek közül emberöléssel vagy annak kísérletével 11 fő, rablás elkövetésével 18 fő, lopással 31 fő, kábítószerrel való visszaéléssel 8 fő, zsarolással 4 fő, garázdasággal 3 fő, embercsempészéssel 2 fő, csalással 3 fő, pénzhamisítással 7 fő, testi sértés elkövetésével 9 fő, közúti baleset okozásával 4 fő volt meggyanúsítva. A letartóztatásban lévők kevéssel több mint fele már volt büntetve.

Az első kérésére – *„Hallott-e már a jóvátétel, helyreállítás jogintézményéről?”* – a megkérdezettek kétharmad része „nem”-mel válaszolt, aki hallott róla, annak is hiányos volt a tudása. A következő kérdéssel – *„Merne-e találkozni az áldozattal vagy annak családjával?”* – kapcsolatosan az eredmények azt mutatták, hogy a mintában szereplők 90%-a találkozna az áldozattal vagy a családjával. A *„Vállalnának-e anyagi vagy tárgyasult segítségnyújtást (pl. a saját maga által készített tárgyat, eszközt felajánlaná-e a sértettnek)?”* kérdésre a válaszadók 94%-a „igen”-nel válaszolt, de nagyobb arányban (97%) választották ebben az intézetben is a tárgyasult segítségnyújtást. A következő kérdés – mint ismeretes – arra tért ki, hogy az elkövető vállalna-e a társadalom számára nyújtandó helyreállító, jóvátételi tevékenységet. A megkérdezettek 14%-a nyilatkozott úgy, hogy nem hajlandó a társadalom javára történő jóvátételi tevékenységre. Ez a százalékarány 8%-kal volt magasabb, mint az elítélteknél. A karrierbűnöző személyek esetében megfigyelhető, hogy a bűncselekmények elkövetése miatt nagyrészt nem saját magukat, hanem a társadalmat és a körülményeket okolják, ezért van bennük düh és harag a normakövető emberekkel szemben. Arra a kérdésre, hogy megnyugvást eredményezne-e, ha jóvá tudnák tenni az okozott sérelmet, a megkérdezett előzetesen letartóztatottak 72%-a „igen”-nel válaszolt. A tiszalöki felnőtt elítélteknél ez az arány 91%-os volt. A jelentős eltérés oka, véleményem szerint, az, hogy az előzetesen letartóztatottak esetében erőteljesen működik az ún. relatív depriváció, azaz a tudat, hogy valószínűleg több lesz a büntetésük, mint amennyi járna nekik. Ez abból adódik, hogy ők még nem rendelkeznek ítélettel, náluk fokozottabban jellemző az elkövetés tagadása, mint az elítéltek körében.

5.3. Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Tököl

A kérdőíves vizsgálat szabadságvesztés-büntetésüket töltő fiatalkorú fogvatartottakra is kiterjedt, a feltett kérdések ugyanazok voltak, mint a másik két intézet fogvatartottjai körében.

A kérdőívet kitöltők átlagéletkora 19 évre volt tehető. A megkérdezettek 78%-a általános iskolai végzettséggel, 19%-a középfokú végzettséggel rendelkezett, illetve 3% felsőfokú végzettséget jelzett (utóbbiak esetében a nem megfelelő válasz értelmezési vagy figyelmetlenségi okból adódhatott). A vizsgált személyek közül 82 főt szülei neveltek, 18 fő intézetben nevelkedett (a családban nevelkedettek kriminalitása jóval kisebb volt azokénál, akik nem családban nőttek fel). A megkérdezett fiatalkorú fogvatartottak nagy része – az életkori sajátosságukból adódóan – egyedülálló volt.

A vizsgált személyek kriminális előéletére vonatkozóan elmondható, hogy a fiatalkorú fogvatartottak bűncselekményeinek szankcionáltsága – életkorukból következően – kisebb mértékű, mint a felnőtteké. Általában többrendbeli, kisebb súlyú bűncselekményt követnek el, ahol az anyagi kár csekély, és inkább az erkölcsi kár bír nagyobb jelentőséggel. Azonban, ha súlyos bűncselekményt követnek el, annak végrehajtási módja különösen kegyetlen, így a közvéleményben nagy felháborodást vált ki. Sok esetben a legkegyetlenebb bűnelkövetők a fiatalkorúak, a börtönvilágban ilyen jelzőkkel is illetik őket (és ők is egymást): „ragadozók”, „kannibálok”, „kajmánok”.

A kárjótétel, helyreállítás ismeretére vonatkozóan a válaszok alapján a megkérdezettek ismerethiánya rajzolódott ki: a fogvatartottak 70%-a még nem hallott róla. A kérdőívet kitöltő személyek 90%-a találkozna az áldozattal vagy családjával; 86%-uk vállalna anyagi vagy tárgyasult segítségnyújtást (érdekes, hogy a tárgyasult segítségnyújtás aránya csak 2%-al volt magasabb, mint az anyagié). A következő kérdés itt is arra tért ki, hogy ha az elkövető nem vállalna az áldozat részére segítségnyújtást, akkor el tudja-e képzelni, hogy a társadalom számára nyújtson helyreállító, jótételi tevékenységet. A megkérdezettek 68%-a nyilatkozott úgy, hogy hajlandó lenne a társadalom javára történő jótételi ténykedésre. A válaszadók 85%-a nyugodtabb lenne, ha jótétehetné az okozott sérelmet (háromnegyed részük gondolt már arra, hogy kinek milyen kárt okozott).

A fiatalkorú elkövetők és a többi megkérdezett fogvatartott véleménye közötti különbségek, megítélésem szerint, az életkori sajátosságok különbözőségeiből eredtek.

5.4. A megkérdezett fogvatartottak gondolatai a jótétellel kapcsolatban

Érdeemes felidézni néhány gondolatot a felmérésben részt vett elítéltek, illetve előzetesen letartóztatottak véleményéből a kárhelyreállítással, a resztoratív igazságszolgáltatás rendszerével kapcsolatban.

Elítéltek

„Úgy érzem, hogy vannak olyan dolgok, amiket meg lehet bocsájtani, de vannak, amiket nem lehet jóvátenni. Sajnos az emberek nem tudják komolyan venni bűneiket. Akkor sem bánják meg, amit tettek, ha már lebuktak. Úgy érzik, ők nem hibásak semmiért, csak a környezet és a körülmények.” (Első büntényes, rablást elkövetett fogvatartott)

„Nem bűnöző vagyok, hanem bűnelkövető. Nagy megnyugvást adna, ha valamilyen módon jóvátehetném, amit tettem. Szándékomban áll akkor is elnézést kérni, ha a sértett és a családja hallani sem akar rólam. Fontos a jóvátétel, az elítéltek többsége pozitívan gondolkodik ebben a kérdésben. Mindenkinek nagy megnyugvás lenne, főleg lelkiileg. Ha lenne rá lehetőség, mindenképpen élnék vele.” (Első büntényes, rablás miatt elítélt fogvatartott)

„Gondoltam már arra, hogy milyen kárt okoztam, amikor a bűncselekményt elkövettem. Az elkövetéskor, nem is tudtam, hogy valójában mit követek el. Amikor már megtettem, rögtön megbántam. Az okozott kárt is megtérítettem, mert sajnáltam a srácot. A kárhelyreállítást szinte senki nem veszi komolyan, viszont, ha a hatására egy ember is másként fogja látni a dolgokat, akkor már megérte.” (Visszaesőnek nem minősülő, rablást elkövetett bűnismétlő)

„Nem rágódom a múlton, könnyebb nélküle, de ha kárpótolhatnám az áldozatot vagy annak családját, az nekem és nekik is megkönnyítené az életet.” (Első büntényes, emberölés kísérlete miatt elítélt fogvatartott)

„Azért lenne jó a jóvátétel lehetőségének biztosítása, mert azt követően nemcsak a károsultak szemébe, hanem a tükörbe is bele tudnék nézni. Nem lennének bennem ezek a szörnyűségek.” (Emberölés büntette miatt elítélt többszörös visszaeső bűnelkövető)

„Arra gondoltam a bűncselekmény elkövetését követően, hogy talán szegény embertől vettem el. Hívó ember vagyok, de főként a károsult arckifejezését látnám szívesen, amint elvesztett valamit, és visszakapja más formában ugyanattól az embertől. Ha kedvezményt kaphatnék a büntetésből, akkor segítenék, akkor jól járnánk mindketten, és az államnak is több pénze maradna.” (Lopás miatt elítélt visszaeső fogvatartott)

„Nem okoztam kárt senkinek, a családi életemben okozott hátrányokat igyekszem kijavítani. A jóvátétel biztosításának lehetősége esetén fel lehetne mérni, mennyire szeretne az illető tisztességes életet élni és megbánta-e tényleg, amit tett.” (Kábítószerrel való visszaélés büntette miatt elítélt, első büntényes fogvatartott)

Előzetesen letartóztatottak

„Gondoltam már többször is arra, hogy milyen sérelmet okoztam, de az okozott kár legfőképpen a családomra és magamra vonatkozik. Lelki megnyugvást jelentene számomra, ha sikerülne a sérelmeket, amiket másoknak okoztam, megoldani és jóvátenni. Kötelességemnek érzem az anyagi és lelki sérelmeket orvosolni azoknál, akinek okoztam. A kárhelyreállítást, szerintem, az anyagi, pénzügyi sérelmek visszafizetése, de az anyagi megtérítés sok esetben nem elegendő, hiszen a lelki, testi sérelmeket pénzzel nem lehet pótolni. A fogvatartottaknak, szerintem, szükségük lenne a lelki problémáik megoldására, segítségre, hogy kellőképpen fel tudják dolgozni, amit tettek, és így talán változna a magatartásuk is.” (Előzetesen letartóztatott nő)

„Egyszer elloptam egy biciklit, feltörtem egy házat, loptam ruhát. Lelki megnyugvást és megkönnyebbülést okozna, ha jóvátehetném, amit tettem. Szeretnék mihamarabb otthon lenni, és szeretném kijavítani, amit tettem. Folytatnám az iskolát, bocsánatot kérnék a sértettektől, és megtéríteném a kárt.” (Előzetesen letartóztatott fiatalok)

„Feleslegesnek tartom ezt a rendszert, mert ezt már nem lehet helyreállítani.” (Többszörösen büntetett előéletű előzetesen letartóztatott)

„Szerintem jó a jóvátétel lehetősége, mert legalább a bűnöző is lehet jó ember.” (Többszörösen büntetett előéletű előzetesen letartóztatott)

„Ha okoztam is kárt az elmúlt évben, az csak a munkahelyen lehetett, meg az államnak is, azért mert itt vagyok. Szeretném jóvátenni, de sajnos nem tudom, mit kellene tenni ahhoz, hogy minden jó legyen. Csak annyit tudok tenni, hogy a kárt visszafizetem a tulajnak, és megegyezünk valahogy. A vágyam az, hogy minél hamarabb a családommal legyek, addig is szeretnék iskolába és tanfolyamra járni.” (Büntetlen előéletű előzetesen letartóztatott)

5.5. A fogvatartotti vélemények összegzése

A kutatás végeredménye azt mutatja, hogy az iskolai végzettség, a családi állapot nem befolyásolja az elkövetőket abban, hogy nyitottak legyenek – vagy sem – egy újfajta jogintézmény elfogadására. A nagy többség vállalná – a lehetőségeihez mérten – az okozott kár pénzbeli megtérítését. Többen vállalnák a munkával, a tárgyiasult segítségnyújtással való jóvátételt. Az utóbbiak közé tartoznak a többszörösen büntetett előéletű fogvatartottak, akik többségükben aluliskolázottak, anyagi erőforrásaik a saját ellátásukat sem biztosítják szabadulásukat követően. Egyesek művészi képességgel rendelkeznek; aki nem, annak a fizikai ereje, szaktudása állhat rendelkezésére.

A fogvatartottak közül többen leírták, és a tapasztalatok is azt mutatják, hogy a jóvátételnek nem csak a sértetti, hanem az elkövetői oldalon és a társadalmi szintéren is vannak, lennének pozitív hozadécai. Az *áldozat* helyreállítható, például rongálás, lopás okozta károk esetén „jól járna”, mivel a kára részben vagy egészében megtérülhetne, és csökkenhetne az ismételt áldozattá válástól való félelem. Az *elkövetőt*, főleg ha első büntényes, kevesebb ártalom (lásd prizonizációs hatás) érhetné a szabadságvesztés-büntetés időtartamának a lerövidülésével, továbbá a bűnismétlés, visszaesés veszélye is csökkenhetne. A *társadalom* úgy kaphatna vissza valamit a jogi norma megsértőjétől, hogy az a köz javára munkát végezne.

Szilárd meggyőződése az, hogy vannak olyan esetek, amikor az izolációval nagyobb kárt okozunk, mint amennyit azzal használnánk. Munkám során tapasztaltam, hogy sok esetben az, aki először követett el rablást, az elkövetéskor nem is volt tisztában azzal, milyen súlyos bűncselekményt valósított meg. Igaz, a jog nem tudása nem mentesít a felelősségre vonás következményei alól. Az elkövetőnek nem azt kell tudnia pl. rablás elkövetése esetén, hogy mi a rablás törvényi tényállása, hanem azt, hogy tartózkodjon mások értékeinek (fizikai vagy pszichikai) erőszakkal történő jogtalan elvételétől.

A fiatalokorú elkövetők az életkori sajátosságukból adódóan, amelyhez ha még hozzászámoljuk a szocializációs defektusokat is, sok esetben nem tudják felmérni tetteik súlyát, következményét. Körükben kiemelt szerepe kell, hogy legyen az oktatás során megvalósuló prevenciónak.

5.6. Közszolgálati szakemberek és a közvélemény nézetei a helyreállító igazságszolgáltatásról

Szükségesnek tartottam, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozókat, illetve a társadalom más tagjait is megkérdezzem az adott témában. Az alábbiakban tehát azt vizsgáltam, hogy a *közszolgálati szakember* és a *közvélemény* hogyan gondolkodik a helyreállító igazságszolgáltatásról. A kérdőívet 100 személy töltötte ki. A kérdések arra vonatkoztak, hogy a szakemberek és a „laikusok” hogyan viszonyulnak a jogkövetéshez, a szankciókhoz, miként vélekednek az erkölcsi szabályokról, a bűnelkövetés oksági hátterében lévő körülményekről, illetve mit várnak el a hazai büntető igazságszolgáltatás működésétől és a helyreállító igazságszolgáltatástól.

Egy *bíró* úgy nyilatkozott, hogy ő egyértelműen a szigorításban látja a megoldást az elkövetés és a bűnisméltés megelőzése érdekében. Azzal magyarázta a véleményét, hogy még egyik országban sem csökkent a bűnözés, ahol nem szigorították a büntetéseket; példaként az USA-t hozta fel, mivel ott magasak a büntetési tételek és csökkent a bűnözés. Nem tiltakozott azonban az ellen, hogy bizonyos esetekben – például gondatlanság, nem erőszakos jellegű bűncselekmények esetében – alkalmazhatók legyenek a jóvátételi módszerek.

Egy *pártfogó felügyelő* úgy nyilatkozott, hogy az emberek értékrendje az alapjaiban változott meg: a személyes érdekek sokkal fontosabbá váltak, mint a társadalmi érdek. Az igazságszolgáltatás megtorló jellegét erősítené inkább, mivel a helyreállító igazságszolgáltatásnak alig-alig van visszatartó ereje a bűnisméltés tekintetében. Szerinte még szigorúbb büntetésre lenne szükség, különösen a visszaesőkkel szemben.

Egy *büntetés-végrehajtási alkalmazott* véleménye szerint ezek az alternatív megoldások a társadalomba való reintegráció első lépcsőfokát jelentik, hiszen az elkövető jóvátételi cselekedetével a megbánás szándékát fejezi ki a helyi közösség tagjai számára. A helyreállítás egyfajta belső meggyőződés erősödését is szolgálja, melynek segítségével a fogvatartott attitűdje pozitív irányú változáson megy át, csökkentve a bűnisméltési hajlandóságot. A jóvátételi rendszer alkalmazásával csökkennének a társadalmi előítéletek. A helyreállító igazságszolgáltatás társadalmi hasznossága mérhetővé válik azon keresztül, hogy a bűnelkövetőkből reintegrált, a társadalomba beilleszkedő, felelősségtudattal rendelkező embereket nevel, így a büntetés-végrehajtási nevelés funkcióit is erősíti.

Egy *pedagógus* a retributív és a resztoratív módszereket ötvözné egymással. Egy másik pedagógus nem fogadná el az elkövető segíteni akarását, mert attól tartana, hogy az újabb bűncselekmény elkövetésére látna lehetőséget, vagyis teljes bizalmatlansággal tekintene rá. Itt a megkérdezett áldozattá válástól való félelme jelenik meg. „A megtorlás esetén van esély arra, hogy az el-

rettenti az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől – mind a büntetési tételeket, mind pedig a börtönök rendszerét szigorítani kellene, például az oroszországi börtönök mintájára” – nyilatkozta.

Egy 15 éves diák véleménye az volt, hogy elfogadná az elkövető segíteni akarását, mert „*esélyt kell adni minden embernek a változásra*”, ugyanakkor az elkövetőnek vállalnia kell tetteiért a következményeket a létrehozott törvények alapján. Ő elsősorban a társadalom javára történő jóvátételt látta megvalósíthatónak.

A kérdőíves felmérés eredményei azt mutatták, hogy a kutatás e fázisában megkérdezett személyek 55%-a hallott már a jóvátétel, helyreállítás jogintézményéről. 52%-os volt azok aránya, akik elfogadnák az elkövető segíteni akarását, jóvátételi cselekedetét a saját maguk vagy a hozzátartozójuk vonatkozásában. Itt az volt megfigyelhető, hogy ha az illető vagy valamelyik hozzátartozója már volt bűncselekmény áldozata, sok esetben nem fogadná el a segítséget az elkövetőtől. A megkérdezettek 82%-a válaszolt úgy, hogy a társadalom részére történő jóvátételt látja megvalósíthatónak. 56% a szigorú megtorlást látja megoldásnak a bűncselekmények elkövetésének a visszaszorítása érdekében, de 44%-uk a megtorlás mellett alkalmazná a helyreállítás intézményét is.

Az iskolai végzettségnek elhanyagolható jelentősége volt a vélemények megfogalmazásánál. Ez, véleményem szerint, azzal magyarázható, hogy egy adott országnak megvan a sajátos társadalmi, gazdasági, szociális történelmi kultúrája, ezek mentén alakulnak az értékek és normák – jórészt függetlenül az állampolgár iskolázottságától. Az életkor az elemzés szempontjából szintén irrelevánsnak bizonyult.

Abban az esetben, ha a szakemberek és a társadalom más tagjainak a kérdőívben feltüntetett kérdésekre adott válaszát összevetjük az elkövetők által adott válaszokkal, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy az előbbiekk inkább a társadalom részére történő jóvátételt gondolják megvalósíthatónak, míg az utóbbiak a sértett és a társadalom javára egyaránt elképzelhetőnek tartják a kár részben vagy egészben történő helyreállítását. Megfigyelhető volt az a különbség is, hogy míg az elítéltek jelentős része hajlandónak mutatkozott megtéríteni a kárt, addig az előzetesen letartóztatottak nagy többsége úgy nyilatkozott, hogy nem okozott kárt senkinek és nem követett el bűncselekményt. E helyütt szeretnék saját meglátásomra utalni: „*Az idegrendszeri terhelhetőséget az is befolyásolja, hogy a letartóztatott valóban bűnösnek érzi-e magát, így elfogadóbb a fennálló helyzettel szemben, vagy igazságtalannak, túrhetetlennek minősíti az előzetes fogvatartást, esetleg regressziós elfojtásba menekül, ami további pszichés zavarokat indukálhat.*” (Lebujos, 2006)

6. A jóvátétel börtönbeli alkalmazásával kapcsolatos kérdések

A büntetés-végrehajtás keretei között alkalmazható kárjóvátétel szabályozásának – mint korábban említettük – egyelőre nincs jogszabályi háttere. A már rendelkezésre álló gyakorlati tapasztalatok alkalmazásával, az önkormányzatokkal és a civil szervezetekkel történő együttműködés lehetőségét kihasználva kerülnek végrehajtásra a programok. A jelen témát szabályozó jogszabályt a kutatások

eredményei figyelembevételével, a büntetés-végrehajtás jelenlegi állapotát, lehetőségeit szem előtt tartva – a realitás talaján maradván – kellene megalkotni.

Mint ismeretes: törvénybe kellene foglalni a büntetések végrehajtásával kapcsolatos, az évek során rendkívül bonyolulttá vált, néhol ellentmondásokat tartalmazó szabályozási rendszert; a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. közel 20 éve nem ment át nagyobb változtatáson. Kijelenthetjük, hogy megérett a büntetés-végrehajtási jog arra, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának szabályait egy egységes kódexben foglalják össze. Számos kutatás (a helyreállító igazságszolgáltatás területén pl. a MEREPS projekt) nyújthat segítséget a jogalkotónak az új jogi szabályozás megalkotásához. A jövőben elfogadandó törvényhez végrehajtási rendeletet is létre kell majd hozni az egységes jogalkalmazás, végrehajtás érdekében.

A megalkotandó bv. kódex széles körű alkalmazásához remélhetőleg lesz elég kormányzati támogatás (személyzet, anyagi, tárgyi erőforrás). Az új törvény elfogadása után szükséges lenne a személyi állomány ez irányú *továbbképzése*. Az *anyagierőforrások* jelenleg szűkösek (problémát jelentenek például a XIX. századi börtönépületek renoválása, a fogvatartottak napi ellátása, a rezsiköltségek). Az új szabályozásnak fejleszteni kellene hatnia a más hatóságokkal való együttműködés *gyakorlatára*. Arra kell törekedni, hogy ne legyen felszínes a feladat végrehajtása és az ne csak egy kötelezően ellátandó munka, hanem megfelelően koordinált, ellenőrizhető tevékenység legyen.

Olyan resztoratív módszerek kipróbálására, amelyek elősegítik az elítéltek visszailleszkedését a társadalomba, a büntetés-végrehajtás integrálódását a helyi közösségek és a környező települések életébe, humánusabbá, eredményesebbé teszik a büntetések végrehajtását, az elítélteket nyitottabbá, elfogadóbbá teszik más személyek iránt, valamint a konfliktusok feloldását, kezelését szolgálják, már sor került.

A büntetés-végrehajtás keretei között alkalmazható jóvátételi formák közül a leginkább megvalósíthatónak a *resztoratív munkáltatás* tűnik, mivel annak eredménye objektíven mérhető, a társadalom a jóvátételt – az elvégzett munkát – igényli, valamint a munkáltatás számára a terep a büntetés-végrehajtási intézetekben és azokon kívül is biztosított. Az elkövető az általa készített tárgyakat, eszközöket fel is ajánlhatná a sértett számára. Aki vállalja a jóvátételt, az kedvezményben részesülhetne, például a szabadságvesztés időtartamának csökkentésével. Abban az esetben is lehetne a szabadságvesztés-büntetés idejét csökkenteni, amennyiben vállalná az elítélt, hogy az okozott károkat az áldozatnak vagy a közösségnek megtéríti. Alapvető követelmény lenne a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartás.

Egy másik megoldás lehetne, hogy a jelenlegi jogszabályból eredő kedvezmények engedélyezésének egyik feltételeként figyelembe vehető lenne a jóvátétel, mint például a feltételes szabadságra bocsátás, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elbírálása során vagy az eggyel enyhébb végrehajtási fokozatba helyezéskor. Vagyis az, hogy a kedvezmények engedélyezésénél a bv.

bíró pozitívumként vegye figyelembe a jóvátételt. Jelenleg a jogszabály előírja, hogy az értékelő véleményben (amelyet a nevelő készít és a szakterületek is véleményeznek) mit kell feltüntetni, és ha valaki részt vett jóvátételi munkavégzésben, akkor azt is bele kellene írni az értékelő véleménybe.

Miért lenne mindez indokolt? Azért, mert az ember érdekvezérelt, így azért, hogy elérje a célját, akár konform módon is fog viselkedni. László, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön elítéltjének esete jól példázza mindezt. „*László szerint azért jó ötlet a mediáció, mert» ezzel meg lehet úszni a fegyelmet«.*”³ (Legát, 2011). A nagy börtönrutinnal rendelkező elítéltek konform magatartásúak, nagyrészt csak saját önös érdeküket tartják szem előtt, hogy megússzák a büntetést. A resztoratív technikák eredményesen alkalmazhatók az első büntényes vagy visszaesőnek nem minősülő bűnismétlők és a fiatalkorúak esetében is. Itt kisebb ráfordítással nagyobb eredményeket lehetne elérni. Hosszúidős elítélteknél a jóvátétel lehetősége lelki megnyugvást eredményezhetne.

Objektív mutatója lehetne a megbánásnak és szabadságvesztés-büntetés célja megvalósulásának, ha az elítélt az általa okozott kárt ténylegesen megtérítené. Egyrészt érvényesülne az elv, hogy bűn nem marad büntetlenül, valamint a kár megtérülne úgy, hogy nem kellene a megtérítésére irányuló kényszerítő elemeket alkalmazni. A köz is jól jár a fogvatartottak resztoratív célú foglalkoztatásával (pl. egy önkormányzati ingatlan renoválása, közterületek gondozása esetében nem kell csak az anyagot, eszközt megvásárolni, a munkadíj megtakarítható).

Felmerül a kérdés: Honnan teremtjük elő a szükséges erőforrásokat? A humán erőforrás előteremtése egyszerűbb, mert a szakemberképzés megoldott, de az anyagi fedezet biztosítása problematikus a jelen gazdasági helyzetben. Napjainkban a büntetés-végrehajtás alapvető (likviditási) problémákkal küszködik, a megnőtt a feladatmennyiség, valamint a fluktuáció miatt is. Abban az esetben, ha uniós forráshoz juthatnánk, akkor talán lenne esély szélesebb körben alkalmazni a resztoratív módszereket. A már megvalósult kísérleti jellegű programok, véleményem szerint, biztatóak, de egyes eljárások, programok utópisztikusnak tűnnek, és nagy valószínűséggel nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket.

A visszaeséssel kapcsolatban már történtek felmérések, de azok alapján, úgy vélem, egyelőre nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. *Utópisztikus* a feltételezés, miszerint azok a találkozóak, amely során az elkövető – valamely segítő személy közreműködésével – találkozik az áldozattal, elegendők arra, hogy alapvetően megváltoztassák egy ember világlátását, attitűdjeit, személyiségét. A közösségi támogatások azonban változást indíthatnak el, amely reménykeltő lehet a visszaesés csökkentése szempontjából.

³ A kijelentés arra utal, hogy az illető zárkatársaival fennálló konfliktusait mediáció keretében rendezték.

7. Javaslatok a resztoratív munkáltatás jövőbeli szabályozására nézve (*de lege ferenda*)

Az alábbiakban a fogvatartottak büntetés-végrehajtás keretei között történő resztoratív munkáltatásának jövőbeni egységes szabályozása és végrehajtása érdekében tesztek javaslatokat, remélem, elősegítve a jogi normák kialakulását.

Szabályozni kellene azt, hogy az elítélt milyen feltételekkel vehet részt a jóvátételben (munkavégzés az áldozat vagy a köz javára, bocsánatkérés stb.). A munkáltatás során szükséges lenne meghatározni, hogy a munkavégzés önkéntes, díjazás nélküli, hogy az elkövetőt milyen kötelezettségek terhelik, illetve milyen jogok illetik meg, hogy biztosított-e a védőruha, hogy a foglalkozás-egészségügyi alkalmassági vizsgálat indokolt-e, vagy a resztoratív munkavégzésben a munkaképtelenek is részt vehetnek.

Több kérdés is felvetődik jelen esetben. Hogy a resztoratív munkáltatásban részt venni szándékozó fogvatartottak részére kötelező lenne-e, vagy csak lehetőség a munkavégzés biztosítása? Járhat-e munkaidő-kedvezmény azok esetében, akik munkadíj ellenében már dolgoznak, vagy a munkaidőn kívül végezzék a jóvátételi munkát?

Az intézeten kívül végzett jóvátételi munkavégzés feltételeit pontosan meg kell határozni. A közösség számára végzett jóvátételi munkavégzés együttműködési megállapodás alapján történhetne. (A büntetés-végrehajtás egyházakkal, egyesületekkel, civil szervezetekkel, önkormányzatokkal köthetne megállapodást).⁴ A közterületen, közcélal végzett biztonságos munkáltatás érdekében fontos annak meghatározása, hogy milyen fogvatartotti kör vehet benne részt. Szükséges tisztázni azt is, hogy a munkáltatás alatti fogvatartás megnyugtató biztosításához őrzésre, felügyeletre vagy ellenőrzésre van-e szükség, valamint hogy ezekből a többletfeladatokból adódó túlszolgálatot hogyan rendezik a büntetés-végrehajtási szerveknél szolgálatot teljesítők esetében.

A programban való részvétel során a végrehajtás alkalmával a részlet-szabályok kidolgozása is fontos. A resztoratív munkavégzés folyamatát dokumentálni kellene, valamint rögzíteni a garanciákat. A jóvátételben részt venni szándékozó fogvatartottaknak ki kellene tölteniük egy nyilatkozatot, amelyben kijelentik, hogy belső meggyőződésből eredően kívánnak a programban részt venni. A végrehajtás színtereit, azt, hogy az intézeten kívül vagy belül történjen a jóvátétel, végrehajtási intézkedésben kellene meghatározni. Célszerű annak végiggondolása is a jóvátételi munkavégzésben részt vevő fogvatartottak esetében, hogy melyek azok a megelőző képzések, tréningek, amelyek képessé teszik őket a feladat végrehajtására.

Véleményem szerint lehetőséget kellene adni arra is, hogy a büntetőeljárás befejezését követően az elkövető a sértett javára jóvátételi munkát végezhesen. Ez lehetne az intézeten belül önként végzett munka, amelynek produktuma a sértett részére segítséget nyújthat.

⁴ Jelenleg az együttműködés lehetőségére a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 20. § (2) bekezdése utal.

A résztoratív munkáltatás megszervezésében részt vehetnének külső segítők⁵, mint például mediátorok, pártfogó felügyelők, facilitátorok, oktatók, valamint – természetesen – a személyi állomány tagjai: nevelők, szociális segéd-előadók, felügyelők, továbbá a *büntetés-végrehajtás inaktív tagjai* (utóbbiak főleg a visszaeső bűnelkövetők esetében). A külső segítség koordinálásában a megyei/fővárosi kormányhivatalok igazságügyi szolgálatai vehetnének részt. A *belső személyzet* feladata lenne, hogy az elítéltet tájékoztassa, felhívja a figyelmét a jóvátétel lehetőségére, jogi szabályozására, valamint koordináljon, segítséget nyújtson és irányítson a végrehajtási folyamatban. (A fogvatartottak már a befogadási eljárás keretében tájékoztatást kaphatnának a nevelőtől a jóvátételi tevékenységről.) A *mediátor* és a *pártfogó felügyelő* mint közvetítő, segítő személy vehetne részt a folyamatban. A *facilitátor*, aki rávezeti az elítéltet valamely munka vagy folyamat elvégzésére, véghezvitelére, vagy abban segítőként vesz részt, akár külső vagy belső személy is lehet. Azok számára, akik kedvet éreznek a jóvátételben való részvételre, de nincsenek felvértezve a kellő ismeretekkel (pl. *oktatók, tanárok*), módot kellene biztosítani a továbbképzésre.

Lehetőseget kellene teremteni minden büntetés-végrehajtási intézetben (lásd résztoratív rezsimek) arra, hogy megvalósulhasson az elkövető által végzett helyreállító, jóvátételi munkavégzés a bűncselekmény elkövetésével közvetlenül is érintett közösség javára. Ez elősegítené a büntetés-végrehajtási intézeteknek a helyi közösség életébe történő integrálódását, amely által a jóvátételi munkavégzésben részt vevő fogvatartottak beállítódása mindenképpen pozitív irányba változna.

A jóvátételi szemlélet és a tevékeny megbánás intézménye – mint cél – a nevelési munka részévé válhatna. Abban az esetben, ha széles körben elterjedne a jóvátétel lehetősége, akkor érvényre lehetne juttatni azt a jogszabályi követelményt, miszerint a szabadságvesztés- büntetést lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. A résztoratív munkavégzés (de egyébként minden pozitív dolog, amelyet a bűncselekményt elkövetett személyek tesznek jó szándékkal) egyrészt fejlesztő hatású, másrészt a szabadulás utáni sikeres integrációt, reintegrációt elősegítő tevékenység, amely a büntetés-végrehajtási célok megvalósításán túl a társadalom fogvatartottakkal szembeni negatív attitűdjeinek „finomhangolásában” is szerepet játszhat.

A Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben kifejezetten résztoratív jellegű fogvatartotti munkáltatás nem folyik, ugyanakkor erre irányuló előkészületek már folyamatban vannak a tiszalöki Polgármesteri Hivatallal. Úgy gondolom, mind a börtönfalakon belül, mind a börtön közvetlen környezetében lehetőség nyíllhat a jóvátételi munkáltatásra. Üdvözlendő, hogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetek munkájában a fogvatartottak jóvátételi szándékának érvényesítése már megjelent, hogy különféle résztoratív jellegű tevékenységek zajlagnak. Ezeknek jó példái a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában fentebb bemutatott esetek is.

⁵ A „kinti” személyekkel történő együttműködés az egyik fontos büntetés-végrehajtási alapelv, a *nyitottság elvének* megvalósulását segíti.

A kedvezmények tárházának felvonultatása mellett szükségesnek látom bizonyos bűncselekmény-típusok esetében a szigorítást. A szigorítás alatt nemcsak a büntető törvénykönyv szigorítását értem, hanem a büntetés-végrehajtáson belüli szabályok szigorítását is – a büntetés-végrehajtási cél megvalósítása érdekében. Ugyanakkor az enyhébb és a szigorúbb *rezsimek között nagyobb átjárhatóságot* kellene biztosítani minden végrehajtási fokozat esetében. Ahogy azt a múltban a fokozatos rendszer biztosította. Számos jel mutatja, hogy a szabadságvesztés-büntetés jelenlegi formájában nem felel meg a vele szemben támasztott elvárásoknak. *„Mindamellett, hogy drága a társadalom számára, nem rettent el, nem fékez meg, csupán a fogvatartás idejére hatástalanítja az elkövetőt úgy, hogy immanens ártalmaival, stigmatizáló hatásával – sokszor – irreverzibilis, káros folyamatokat indít el a személyiségben, megalapozva az egyén deviáns karrierjének jövőbeni alakulását.”* (Nyesténé, 2011)

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy *elítelt is a társadalom része*, a szabadságvesztés-büntetés során – a tényleges életfogytiglanra ítélt fogvatartottakat kivéve – csak időlegesen került sor a személyi szabadság elvonására. Arról sem szabad megfeledkezni azonban, hogy vannak olyan különös, illetve többszörös visszaeső elítéltek, akik a legkisebb hajlandóságot sem mutatják a változás, változtatás szándékára, nemhogy szándékukban állna az okozott kárt helyreállítani, valamint káros hatással vannak fogva tartott társaikra is. Ezek a személyek a bűnözés újratermelődése szempontjából fontos szerepet játszanak a „börtöniskolában” – mint kvázi pedagógusok. Ugyanis a kisebb súlyú bűncselekményt elkövetőkre, a fiatalokúakra, az első alkalommal büntetés-végrehajtási intézetbe kerülőkre nagy hatással vannak a börtönrutinnal rendelkező elítéltek (lásd prizonizáció; negatív konformitás⁶). A többszörösen kriminalizált személyek nem hajlandók a pozitív irányú változásra, vagy ha a szándékot mutatnak is (maszkolás), e mögött rövidtávú előnyök megszerzésére irányuló önző szándék bújjik meg.

Egy új, egyre gyakoribbá váló jelenség ütötte fel a fejét kb. 4 éve, amelyet korábban nem tapasztalhattunk a büntetés-végrehajtási intézetekben. Leegyszerűsített megfogalmazásban: az elítelt nem „vezekelni” akar, hanem profitálni. Nemcsak a bűncselekmény elkövetéséből törekszik haszonszerzésre (lásd karrierbűnözés), hanem a szabadságvesztés-büntetéséből is; a büntetés végrehajtása alatt polgári peres úton kártérítésre akar szert tenni, és pert indít a végrehajtó intézet ellen az általa tervszerűen jól felépített cselszövés alapján. Az elítéltek már nem csak a végrehajtókat, hanem egyre gyakrabban a végrehajtás kontrollját, törvényességi-felügyeleti és jogvédelmi funkcióit ellátó hatósági személyeket is feljelentik, ha nem a számukra megfelelő határozatot hozzák meg. Korábban egy volt a célja az elítéltnak, hogy *túlélje* a szabadságvesztés-büntetés idejét és letöltse a rá kiszabott ítéletet, többé-kevésbé elfo-

⁶ A negatív konformitás azt jelenti, hogy a fogvatartott a rabhierarchia által megkövetelt magatartást követi.

gadva a börtönszemélyzet utasításait. Jelenleg egyes fogvatartottak félreértelmezik a szabadságvesztés-büntetés célját, és nem reálisan gondolkodnak a helyzetükről; ezekkel a fogvatartottakkal jóval nehezebb dolga van a börtön személyzetének. Ez a szemlélet is ellene hathat a jóvátétel alkalmazhatóságának. Ezeket a személyeket el kell elkülöníteni azoktól, akik még nem karrierbűnözők (akik viszont a magatartásukkal rászolgálnak, azok a szigorúbb rezsimből átkerülhetnek enyhébb rezsimbe is).

Az említett akadályok miatt bizonyossá vált a jelen témával foglalkozók sejtése, miszerint a résztoratív eljárások hazai elterjedéséig még hosszú lesz az út. Az első lépések megtörténtek, s a kárhelyreállító projektek arra mindenképpen jók voltak, hogy jelezzék a jogalkotóknak, hogyan kellene módosítani a szabályokon. Korábban ugyanis a kárjóvátétel, börtönmediáció nemcsak ismeretlen volt hazánkban, de alkalmazásukra a hatályos jogszabályok alapján nem is volt „törvényes” lehetőség. A résztoratív módszereket szabályozás hiányában továbbra is kísérleti jelleggel lehet csak alkalmazni a büntetés-végrehajtásban, szükség lenne tehát törvényi szabályozásukra (lásd Bv. tvr. vagy új Bv. kódex) a széleskörű és egységes gyakorlat kialakítása érdekében.

A jogalkotók felismerésének, hogy a hazai büntetőjog területén szigorításra van szükség, nem mond ellent a helyreállító igazságszolgáltatás módszereinek alkalmazása. A büntetés-végrehajtásban egyes esetekben a résztoratív technikák alkalmazásának, a látszólagos *enyhítésnek* kellene teret biztosítani, egyes esetekben viszont a *szigorúbb büntetéseknél*.

Felhasznált irodalom

- Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2009. Hungarian Prison Service, Yearbook 2009. Budapest, BVOP Sajtó Iroda, 2010.
- A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk. Iványi Klára. Budapest, IRM Országos Bűnmegelőzési Bizottság, 2008.
- Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás. Mediáció és résztoratív igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban. Szerk. Barabás Tünde, Fellegi Borbála, Windt Szandra. Budapest, Foresee Kutatócsoport – Országos Kriminológiai Intézet, 2011.
- Fellegi B. (2009): Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Fellegi Borbála (2002): A kárhelyreállító igazságszolgáltatás intézményesítésének menete Magyarországon gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők esetében. [Szakdolgozat.] Budapest, ELTE BTK Szociológiai, Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ.
- Gönczöl Katalin (2008): Helyreállító igazságszolgáltatás. In: A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk. Iványi Klára. Budapest, IRM Országos Bűnmegelőzési Bizottság, 9-21. o.
- A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban. Konferenciakötet, 2010. (Szerk. Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina.) Budapest. IRM, 2010.
- Kovács Mihály (2011): A helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek alkalmazási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. – <http://prisonunited.blogspot.com/2011/03/helyreallito-igazsagszolgalatas.html>

- Lebujos Imre (2006): Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. *Börtönügyi Szemle*, 2. 65-84. o.
- Legát Tibor (2011): Börtönmediációs program Balassagyarmaton. *Magyar Narancs*, 50. (XII. 15.) - <http://magyarnarancs.hu/lelek/megbeszelo-77918>
- Nyesténé Jánkfalvi Zita (2011): Elkövettem, megbántam, jóvátenném. Resztoratív gyakorlatok a börtönben. [Szakdolgozat.] Miskolc, ME ÁJK.
- Schweighardt Zsanett (2010): A helyreállító igazságszolgáltatás elemei a magyar büntető igazságszolgáltatás rendszerében. Budapest, ELTE ÁJK Kriminológia Tanszék. - www.rezler-foundation.hu/docs/schweighardtzsanett.doc
- Vigh József (2003): A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. *Jogelméleti Szemle*, 2. - <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html>

Csáki Anikó – Mészáros Mercedes

Fogvatartásból szabadultak munkaerő-piaci beilleszkedésének lehetőségei: diszkriminál-e az erkölcsi bizonyítvány?

„Nagyjából senkinek nem fordul meg a fejében, hogy ez is egy téma. Lezárjuk a történeteket ott, hogy valakit elítélnek, és senkinek nem fordul meg a fejében, hogy mi lesz utána az illetővel? Mi van azokkal, akik kikerülnek?”

(Részlet egy munkáltatóval készült interjúból)

Bevezetés

A *Váltó-sáv Alapítvány* célja és feladata a fogva tartott (büntetés-végrehajtási intézetekben előzetes letartóztatásban lévő vagy ítéletüket töltő), valamint szabadlábon lévő vagy szabadult, kriminális életvezetésű fiatalok és fiatal felnőttek – összességében a büntető eljárással terhelt fiatalok – megkeresése, gondozása, képzése, mentálhigiénés ellátása, reszocializációja/rehabilitációja/reintegrációja: a társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedés támogatása, esélyeik növelése. Az Alapítvány 2009. február 15-étől 2011. október 31-éig működtette az OSI (Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány) által támogatott diszkriminációellenes projektjét (*Kutatási projekt az előzetes letartóztatás, fogvatartás és a szabadulást követő beilleszkedés során elszenvedett diszkrimináció leküzdésére*), mely fókuszában többek között a szabadultak munkaerő-piaci reintegrációja és ehhez kapcsolódóan az erkölcsi bizonyítvány intézménye állt.

Témaválasztásunkat az indokolta, hogy az elmúlt években végzett munkánk során azt tapasztaltuk, hogy az ítéletüket már letöltött, szabadult emberek *munkaerő-piaci elhelyezkedését számos tényező nehezíti*: az alacsony iskolázottság, a szakképzettség, munkatapasztalat, munkaszocializáció hiánya mellett a *„tisztá” erkölcsi bizonyítvány hiánya is*. Hogy mindennapos munkánk tapasztalatait konkrét és objektív számadatokkal is igazolni tudjuk, az elmúlt két évben több kutatást is lebonyolítottunk a témában, melynek eredményeit a következőkben szeretnénk bemutatni.

A 2010 októbere és 2011 májusa között lefolytatott kutatások célja az volt, hogy pontos számadatokat szerezzünk arra vonatkozóan, hogy a fogvatartásból szabadultak milyen esélyekkel bírnak a nyílt munkaerő-piacon, milyen arányban elvárás az erkölcsi bizonyítvány a munkakeresőkkel, illetve -vállalókkal szemben, továbbá érdekelt minket az is, hogy a különböző cégek HR-s munkatársai milyen attitűdökkel viszonyulnak hozzájuk. Ezért kutatást végeztünk az interneten, három álláskereső portál (www.expressz.hu, www.profession.hu, www.workania.hu) álláshirdetéseit vizsgálva, majd ezt kiegészítettük a nyomtatott Expressz újság hirdetései vizsgálatával, illetve interjúkat készítettünk különböző cégek HR-s munkatársaival.

Az álláshirdetések vizsgálata

2011 első felében (februártól májusig) a jelzett három országos álláskereső portálon, a www.expressz.hu, www.profession.hu, www.workania.hu oldalakon és a nyomtatott Expressz újságban néztük az álláshirdetéseket, továbbá vagy a hirde-

tésből vagy telefonos érdeklődés során próbáltuk kideríteni, hogy a hirdetett állás betöltéséhez szükséges-e erkölcsi bizonyítvány vagy sem. A mintába összesen 1 686 hirdetés került (1 348 hirdetés az internetes álláskereső portálokról, 338 hirdetés az Expressz újságból), ezek közül 700 alkalommal (41,5%) történt sikeres adatterítés, azaz ennyi esetben tudtuk meg, hogy a jelentkezés feltétele-e az erkölcsi bizonyítvány bemutatása vagy sem. Az összesen vizsgált 1 686 hirdetés közül 245 esetben (a hirdetések 14,5%-a) már a hirdetés szövegéből megtudhattuk, hogy az álláshoz szükséges az erkölcsi bizonyítvány. A telefonhívások során további 146 esetben (az összes hirdetés 8,6%-a) derült ki ugyanez. Tehát az összes hirdetés 23%-áról biztosan kijelenthetjük, hogy az állás betöltésének feltétele az erkölcsi bizonyítvány bemutatása volt.

Ha csak azt a 700 hirdetést vizsgáltuk, amelyről pontos információt szereztünk, akkor a következő megállapításokra jutottunk: a 700 hirdetés 55,9%-a (391 db) esetében erkölcsi bizonyítvánnyal volt lehetséges az állást megpályázni.

Ha az ágazatokat két csoportra osztjuk, akkor azon ágazatok hirdetési esetében, melyek állásai nagy valószínűséggel magas iskolai végzettséget, szakmai tapasztalatot igényelnek (2. táblázat), a munkáltatók 72,7%-ban kértek erkölcsi bizonyítványt, addig a célcsoport számára esélyesebb hirdetések esetében (1. táblázat) 50,2%-ban szükséges az erkölcsi bizonyítvány az állás betöltéséhez.¹

1. táblázat

Erkölcsi bizonyítvány szükségessége – ágazati bontás szerint 1.

Ágazatok	Erkölcsi bizonyítvány szükséges	%	Erkölcsi bizonyítvány nem szükséges	%	ÖSSZESEN
egészségügy	23	88,5	3	11,5	26
kereskedelem	81	69,8	35	30,2	116
gyártás/termelés	34	70,8	14	29,2	48
fizikai munka/segédmunka	25	44,6	31	55,4	56
építőipar	11	33,3	22	66,7	33
szakmunka	24	37,5	40	62,5	64
szállítás	26	49,1	27	50,9	53
adminisztráció/irodai munka	17	37,0	29	63,0	46
vendéglátás/idegenforgalom	16	30,2	37	69,8	53
környezet/mezőgazdaság	0	0	6	100	6
szolgáltató szektor	6	26,1	17	73,9	23
Összesen	263	50,2	261	49,8	524

¹ Az ágazati csoportosítás esetén le kell szögeznünk és figyelembe kell venni azt is, hogy az egyes ágazatokat (pl. egészségügy, építőipar) nem lehet egyértelműen besorolni a fenti kategóriákba, hiszen az ágazaton belül nagyon különböző munkakörök vannak, köztük olyanok, amelyek felsőfokú végzettséget igényelnek, és olyanok is, amelyek alacsony iskolai végzettséggel is betölthetők.

Erkölcsei bizonyítvány szükségessége – ágazati bontás szerint 2.

Ágazatok	Erkölcsei bizonyítvány szükséges	%	Erkölcsei bizonyítvány nem szükséges	%	ÖSSZESEN
jog/közigazgatás	2	100	0	0	2
személy- és vagyónvédelem	44	100	0	0	44
oktatás/tudomány	14	93,3	01	6,7	15
HR/emberi erőforrás/munkaügy	7	87,5	1	12,5	8
pénzügy, számvitel/menedzsment	39	79,6	10	20,4	49
ügyfélszolgálat/ügyfélkapcsolat	5	55,6	4	44,4	9
bank/biztosítás/tőzsde	13	59,1	9	40,9	22
IT/telekommunikáció	4	21,1	15	78,9	19
marketing/média/művészet	0	0	8	100	8
Összesen:	128	72,7	48	27,3	176

A 1. táblázat ágazati adatai között (melyekről tehát azt gondoljuk, hogy az iskolai végzettséget és a szakmai tapasztalatot tekintve a célcsoport esélyesebb az elhelyezkedésre) találunk néhány kiugró adatot is. Így az egészségügy esetében 88,5%-os, a kereskedelemben 69,8%-os, illetve a gyártás/termelés esetében 70,8%-os arányban merült fel, hogy a hirdetések esetében elvárás az erkölcsi bizonyítvány bemutatása. Továbbá kiemelnénk a *fizikai/segédmunkánál szereplő* 44,6%-os adatot is. Az egészségügy és a kereskedelem területén talán még érthető is a magas százalékarány, azonban a gyártás/termelés, illetve a fizikai/segédmunka esetében némiképp meglepő, hogy ezekben az ágazatokban vajon mi indokolja azt, hogy csak erkölcsi bizonyítvánnyal tölthető be az állások jó része.

Amennyiben az álláskereső portálok és az Expressz újság hirdetéseit külön vizsgáljuk, jelentős eltéréseket tapasztalunk:

Internetes álláskereső portálok és az Expressz újság adatainak összehasonlítása

	Internetes álláskereső portálok %	Expressz újság %	Összesen %
Erkölcsei bizonyítvány szükséges	68,6	32,7	55,9
Erkölcsei bizonyítvány szükséges – azokban az ágazatokban, ahol a célcsoport nagyobb eséllyel indul	66,0	26,9	50,2
Erkölcsei bizonyítvány szükséges – azokban az ágazatokban, ahol a célcsoportnak kisebb az esélye a munkavállalásra	74,3	66,7	72,7
Ágazatok: gyártás/termelés	81,8	46,7	70,8
Ágazatok: fizikai munka/segédmunka	76,0	19,4	44,6
Ágazatok: építőipar	57,9	0	33,3

Feltételezésünk az, hogy azokban az ágazatokban, amelyek állásai alacsony iskolai végzettséggel betölthetők, az erkölcsi bizonyítványt szűrőnek, válogatási mechanizmusnak tekintik a munkáltatók.

Tehát a kutatásunk egyik tapasztalata az volt, hogy a célcsoport tagjai nagyobb eséllyel találnak munkát, ha az Expressz újság álláshirdetéseit nézik, és arra jelentkeznek, ugyanis abban lényegesen kevesebb olyan hirdetés jelenik meg, amely magas iskolai végzettséget, szakmai tapasztalatot, nyelvtudást követel meg. Ezeket az utóbbi állásokat elsősorban nem itt, hanem az interneten hirdetik meg.

Az internetes álláskereső oldalak vizsgálatának problémái, hiányosságai

Az internetes álláskereső oldalak vizsgálatakor – a célcsoport szempontjából – több problémával, hiányossággal találkoztunk, amelyeket az alábbiakban foglalnunk össze:

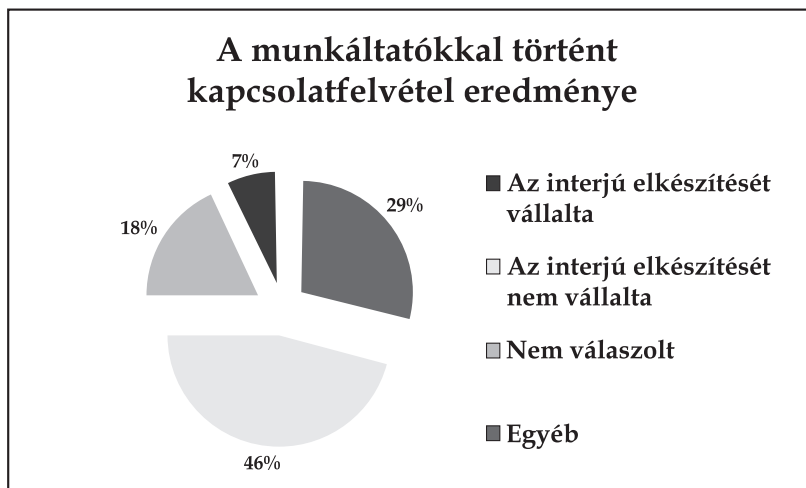
1. A vizsgált honlapok, különösen a www.profession.hu és a www.workania.hu álláshirdetési jó része nem a célcsoportot célozza. (Ezt tükrözik az elvárások az iskolai végzettség, a nyelvtudás és a szakmai tapasztalat tekintetében. Pl. a www.profession.hu hirdetései 50,6%-ban felsőfokú végzettséget, 52%-ban nyelvtudást vártak el a jelentkezőktől.)
2. Az interneten megjelenő hirdetések nagy részénél (66,5%) nem volt lehetséges az erkölcsi bizonyítványt illetően adatot nyernünk, mivel telefonon nem volt lehetőség érdeklődésre, kérdések feltevésére. Mindez a kutatás eredményét az erkölcsi bizonyítvány kérésének irányába torzítja. A dokumentum kérésének pozitív eredménye két részből tevődik össze. Az összesen vizsgált 1 348 hirdetés közül 240 esetben már annak szövegéből kiderült, hogy szükséges az erkölcsi bizonyítvány, majd telefonálás során további 70 esetben kaptunk hasonló adatot. Azzal kapcsolatosan viszont, hogy kiderüljön biztosan: a jelentkezésnek nem feltétele az erkölcsi bizonyítvány bemutatása, csak a telefonálások vezethettek eredményre (142 db), hiszen egy hirdetés szövegében nem tesz közzé azokat a feltételeket, amelyek nem szükségesek az állás betöltéséhez. Tehát így a jelentős számú (66,5%) „nincs adat” kategóriában megbújnak azok a csak e-mail címet tartalmazó hirdetések, melyek szövegébe azért nem került bele az erkölcsi bizonyítvány meglétének feltétele, mert az nem is feltétel.

A munkáltatókkal folytatott interjúk eredményei

A téma feldolgozása céljából 2010 októbere és 2011 áprilisa között munkáltatók/cégek/nagyvállalatok körében kutatást végeztünk. A kutatás módszere az interjúzás volt. Az interjúk elkészítéséhez első körben egy 77 cég nevét, adatait tartalmazó listát állítottunk össze. A lista összeállításakor törekedtünk arra, hogy országos legyen, hogy minden régióból kerüljenek rá cégek, illetve figyeltünk az ágazati lefedettségre is: hogy a főbb ágazatok, és azok közül is elsősorban azok, ahol a célcsoport esélyei az elhelyezkedésre nagyobbak, rajta legyenek.

A listán található cégek közül 55-el kezdeményeztünk kapcsolatfelvételt. A kapcsolatfelvétel általában e-mail-ben és/vagy telefonon történt, egy esetben – egyéb elérhetőség hiányában – postai úton küldtünk levelet a cég számára. Az 55 cég közül közel az egyharmaduk, 16 cég (29%) vállalta az interjú elkészítését.

1. ábra

Bár a lista összeállításakor törekedtünk az országos lefedettségre, azonban az elkészült interjúk az országos lefedettséget már nem tükrözik, az interjúk több mint fele Budapesten készült (13 interjú a Közép-magyarországi Régióban, ezen belül 10 Budapesten). Tehát kutatásunkat reprezentatívnak semmiképp nem tekinthetjük.

4. táblázat

Az elkészült interjúk ágazat szerinti felosztása

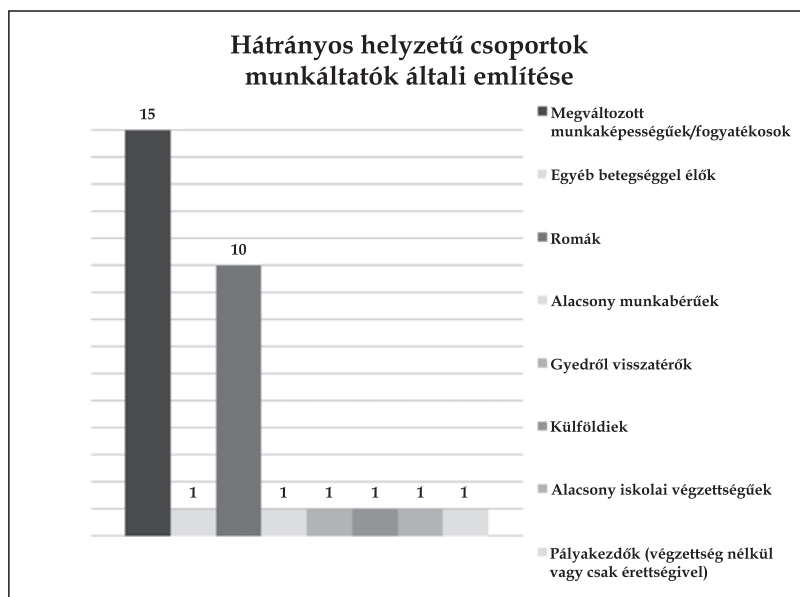
Ágazat	db	%
Ipar- és gépgyártás	4	25
Építőipar	0	0,0
Kereskedelem/áruházláncok	2	12,5
Vendéglátás/gyorséttermek	0	0,0
Egészségügy (ebből gyógyszergyár: 2)	3	18,75
Szolgáltatás/takarítócégek	0	0,0
Szolgáltatás/költöztető cégek	0	0,0
Börtönmunkáltatás	0	0,0
Multinacionális cégek/egyéb szolgáltatás, gyártás, termelés	5	31,25
Egyéb	2	12,5
Összesen	16	100,0

Különösen fontosnak tartottuk, hogy az építőipar, illetve a szolgáltatás több területén (költöztetés, takarítás) tevékenykedő cégekkel is készüljenek interjúk, hiszen a tapasztalatunk az, hogy a célcsoport tagjai alacsony iskolai végzettsé-

gük, valamint az erkölcsi bizonyítvány hiánya miatt legnagyobb eséllyel ezeken a területeken, ezekben az ágazatokban tudnak elhelyezkedni. Azonban, mint táblázatunkból is látható, ezeknél a cégeknél egyáltalán nem jártunk sikerrel, a cégek képviselői különböző indokok miatt elutasították megkeresésünket, nem tudtak/nem akartak kutatásunkkal, a témával foglalkozni.

Az interjúk első kérdései között arra kerestük a választ, hogy az adott cég foglalkoztat-e hátrányos helyzetű célcsoportokat, és amennyiben igen, melyeket.

2. ábra

Az ábrából látjuk, hogy a megváltozott munkaképességűek/fogyatékosok – mint hátrányos helyzetű csoport – szinte minden esetben megemlítésre került (15 interjú, 93,75%). Ezzel kapcsolatosan több cég képviselője is elmondta, hogy ennek oka részben a rehabilitációs hozzájárulás, hogy a cégnek azt ne kelljen fizetnie, vagy lehetőleg minél alacsonyabb ilyen összegű kötelezettsége keletkezzen. A második leggyakrabban szóba kerülő hátrányos helyzetű csoport a roma munkavállalók csoportja volt, őket 10 esetben (62,5%) említették meg.

A többi csoportot 1-1 munkáltató említette. Akik viszont senkinek nem jutottak eszébe, azok a büntetett előéletűek, azaz a büntetés-végrehajtási intézetből szabadultak voltak.

Az erkölcsi bizonyítvány

A kutatás során természetesen rákérdeztünk arra is, hogy az adott cégnél történő foglalkoztatáshoz szükséges-e erkölcsi bizonyítvány. A kérdésre adott válaszok a következők voltak:

Az erkölcsi bizonyítvány szükségessége – a munkáltatók véleménye alapján

Válasz	Db	% - az összes válasz %-ában
Igen, minden munkakör esetében	5	31,25
Igen, de nem kizáró ok, ha az nem „tisztá”	2	12,5
Elvileg igen, de az interjúkészítő nem nézi, hogy megvan-e	1	6,25
Összes igen (alapvetően szükséges az erkölcsi bizonyítvány)	8	50
Egyes munkaköröknél igen, másoknál nem	4	25
Nem	4	25
Összesen	16	100

Az 5. táblázatból tehát a következőket tudhatjuk meg: 5 cég esetében (31,25%) minden munkakörhöz szükséges volt az erkölcsi bizonyítvány, és az alkalmazás feltétele volt, hogy az bejegyzésmentes is legyen.

Két cég munkatársa nyilatkozta azt, hogy erkölcsi bizonyítvány szükséges ugyan a munkavállaláshoz, azonban nem egyértelmű kizáró ok, ha az erkölcsi bizonyítvány bejegyzéseket is tartalmaz, azaz az illető büntetett előéletű. Ebben az esetben rákérdeztünk arra is, hogy mely bűncselekmények esetében tartják elképzelhetőnek az illető alkalmazását. A munkáltatók ekkor általában enyhébb bűncselekményeket említettek, mint pl. fiatal korban elkövetett autólöpés, illetve baleset okozása, ittas vezetés. Ugyanakkor e két cég esetében az is kiderült, hogy bár a cégek nem tartják kizártnak az illető alkalmazását, de a nem tiszta erkölcsi bizonyítvány miatt a jelentkező mindenképp hátrányba kerül, azaz vele szemben előnyben részesítik azt, aki tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkezik.

Összességében azt látjuk, hogy a cégek fele (8 cég) az álláshirdetés vagy az állás-interjú során kéri az erkölcsi bizonyítványt. Ebből két cég enyhébb bűncselekmény esetén nem tartja kizártnak az illető alkalmazását (persze csak akkor, ha nem jelentkezik egy hasonló kvalitásokkal és tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkező személy is az állásra), egy cég munkatársa pedig nem „figyel arra”, hogy a kért erkölcsi bizonyítványt bemutatja-e az új munkavállaló.

Négy cég munkatársa nyilatkozta azt, hogy ők csak bizonyos munkaköröknél/pozícióknál tartják szükségesnek az erkölcsi bizonyítvány bekérését. Ezek az erkölcsi bizonyítvány „köteles” munkakörök a következők: vezetői pozíciók, raktáros, pénzügyes, pénztáros.

Mindezzel szemben mindössze négy cég volt (25%), amely soha, semmilyen munkakörben, pozícióban nem kéri be az állásra jelentkezőktől, munkatársaktól az erkölcsi bizonyítványt. A négy cég közül kettő az ipar/gépgyártás területén tevékenykedik, elvileg ezeknél a cégeknél az iskolai végzettségüket és egyéb kvalitásaikat tekintve a szabadultak is esélyesek lennének az elhelyezkedésre, azonban a másik két cég a gyógyszergyártás területéről került ki, ahová magas iskolai végzettség és szakképzettség (vegyész) szükséges. Mivel a célcsoportra ez nem jellemző, ezért számukra ezek a gyárak, hiába nem kérnek erkölcsi bizonyítványt, potenciális elhelyezkedési esélyt nem jelentenek.

Néhány vélemény az erkölcsi bizonyítvánnyal kapcsolatban:

„Az erkölcsi bizonyítvány ilyen szempontból egy tiszta képet mutat az illetőről, akit a céghez fel kívánunk venni.” (CSA2)

„Megnyugtató, ha van egy erkölcsi bizonyítvány, ilyen körülmények között. Vagyis, természetesen, tiszta erkölcsi bizonyítvány.” (MM1)

„Ha kérnénk, sem lenne biztosíték a vagyoni védelemre. Vagyis, akinek van, az is megkérdezhető, meg akinek nincs, az is, illetve egyik sem. Nekem már volt más cégnél tapasztalatom, és ez az egész nem erkölcsi bizonyítvány függő.” (MM2)

„Inkább a munkahelyen kell olyan feltételeket megteremteni, hogy ne merüljön fel az emberben, hogy lopjon.” (CSA1)

Az erkölcsi bizonyítvány szükségessége mellett az interjúink során rákérdeztünk arra is, hogy a cégek képviselői elképzelhetőnek tartják-e börtönből szabadult személyek alkalmazását, és ha igen, milyen feltételekkel. A vélemények között a következő attitűdök jelentek meg:

1. Nem, mert a munkavállalók nem tűrnék el, ha a cég büntetés-végrehajtási intézetből szabadult embert alkalmazna.
2. Nem, mert szigorú szabályokat kell betartani. Azaz e hozzáállás azt feltételezi, hogy a múltban elkövetett bármely bűncselekmény maga után vonzza az állandó szabályszegést, tehát mindegy, hogy mikor és mit követett el az illető, nagy valószínűséggel képtelen lesz a munkahelyi szabályok betartására (is).
3. Az elkövetett bűncselekmény jellegétől függ. Kisebbségi súlyú bűncselekmények esetén (pl. kevésbé súlyos következményekkel járó közúti baleset okozása) igen. Azonban a tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal jelentkező mindenképpen előnyt élvez.
4. Igen. Nem érdekes, hogy a jelentkező szabadságvesztésből szabadult-e vagy sem, a tudásszint és a képességek a meghatározók a felvételnél.

Az Igazságügyi Szolgálat kutatása a témában

2010-ben az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyeleti Szolgálatára megbízásból is készült egy közvélemény-kutatás, amely a börtönből szabadulók beilleszkedési és munkába állási esélyeit vizsgálta (Datafarm Kft., 2010). A kutatás során a megkérdezettek döntő többsége gondolta azt, hogy egy volt elítéltet inkább nem alkalmaznak a munkavállalók, akkor sem, ha szakképesítése megfelelő, illetve akkor sem igazán, ha szakképesítése a hiányszakmák körébe tartozik. Ennek oka a megkérdezettek szerint elsősorban az előítéletesség és a bizalmatlanság, valamint a bőséges munkaerő-piaci kínálat.

A kutatás során 50 munkáltatót is megkérdeztek, többek között az erkölcsi bizonyítvány szükségességéről. A kérdésre a munkáltatók 30%-a nyilatkozta azt, hogy a cégnél elvárás az erkölcsi bizonyítvány bemutatása. Ehhez az adathoz azonban mindenképp hozzá kell tenni azt, hogy a kutatás során megkérdezett, erkölcsi bizonyít-

² A kutatás során a munkaügyi szervezetek, az önkormányzatok és családsegítő szolgálatok, a civil és egyházi szervezetek, a büntetés-végrehajtási szervezet, a pártfogó felügyelői szolgálat 50-50 munkatársát kérdezték meg a fővárosban és vidéken egyaránt, valamint országosan 50 munkáltatót is meginterjúvoltak. A megkérdezettek száma összesen 300 fő volt.

ványt nem kérő munkáltatók egyharmada jellemzően községekben működik, vagy olyan kisebb gazdasági társaság, amely ismerősi körből választ, illetve más cégtől vesz át embert, tehát csak referenciával alkalmaz munkaerőt. Ennélfogva ezek a cégek az álláshirdetők között igen nagy valószínűséggel nem jelennek meg.

Az erkölcsi bizonyítvány intézménye

A hatályos magyar szabályozás szerint a bűncselekményt elkövető személyeket – adott esetben – még a büntetésük letöltését követően is hátrányos jogkövetkezmények sújtják, mert büntetett előéletűnek minősülnek. E hátrányos jogkövetkezmények alól mentesülni csak bizonyos feltételek fennállása esetén lehet.

Bár az erkölcsi bizonyítvány megfelel az Európai Unió jogrendjének, az EU-irányelveknek, és már-már „szokásjognak” tekinthető, mégis azt gondoljuk, hogy ezen intézmény révén *sérül a szabadságvesztésből szabadulók munkához való joga*. A kiszabott ítéletnek megfelelően a bűnelkövetők letöltötték a rájuk kiszabott büntetést, mégis – az erkölcsi bizonyítvány megléte következtében – szabadulásuk után akár még sok évig kizáródnak/kiszorúlnak a legális munkaerő-piac nagy/túlnyomó részéről.

Problematicusnak ítéljük továbbá a Büntető törvénykönyv (1978. évi IV. tv.) VI. fejezetének (*Mentesítés a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól*) szakaszai (100-106. §) által szabályozott mentesítés lehetőségeit. Úgy véljük, hogy a mentesítés egyes szabályai a reszocializációt, illetve a társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedést nem kellő, vagy igen korlátozott mértékben támogatják.

A mentesítés lényege, hogy az elítélt mentesül az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól. A mentesített személy büntetlen előéletűnek tekintendő, és nem köteles számot adni korábbi elítéltetéséről. A mentesített személy erkölcsi bizonyítványa bejegyzésmentes. Az elítélt mentesítésben részesülhet a) a törvény erejénél fogva, b) bírósági határozat alapján, c) kegyelem útján.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának véleménye szerint a mentesülésnek/mentesítésnek „*mint jogintézménynek [...] az a célja, hogy az elítélt személyeket a társadalomba visszaintegrálja, és egy újabb esélyt adjon számukra a negatív megkülönböztetés nélküli élethez.*”³ Számunkra azonban kérdéses, hogy a nevezett jogintézmény valóban eléri-e célját, hiszen:

- Ha a törvényi mentesítést vizsgáljuk, akkor a szándékos bűncselekmény miatt kiszabott hosszú időtartamú, végrehajtandó szabadságvesztés esetében a szabadulást követően sok év telik el anélkül, hogy tiszta erkölcsi bizonyítványt kaphatna a szabaduló, így enélkül kell megállnia a helyét a munkaerő-piacon;
- Ha a bírósági mentesítést nézzük, akkor a rövid tartamú szabadságvesztés esetében nem érdemes a bírósági mentesítés proceduráját „végigcsinálni”, hiszen mire lezárul az eljárás, addigra feltehetően/a tapasztalatok szerint a törvény erejénél fogva mentesül az illető a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól;

³ Idézet az országgyűlési biztos leveléből. Az ombudsmanhoz 2009 végén fordultunk az erkölcsi bizonyítvány kérdéskörével kapcsolatos problémafelvetésünkkel. Levelünk és az ombudsman válasza a www.valtosav.hu honlapon olvasható.

- Továbbra is a bírósági mentesítést vizsgálva: hosszú időtartamú szabadságvesztés esetén esetleg 1-2 évet nyerhet valaki (ha a bírósági eljárás idejét is beleszámítjuk), azonban addig szintén nagyon sok – de legalább 5 – éven keresztül kénytelen elboldogulni tiszta erkölcsi bizonyítvány nélkül;
- Mind a rövid, mind a hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés esetében a mentesülésnek igen gyakran gátat szab a mentesítés egységességre vonatkozó szabályozás, azaz a törvény azon rendelkezése, mely szerint a mellékbüntetés fennállása esetén a mentesülés, illetve mentesítés nem következhet be.

Összegzés

Bár kutatásainkat nem tekinthetjük reprezentatívnak, mégis azt gondoljuk, hogy azok eredményei megerősítik munkánk tapasztalatait, és így mindenképp leszögezhetjük, hogy a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya jelentősen megnehezíti a szabadult emberek munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedését.

A korábban ismertetett adatok mellett a kutatás eredményei közé soroljuk az is, hogy – ha egyelőre még nem is munkavállalóként, de legalább a beszéd és a gondolkodás szintjén – a fogvatartásból szabadultak, problémáik, nehézségeik megjelentek azon cégek irodájában, amelyekkel interjút készítettünk. Azt tapasztaltuk, hogy interjúalanyaink nagy része talán még soha nem szembesült azokkal a kérdésekkel, amiket az interjú során feltettünk neki, korábban valószínűleg nem gondolkodott el azon, vajon mi is történik a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadultakkal, hogyan tudnak bekerülni a munkaerő-piacra, hogyan tudnak beilleszkedni a társadalomba.

Így talán a kutatás hozzájárult ahhoz, hogy felhívjuk a munkáltatók, jogalkotók, politikusok figyelmét, hogy a büntetés-végrehajtási intézetből szabadultak is léteznek, és sokan közülük dolgozni szeretnének. Ők is a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok közé tartoznak, sőt talán ők vannak a leghátrányosabb helyzetben, hiszen a tiszta erkölcsi bizonyítvány hiánya, illetve az előítéletek miatt valószínűleg ők állnak a sor legvégén az állásinterjúkra behívottak közül.

Felhasznált irodalom

Datafarm Kft. (2010): Kutatási jelentés – az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálatára készített, a ma Magyarországon börtönből szabadulók beilleszkedési és munkába állási esélyeit vizsgáló közvélemény kutatás eredményei. Kézirat.

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 100-106. §

A „TEtt” program végrehajtása a büntetés-végrehajtási intézetekben

Bevezető

A címben jelzett *TEtt* program az áldozatokért és tettesekért végrehajtása a befejezéshez közeledik, a program második szakasza¹ 2012 nyarán zárult le. Ez a körülmény feltétlenül indokolta egy olyan összefoglaló beszámoló elkészítését, amely bemutatja a tapasztalatokat, eredményeket – elsősorban természetesen a büntetés-végrehajtás oldaláról.

A „Társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című TÁMOP 5.6.2-10/1-2010-0001 azonosító számú kiemelt projekt háttérét és indokoltságát a program szakmai szabályozását tartalmazó Megvalósíthatósági tanulmány az alábbiak szerint foglalja össze:

„A 2008. évet vizsgálva az Észak-magyarországi és Észak-alföldi, Dél-dunántúli régiókban a 100 000 lakosra számított bűnelkövetői arány az országos átlagot messze meghaladja. A bűnkibocsátóként azonosított észak-magyarországi és észak-alföldi régió megyéiben messze a legmagasabb a 100 000 lakosra számított, ismertté vált erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények száma is. Mindezen adatok alapján kerültek meghatározásra a kísérleti modellprojekt megvalósításának helyszínei.

A közösségi bűnmegelőzés, az áldozatsegítés és a bűnelkövetők reintegrációja terén magvalósított eddigi kísérleti projektek arra hívták fel a figyelmet, hogy e területen hiányosak a szakmai együttműködések, hiányoznak az egységes szakmai protokollok és módszertanok, valamint az olyan, több intézmény bevonásával készített és közösen végrehajtott programok, amelyek a fenti célcsoportok társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációját, áldozattá válásának megelőzését az eddigiéknél hatékonyabban végzik.”

A fenti háttérrel és indokolttságot figyelembe véve felmerült annak az igénye, hogy mind a célcsoport tekintetében, mind a nyújtott szolgáltatások vonatkozásában több állami és társadalmi intézmény bevonása indokolt a projekt végrehajtásába, ennek megfelelően az állami szervek tekintetében hat fő irány kijelölésére került sor, mely alapján a projekt az alábbi alprojektekre tagolódott:

1. Bűnmegelőzési szakemberek és önkéntesek képzése (képzési alprojekt)
2. Áldozatsegítő szolgáltatások fejlesztése három új szolgáltatás bevezetésével
3. Közösségi Foglalkoztató fejlesztése
4. Elítéltek többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modelljének kialakítása (reintegrációs alprojekt)
5. Közérdekű munka büntetés végrehajtásának fejlesztése
6. Programértékelő kutatások

¹ A „Társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című projekt 2008 februárjában indult a tervezési, előkészítési szakasszal; a jelenlegi TEtt program ennek a modellprogramnak a - megvalósítási - része.

A büntetés-végrehajtási szervezet bevonása túlnyomórészt az „Elítéltek többszakasos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modelljének kialakítása” (reintegrációs alprojekt) tekintetében történt meg, mely program komplexitásában és költségvonzatában a büntetés-végrehajtás szempontjából a legjelentősebbnek nevezhető. A szakmai megvalósítók és a bv. intézetek személyi állománya ezen felül érintett lehetett, illetve volt a képzési alprojektben is.

Az alprojekt célja volt a munkaügyi központok, a megyei igazságügyi hivatalok (pártfogó felügyelői szolgálat) és a büntetés-végrehajtási intézetek közötti szorosabb szakmai együttműködés elősegítése és folyamatos biztosítása a fogvatartottak sikeresebb társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja érdekében.

Részcélként fogalmazódott meg:

- a modellprojekt eredményeképp a fogvatartottakkal foglalkozó szakemberek reintegrációt segítő ismeretei bővüljenek,
- az együttműködő szakemberek és intézmények kooperációja javuljon,
- a fogvatartotti célcsoport számára segítse elő a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedést a munkaerő-piaci információk terjesztésével, tanácsadással, a fogvatartottak motiválásával, készségfejlesztéssel, képzési programok megvalósításával, valamint a szabadulás előkészítésének biztosításával.

A kiemelt modellprojekt gazdája a Belügyminisztérium volt. A reintegrációs alprojekt megvalósításban részt vevő konzorciumi partnerek a fogvatartottak társadalmi és munkaerő-piaci integrációjában a legfontosabb szerepvállaló szervezetek: a BvOP, a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, továbbá a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja és a JNSZ Megyei Kormányhivatal voltak.

A költségvetési tételek az alprojekt BvOP-t érintő gazdasági/pénzügyi részletezése lényeges körülmény, mert a projekt végrehajtására biztosított közel két milliárd forintos keretnek alig több mint 13%-a jelent meg a büntetés-végrehajtási szervezet költségvetésében. Ugyanakkor a programban biztosított, a fogvatartottak részére nyújtott egyes szolgáltatások (készség- és képességfejlesztő tréningek, szakmaképzések) forrása nem a BvOP-hoz került, hanem az projektgazdához, így a Belügyminisztérium keretét képezte. Ennek jelentősége abban nyilvánult meg, hogy a jelzett szolgáltatások esetében a közbeszerzési eljárás szakmai feladatai a felettes szervezetre hárultak, ugyanakkor maga a szolgáltatás a bv. intézetekben valósult meg, tehát ugyan a költség nem a BvOP-nál jelent meg, de az eredmény, a felhasználás már a fogvatartottak érdekében a bevont intézetekben történhetett meg. Ebben az aspektusban a reintegrációs alprojekt bv. szervezeten belüli hasznosulása már jóval magasabb arányt képvisel, több mint egynegyede a forrásnak.

Ki kell azt is emelni, hogy az alprojektben foglalkoztatott külsős szakemberek alkalmazásával járó költségek sem kerülhettek be a BvOP forrásába, ugyanakkor a reintegrációs tanácsadók (4 napot), utógondozó koordinátorok (3-4 napot) munkaidejük jelentős részét a bv. intézeteken belül töltötték el, mely tevékenységen belül a fogvatartottak társadalmi reintegrációra való felkészítését voltak hivatottak megvalósítani.

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy ugyan projektköltségek összegében a BvOP kisebb hányadot használhatott fel, de a társuló feladatoknak köszönhetően a projektben közreműködő szervezetek forrásainak jelentős része a bv. intézetekben megvalósított reintegrációs program eredményességét szolgálta, mely arány meghaladja a projekt forrásainak egyharmadát.

Az alprojekt célcsoportjainak meghatározása, a bevont intézetek

Az alprojekt célcsoportját a reintegrációs tevékenységek esetében az érintett három régió büntetés-végrehajtási intézeteiben a fogvatartottak, valamint a személyi állomány és a szakmai megvalósítók jelentették.

A kettős célcsoport meghatározásának célja a fogvatartottak társadalmi reintegrációja, illetve a reintegrációs tevékenység keretein belül dolgozó szakmai megvalósítók ismereteinek bővítése, valamint az alprojektet megvalósító partnerek együttműködésének erősítése volt.

Az alprojekt megvalósításában az alábbi büntetés-végrehajtási intézetek vettek részt:

1. Balassagyarmati Fegyház és Börtön
2. Baranya Megyei Bv. Intézet
3. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet
4. Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet
5. Heves Megyei Bv. Intézet
6. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet
7. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön
8. Somogy Megyei Bv. Intézet
9. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet
10. Tisza menti Országos Bv. Intézet
11. Tolna Megyei Bv. Intézet
12. Fiatalok Regionális Bv. Intézete – Szirmabesenyő²

A fogvatartotti célcsoport meghatározásánál alapvető szempont volt, hogy nemcsak a jogerősen elítéltek, hanem az előzetesen letartóztatottak is részt vehettek a programban. Az utóbbi fogvatartotti kör esetében nyújtott célirányos szolgáltatások jelentősége abban nyilvánult meg, hogy részükre is biztosított volt valamennyi foglalkozás, esetükben is érvényesíteni kellett a reintegrációs tevékenységet, nem kerültek a fejlesztő foglalkozások perifériájára, így aktív tagjai lehettek a programnak.

A személyi állomány tagjai és a szakmai megvalósítók elsősorban a képzéseken, illetve a szakmai konferenciákon frissíthették tudásukat, új ismeretekre tehetek szert. Ilyen volt a Miskolci Egyetem által szervezett bűnmegelőzési szakemberképzés és a három területen³ megtartott 2x3 napos FAT⁴ által akkreditált tanfolyam.

² A projekt tervezésének idejében a fiatalok regionális bv. intézet még külön intézetként szerepelt, és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézettel való összevonást követően alakult ki a bevont intézetek végleges száma (11).

³ A kiskorúak bűnözése elleni fellépés új útjai; Az áldozatpolitika új irányai Magyarországon; Bűnelkövetők reintegrációjának új lehetőségei.

⁴ Felnőttképzési Akkreditáló Testület

A bevont intézetek körének meghatározása a régiókra⁵ tekintettel automatikusan történt. Ez a körülmény jelentős mértékben megnehezítette a szakmai munkát, hiszen a 8 megyei intézet – jellegéből adódóan – jóval kisebb tapasztalattal és háttérrel rendelkezhetett a fogvatartotti tréningek és a szakmaképzések területén. Az eltérő intézményi jellegéből adódóan a személyi állomány feladatköre is más, mert a letöltő intézetekben bevált gyakorlat a fogvatartottak képzése és a fluktuáció is kicsi, míg a megyei intézetekben sokkal markánsabban jelennek meg a büntetőeljárásokból adódó feladatok (előállítás, szállítás stb.).

Az alprojekt komplexitása, innovatív elemei

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 19. §-a pontosan meghatározza a szabadságvesztés végrehajtásának célját: *„A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.”*

Az „eszközöket”, amelyek a társadalmi beilleszkedést segítik, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996 (VII. 12.) IM rendelet 68. §-a az alábbiaknak megfelelően nevesíti:

„(1) A szabadságvesztés céljának elérése érdekében az elítéltek nevelése – önbecsülésük és felelősségérzetük fenntartása, fejlesztése, a társadalmi hasznosság tudatának kialakítása, szabadulásuk után a társadalom életébe való beilleszkedés elősegítése – a bv. szervezet és – külön jogszabályban meghatározott esetben – a pártfogó felügyelői szolgálat feladata.

(2) A nevelési folyamat magában foglalja az elítélt személyiségének a megismerését, megfelelő foglalkoztatását és önképzését, a rehabilitációs és a szabadidőprogramok szervezését, a családi és társadalmi kapcsolatok támogatását.”

A fenti jogszabályok mind a célok, mind a feladatok és eszközök tekintetében egybecsengenek a Megvalósíthatósági tanulmány alapfogalmaival, sőt a büntetés-végrehajtási szervezet részére feladatként határozzák meg a társadalmi reintegrációs tevékenységet. Ilyen értelemben semmiképpen nem nevezhető az alprojekt új szemléletűnek, hiszen az egyes tevékenységek beépültek a bv. intézetek szervezeti rendszerébe, szolgálati tevékenységébe. A kiemelt projektet megelőző időszakban a bv. intézetekben szakmaképzéseket szerveztünk, szakköri tevékenységek keretében folytak különböző készségfejlesztő foglalkozások. A fogvatartottak részére – egyéni és csoportos formában – szakembereink célzottan tartottak foglalkozásokat.

Az alprojekt és az annak alapján felépített szolgáltatási rendszer innovatív szemlélete a program komplex jellegében, illetve egyes elemeinek változtatott megszervezésében rejlett. Kiemelkedően fontos volt a szolgáltatási elemekhez kapcsolt státusok kialakítása. Az alprojekt céljaként meghatározott intézményi együttműködések fejlesztése érdekében kialakított új, határterületi munkakörök esetén először sikerült biztosítani a nem bv. intézetek által alkalmazott szakemberek (külsős szakmai megvalósítók) rendszeres, bv. intézeteken belüli munkavégzését. A bv. intézetek

⁵ A Bevezetőben meghatározott 3 kiemelt régió

biztosították a munkavégzés infrastrukturális és részben kommunikációs feltételeket is. A munkafeltételek kialakítása egyrészt belügyminisztériumi támogatás, másrészt pedig saját forrás felhasználásával történt.

Az alprojektben közreműködő partnerek a munkaügyi központok (reintegrációs tanácsadók) és az intézményi rendszerben többször módosított Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal (utógondozó koordinátorok) voltak. A jelzett állami intézmények közötti aktív kapcsolatteremtés, ezzel a feladatkörök egymásra építése a bv. intézetekben a BvOP által foglalkoztatott bv. intézeti projektfelelősök koordinálásával teremtette meg azt az „intézményesített háttér”, ami a reintegrációs program komplexitását adta. Maga az alprojekt négy, strukturálisan, tevékenységében, módszertanában összefüggő szakaszból állt, melyek részben egymásra épülve, illetve egyes elemeket kihagyva, azokat átlépve, tették lehetővé a társadalmi reintegráció hatékonyságát.

Egymásra épülő négy szakasz

A program végrehajtását strukturáltan tervezték meg, az egyes szakaszok előkészítették a további szakaszokban meghatározott feladatok végrehajtását.

- Első szakasz: Fogvatartottak toborzása, tájékoztatása, bevonása; adatfelvétel
- Második szakasz: A fogvatartottak szükségletfelmérése, gyakorlati felkészítése (kétségfejlesztés, tréning)
- Harmadik szakasz: Szakmaképzés megvalósítása
- Negyedik szakasz: Intenzív utógondozás, munkaerő-piaci tanácsadás (A negyedik szakasz megvalósítása részben a bv intézetben, részben pedig a szabadulást követően zajlott a munka világába történő visszailleszkedés és a motiváció fenntartása érdekében.)

Az alprojekt szakaszaiba való belépés önkéntes volt, kizárólagos kiválasztási kritériumként a bv. intézet biztonsági szabályainak betartása szerepelt; ugyanakkor a IV-es biztonsági csoportba sorolt fogvatartottak is részt vehettek az alprojekt egyes elemeiben, de veszélyességük miatt csak egyéni foglalkozást tartottak részükre a szakmai megvalósítók, a csoportban való foglalkozásokból kizárták ezeket a célcsoporttagokat. Ennek alapján megállapítható, hogy ugyan a biztonsági célzatú szelektálást a Megvalósíthatósági tanulmány támogatta, de az intézetek belátásuk szerint – a biztonsági rendszerüktől függően – tehettek engedményeket.

A projekt második szakaszába való belépés feltétele a fogvatartott minimális szintű motiváltsága, azaz az Egyéni fejlesztési terv⁶ kialakításában való részvétel, a fejlesztési terv aláírása, valamint az adatkezelésre vonatkozó nyilatkozat aláírása volt. A második szakaszban a szükségletfelmérésre, valamint készség- és képességfejlesztő tréningek megtartására került sor.

A harmadik szakasz intézetenként 15-35 fogvatartottat érintett, akik kellően motiváltak voltak és megfelelő képességekkel rendelkeztek ahhoz, hogy a szak-

⁶ Az Egyéni fejlesztési terv kialakítása az első szakaszban felvett, érdemi információkat adó kérdőív alapján történt.

maképzésben részt vegyenek, valamint azok, akik kötelezően vállalták a teljes negyedik szakaszban, a szabadulást követően is a programban való részvételét.

A negyedik szakaszban a szabadulásra való aktív felkészítés folyt. Ebben a szakaszban a fogvatartottaknak mindegyik esetben vállalniuk kellett, hogy a szabadulást követően is részt vesznek a programban, így megvalósulhatott a „nyomon követés”⁷, illetve biztosítani lehetett a szabadulás utáni visszailleszkedést segítő intenzív utógondozói szolgáltatásokat.

Összefoglalva, illetve kiegészítve a fentieket: az alprojekt reintegrációs tevékenysége egy olyan komplex feladatrendszer határozott meg, ami a program büntetés-végrehajtási intézeten belüli és azon kívüli megvalósításához tartalmazta a megvalósító szakemberek felkészítését; a közvetlen célcsoport számára munkaerő-piaci szolgáltatások megvalósítását, a tanácsadást, a fogvatartottak motiválását, kiválasztását, a készségfejlesztő és képzési programokat; a szabadulás előkészítését, továbbá a szabadulás utáni beilleszkedés támogatását. Végül az eredmények bemutatása mellett a célok között egy olyan szabályozási rendszer kialakítása szerepelt – módszertanok és protokollok⁸ elkészítésével –, amelynek megállapításai szervesen beépülhetnek a büntetés-végrehajtási szervezet feladatrendszerébe.

A személyi és tárgyi feltételek biztosítása

Az előzőekben jelzettek szerint az alprojekt megvalósításában közreműködő szervezetek intézményi felépítésében többször is változás történt, ami nagymértékben nehezítette a program megvalósítását.

A Megvalósíthatósági tanulmányban szabályozottaknak megfelelően 13 reintegrációs tanácsadót alkalmaztak a munkaügyi központok, 9 (később 11) fő felvételére kerülhetett sor a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal részéről, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága állományába 13 bv. intézeti projektfelelős felvételére volt lehetőség. A büntetés-végrehajtási szervezet számára további egy fő központi koordinátor, egy fő pénzügyi koordinátor alkalmazását írta elő a projekt szabályozása, valamint megbízási szerződéssel három pénzügyi asszisztens foglalkoztatása vált lehetővé.

⁷ A programba belépett célcsoporttagok esetén a nyomon követés a belépéstől kezdődően az igénybe vett, reintegrációt segítő szolgáltatások rögzítését jelentette egy anonim (csak a klienskóddal beazonosítható) adatbázisban.

⁸ A büntetés-végrehajtási intézet és a munkaügyi központ együttműködésének protokollja; A fogvatartotti szükségletfelmérés elkészítésének módszertani útmutatója, szakértő, szakmai ajánlás megfogalmazása: a fogvatartottak sikeres reintegrációjához szükséges képzési fejlesztési csomag kialakítására (a csomag tartalmazza a kulcsképeség-fejlesztő tréningeket, egyéni krízisintervenciót, szakmaképzéseket); A bv. koordinátor és az utógondozó szakmai megvalósító – a fogvatartottak reintegrációjának támogatására irányuló – együttműködési protokolljának kidolgozása; Az intenzív utógondozói tevékenység végzésére módszertani ajánlás elkészítése; Az intenzív utógondozás során alkalmazott önkéntes mentori tevékenység leírása; A volt bűnelkövetők mentori alkalmazása tapasztalatainak rögzítése.

A jelentkezők kiválasztása, így a státuszok betöltése sem történt meg egy időben a büntetés-végrehajtási szervezettől független okok miatt; lényegében 2011. március 1-jétől volt teljes a bv. intézeti projektfelelősök létszáma (13 fő).

A munkaügyi központok által alkalmazott reintegrációs tanácsadók felvételére jóval korábban, 2010 augusztusában került sor, illetve az utógondozó koordinátorok érdemben csak 2011 elején kezdhették meg az intézeti munkájukat. Annak érdekében, hogy az előkészítő munka, a bevonások elkezdődhesenek, az intézetekben a projektfelelősöket helyettesítő munkatársakat jelöltek ki, így a reintegrációs tanácsadók megkezdhették a célcsoporttagok toborzását és a bevonásokat. Összességében 2011 márciusára szinte teljesen sikerült a projektmunkatársak „rendszerbe állítása”, ennek megfelelően megkezdődhetett a lényegi szakmai munka.

A projektben tervezetteknek megfelelően – és tekintettel arra, hogy az alkalmazott bv. intézeti projektfelelősök jelentős része nem rendelkezett büntetés-végrehajtási tapasztalattal – kiemelt figyelmet kellett fordítani képzésükre (belső felkészítés, hospitálás⁹).

Büntetés-végrehajtási szakmai felkészítés (intézeti projektfelelősök)

A belső felkészítés célja az volt, hogy az alprojekt végrehajtása egységes legyen a projektfelelősök részéről, továbbá olyan átfogó tájékoztatást kapjanak a felkészítésükre biztosított négy nap alatt, ami az intézeti hospitálásukat, beilleszkedésüket segíti, illetve az alprojekt szakmai megvalósításával és a büntetés-végrehajtási szervezet szakirányokra lebontott kiemelt feladataival kapcsolatos ismereteket megalapozza.

A hospitálások időtartama három hét volt, valamennyi munkatárs egy-egy hetet tölthetett el a projekt szempontjából preferált szakterületeken (nevelés, biztonság, nyilvántartás). Az intézeti felkészítésekről hospitálási napló kitöltésével számoltak be az adott szakterületek vezetői.

A külsős szakmai megvalósítók felkészítése

Külsős munkatársak (reintegrációs tanácsadó, utógondozó koordinátor) esetében a hospitálásokat megelőzően a BvOP munkatársai adtak tájékoztatást az intézetek biztonsági előírásairól, a fogvatartottakkal történő bánásmódról, kiemelten a viselkedési szabályokról, a beléptetés rendjéről, a nevelői tevékenységről. Mindezek mellett a felkészítés kiterjedt az alprojekt keretében végzett tevékenységre való speciális felkészítésre, az adott partner szakmai tevékenységét jellemző módszertanok oktatására (pl. álláskeresési tanácsadás, intenzív utógondozás, stb.).

A projekt előkészítése során nem lehetett előre prognosztizálni azt, hogy a bv. intézetekben kialakított új, külsős munkakörök betöltésére milyen büntetés-végrehajtási tapasztalattal rendelkező munkatársakat tudnak felvenni, illetve feltételezni lehetett, hogy a partnerek dolgozóinak nem lesz bv.-s ta-

⁹ A saját – a munkavégzés helyszínéül kijelölt – bv. intézeten belüli gyakorlati felkészítés.

pasztalata, ezért az intézeti beilleszkedésük segítésére hospitálásokat szerveztünk – egy előre kialakított tematikát alapul véve. A partnerek és a büntetés-végrehajtási szervezet oktatói tevékenységének eredményességét mutatja az a tény, hogy a projekt kezdete óta eltelt több mint két év alatt a büntetés-végrehajtás szempontjából kritikusnak mondható cselekmény nem történt a bevont intézetekben, bv.-s szempontok miatt egyetlen projekt munkavállalótól kellett csak megválni.

Közös felkészítések

Az ötnapos projektnyitó workshopot és ezen belül a „csapatépítést” a Belügyminisztérium szervezte meg; a rendezvény elsődleges célja az volt, hogy valamennyi partner a lehető legtöbb információt kapja meg egymás munkájáról, intézményük szervezeti felépítéséről, illetve lehetőség szerint bemutathassák munkájukat a gyakorlatban is oly módon, hogy szituációs játékokban elemzik a fogvatartotti foglalkozásokat. További lényeges eleme volt a workshopnak, hogy kétnapos csapatépítő tréning segítette elő a személyes kapcsolatok kialakítását, a projekt egységes szakmai megközelítését, a kommunikáció erősítését a partnerek munkatársai között.

A közös képzésen a legnagyobb számban a büntetés-végrehajtás részéről vettek részt, a megjelent szakembereknek majdnem a fele a bv. személyi állományából (helyettesítő nevelők, körlet-főfelügyelők, körletfelügyelők) került ki. A képzés plenáris ülésén a büntetés-végrehajtási szervezet több vezetője is előadást tartott. 2011-ben sor került a frissítő felkészítést biztosító workshop megtartására, szintén a felettes szerv szervezésében, amelynek célja az eredmények ismertetése, a felmerülő problémák közös megbeszélése és elemzése, a jó gyakorlatok átadása, a megoldások keresése volt.

A munkafeltételek biztosítása

A projekt kezdetekor az infrastrukturális feltételek megteremtése is alapvető feladat volt, ennek megfelelően minden bevont intézetben legalább egy új irodát alakítottak ki, ahol a szakmai megvalósítók adminisztrációs feladataikat elláthatták, illetve a fogvatartotti programokat megtarthatták. A bútorok és az informatikai eszközök beszerzése a projekt terhére történt, illetve az irodák kialakítására vagy felújítására a Belügyminisztérium biztosított a projektben el nem számolható forrást.

A munkavégzés kereteinek meghatározása

A projekt szakmai alapjait meghatározó Megvalósíthatósági tanulmány ugyan tartalmazott alapvető szabályokat a partnerek közötti együttműködés tekintetében, sőt mintairatok csatolásával a legtöbb kötelező szabályozásra alapul szolgálhatott, ugyanakkor a tervezés során nem lehetett felkészülni azokra a változásokra, amelyek a büntetés-végrehajtási szervezet kivételével valamennyi partnert érintették. A partnerszervezetek intézményi változásai jelentősen

megnehezítették a szabályozók elkészítését, illetve a szakmai munkára is sokszor negatívan hatottak.

A projekt tervezése még az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium részéről történt meg, de jogutódként a végrehajtó szervezet már a Belügyminisztérium lett. Az utógondozói tevékenységet koordináló intézmény a projekt kezdetekor még az Igazságügyi Hivatal volt, mely esetében két alkalommal is szervezeti változás történt – jelenleg a szakmai munkát a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal koordinálja. A reintegrációs tanácsadókat foglalkoztató hivatalok (Regionális Munkaügyi Központok) esetében is történt változás, mert a megyei kormányhivatalok illetékességi körébe sorolták át a megyei munkaügyi központokat.

A vázolt változások ugyan nehezítették, de nem gátolták a szakmai munkát, illetve a beállt rendszernek köszönhetően az együttműködés később már zavartalan volt.

Mindezek mellett a szabályozások elkészítése is körülményessé vált, a kötelezően előírt Keret Együttműködési Megállapodás¹⁰ a Belügyminisztérium és a BvOP koordinálása mellett több hónapot vett igénybe. Ugyanakkor kijelenthető, hogy ez a megállapodás jelenleg is érvényes, változtatni nem kellett rajta, a tervezett funkcióját maradéktalanul betölti. A jogutód intézmények a megállapodás rendelkezéseit maradéktalanul betartják, az együttműködés valamennyi partnerszervezettel zavartalan és eredményes.

Kommunikáció, a projekt előkészítése

Annak érdekében, hogy az intézetek személyi állományának aktivitását a projekt végrehajtása során növelni lehessen, a BvOP és a Belügyminisztérium munkatársai valamennyi érintett intézetben négyórás tájékoztatót tartottak az alprojekt főbb elveiről, az új munkatársak felvételéről, az intézetekre hárul új feladatokról, illetve az együttműködéssel kapcsolatos, a büntetés-végrehajtási szervezet részéről megfogalmazott elvárásokról, továbbá a program eredményeinek jövőbeni alkalmazása iránti elkötelezettségről.

A tájékoztatók során kiemeltük, hogy a projekt bevezetése természetesen többletfeladatot ad az intézetek személyi állományának, ugyanakkor esetenként tehercsökkenést is jelenthet. A projekt reintegrációs tevékenységének köszönhetően remélt eredmény, a visszaesési ráta csökkenése, illetve a tervezett foglalkozások kiegészítik az intézetek nevelői munkáját, ezzel részben tehermentesíthetők a nevelők. Prognosztizálni lehetett, hogy az egyéni motivációs foglalkozásoknak, továbbá a csoportos készségfejlesztéseknek köszönhetően kevésbé frusztrált fogvatartotti állománnyal tud dolgozni az intézet személyi állománya.

A programok hatására természetesen nőtt a fogvatartottak mozgásteré az intézetekben, de minden bevont bv. szerv a saját adottságaira építve tudta meghatározni – helyi intézkedésben – azokat a biztonsági előírásokat, ame-

¹⁰ A reintegrációs program megvalósításában részt vevő szervezetek által közösen kialakított szabályrendszer.

lyek érvényesítése során a fogvatartottak jogszerűen élhettek azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a projekt biztosított, illetve a program szervesen beépülhetett az intézetek napi tevékenységébe és biztonsági rendszerébe.

A négy szakasz intézeti megvalósítása

Első szakasz

Intézeti toborzás

Az előkészítő tevékenységet követően megkezdődtek a toborzások, melyeket az intézetek helyettesítő nevelői és a reintegrációs tanácsadók valósítottak meg. E feladat később átkerült közvetlenül a BvOP állományába tartozó, illetve munkavégzésre az intézetekbe irányított bv. intézeti projektfelelősök illetékességi körébe.

Az alprojekt végrehajtása során a toborzásban alkalmazott módszereket a bv. intézetek infrastrukturális adottságai, a már kialakított belső működési szabályzói (napirend, az intézeti kulturális programok tervezése stb.) határozták meg. Az intézetekben alkalmazott toborzási technikák kiválasztása és azok megvalósítása tehát eltérő jelleggel, a helyi sajátosságok és lehetőségek maradéktalan figyelembe vételével, a következő módokon történt:

- hirdetés zárt láncú TV-hálózaton,
- hirdetés faliújságon,
- zárkán belüli toborzás,
- csoportos tájékoztató közösségi helyiségben,
- zárkafelelősök tájékoztatása, akik a zárkán belül adták tovább az információt,
- fogvatartotti fórumon történő tájékoztatás – ahol az intézet személyi állományának tagjai (parancsnok, biztonsági osztályvezető, bv. osztályvezető, vezető nevelő, pszichológus, valamint meghívás esetén a szakmai megvalósítók) is részt vettek.

A program előrehaladásával a fenti toborzási technikák alkalmazása szükségessé vált, mert a projekt szolgáltatásai „népszerűek” voltak, és a fogvatartottak folyamatosan jelentkeztek. A bevontak létszáma oly mértékben nőtt, hogy „előjegyzési listát” kellett alkalmazni a bevonáshoz.

A toborzást és a reintegrációs tanácsadók részletes tájékoztató foglalkozását megelőzően a bv. intézetek projektfelelőseire és személyi állományára kiemelkedő fontosságú szakmai feladatok hárultak, hiszen maradéktalanul érvényesíteni kellett a büntetés-végrehajtási szervezetre vonatkozó jogszabályokat, OP intézkedéseket, továbbá az intézetek helyi szabályait és adminisztrációs kötelmeit.

A toborzást követően a jelentkezés a motivációs foglalkozásra (a továbbiakban: tájékoztató) kérelmi lapon történt. A kérelmi lapok kezelése során a fogvatartott jelentkezési szándékát a bv. intézetekben alkalmazott, írott módon juttatta el a projektfelelős a nevelőhöz, aki a kérelmet a FAR-rendszerbe¹¹ felve-

¹¹ A fogvatartottakkal kapcsolatos összes adat nyilvántartására szolgáló elektronikus Fogvatartotti Alrendszer (FAR)

zette, és a véleményezést követően a projektfelelőshöz visszajuttatta. A projektfelelős a kérelmek összesítését követően összeállította a tájékoztatóra jelentkező fogvatartotti csoportokat. A csoportok összeállításának legfontosabb szempontjait – a helyi intézeti szabályozásokat és a nevelői véleményeket figyelembe véve – az alábbiak szerint lehet összefoglalni:

- előzetesen letartóztatott fogvatartottak esetén: a büntársi csoportok kiszűrése;
- jogerősen elítéltek esetén a bv. fokozat szerinti, illetve „dolgozó”, „nem dolgozó” státusz szerinti csoportok alakítása;
- fiatalkorúak, illetve nők esetében külön csoport kialakítása;
- fontos szempont volt, hogy a csoportok létszáma a 8-10 főt ne haladja meg egy-egy alkalommal – ezt a biztonság és a csoport kezelhetősége is indokolta;
- csoportos foglalkozások esetében gondoskodni kellett megfelelő befogadóképességű helyiség biztosításáról (ez a megyei intézetekben a közösségi helyiségek nagyarányú lefoglaltsága miatt nagy nehézséget jelentett);
- fogvatartotti listák készítése, melyeken a személyi állomány információt kaphatott a foglalkozások helyéről és idejéről, illetve a kijelölt résztvevők személyéről.

A projektbe bevont intézetekben végrehajtott toborzások szinte a teljes fogvatartotti populációt érintették, a 2012. szeptember 26-ai adatok szerint 3 733 fő tartózkodott a 11 intézetben.

A letöltő intézetekben a fogvatartottak kiválasztása célzottan történt, tekintettel az egyébként is folyó oktatásokra, illetve a különböző képzésekre – ott nem volt szükség teljes körű toborzásra, mert a bevont elítéltek aránya 50-60% körül mozgott.

A megyei intézetekben az arány a legtöbb esetben 100% feletti volt. Példaként lehet említeni a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetet, ahol a 2012. szeptember 26-ai adatok szerint 267 főt tartottak fogva, míg összesen – a közel két év alatt – 286 fő bevonására került sor.

Tájékoztatók, a fogvatartottak bevonása

A tájékoztatók megtartását minden esetben meg kellett előznie az Adatvédelmi nyilatkozat felvételének, ami a programba való bevonáskor, a toborzást követően történt meg. Ennek aláírásával a fogvatartott nyilatkozott, hogy a projektben történő részvétel érdekében személyes adatait, az általa igénybe vett szolgáltatások során keletkezett dokumentumokat – a partnerek és munkatársaik – kezeljék a megadott időpontig, a nyilatkozatban konkrétan nevesített jogszabályok szerint.

Az Adatvédelmi nyilatkozat kitöltése három példányban történt. Egy dokumentum a kliensmappa¹² részét képezte, az eredeti példány a nevelési

¹² A kliensmappa az alprojekt keretében a kialakított, bármely – a projektet megvalósító – partner munkatársa számára hozzáférhető információt tartalmazó dokumentációs rendszer.

anyagba került, mely alapján a projektfelelős a FAR-ban rögzítette a programba való belépés időpontját, továbbá egy példányt a fogvatartott¹³ rendelkezésére bocsátottak az adatkezelési nyilatkozatot felvevő reintegrációs tanácsadók. Amennyiben fiatalok, illetve korlátozó vagy kizáró gondnokság alatt álló fogvatartott nyilatkozott az adatai kezeléséről, azt törvényes képviselőjének/gondnokának aláírással engedélyeznie kellett, a szülő vagy gyám/gondnok aláírásától számítva lehetett az adatokkal rendelkezni. Ezen engedély beszerzése a projektfelelős feladata volt.

A tájékoztatókon a reintegrációs tanácsadók – esetleg a bv. intézeti projektfelelős és az utógondozó koordinátor bevonásával – részletes információt szolgáltatottak az alprojektről, annak egyes szakaszairól, az önkéntes belépésről mint alapkövetelményről, a célokról és a feladatokról. Megtörténtek az adatrögzítések, és a fogvatartottak esetleges kérdéseit is megbeszélték.

A tájékoztatóról jelenléti ív készült, amelyen a tanácsadó minden, részvételi szándékát jelző fogvatartott ún. klienskódját¹⁴ is meghatározta. A klienskód alkalmazásnak célja a programban részt vevő célcsoporttag személyes adatainak védelme, továbbá a kliens (fogvatartott) nyomon követésére szolgáló adatbázis anonim vezetése volt. Ugyanakkor a későbbi dokumentumokban a klienskód szolgálta a fogvatartottak beazonosítását. Ebben a szakaszban kerültek felvételre, kitöltésre a különböző kérdőívek, valamint az Egyéni fejlesztési terv. A kérdőívek egy anamnézis felvételét jelentették, rögzítve a fogvatartottak azon személyes és különleges adatait, amelyek a célcsoporttag szükségletfelmérése szempontjából relevánsnak számítottak.

A kérdőívek felvétele hasonló volt a bv. intézetek által alkalmazott befogadási eljáráshoz, mely során a nevelő elkészítette az ügynevezett nevelési tervet, ehhez adatokat vett fel, majd rögzítette ezt a FAR-ban.

A kérdőív felvétele történhetett közvetlenül a csoportos tájékoztató meghallgatása után a helyszínen, illetve egyéni beszélgetés formájában is. A kérdőív kitöltése egyszerű volt, a fogvatartottak önállóan vagy kevés segítséggel ki tudták tölteni a dokumentumot, amely az alapvető személyes adatok felvételére szolgált. A reintegrációs tanácsadó és az utógondozó koordinátor az igényfelmérő kérdőívet egyéni személyes találkozás alkalmával a fogvatartottal közösen töltötték ki, ez az alkalom egyúttal lehetőséget adott a klasszikus első interjú felvételére is.

Az Egyéni fejlesztési tervet egyfajta szerződésként kellett kezelni. Ez volt az első olyan dokumentum, amit a fogvatartott mellett a reintegrációs tanácsadó és az utógondozó koordinátor is aláírt. Az Egyéni fejlesztési tervben szerepeltek a fogvatartott személyes adatai, valamint az, hogy kik, milyen vállalásokat tettek a

¹³ Az alprojektben a célcsoporttag neveként a szakmai „külsős” megvalósítók a „kliens” megjelölést használták, mivel a szakmai tevékenységük alapját a szociális munka módszertana, eszköztára képezte.

¹⁴ A klienskód egy háromjegyű szám, ami előtt a célcsoporttag bevonását végző reintegrációs tanácsadó egy- vagy kétjegyű kódja található (ez a bevonás helyszínéül szolgáló bv. intézetet is jelezte).

sikeres reintegráció előkészítése érdekében. Ez a dokumentum kiegészítésekkel is rendelkezett, amelyek a szakaszokba való belépés esetén az ott igénybevett szolgáltatásokat, az ezzel kapcsolatos fogvatartotti igényt tartalmazták. Az Egyéni fejlesztési terv kiegészítésekben a tanácsadó, illetve az utógondozó koordinátor már a konkrét szolgáltatásokra kérdezett rá, melyről a fogvatartott nyilatkozott: érdekl-e a lehetőség, és vállalja-e a részvételt.

Második szakasz

A második szakasz végrehajtása egy rendkívül összetett tevékenységi kört foglalt magában. Az első szakaszban rögzített adatok, az Egyéni fejlesztési terv kiegészítése¹⁵ alapján elő kellett készíteni a készség- és képességfejlesztő tréningeket, illetve az azt követő szakmaképzéseket, fel kellett mérni az egyénenként felmerülő szükségleteket, és azok alapján lehetett kialakítani egy olyan tréningtervezést, ütemezést, ami a leghatékonyabban segítette a fogvatartottak készségeinek fejlesztését.

A fogvatartotti populáció számtalan közös jellemzővel rendelkezett, azonban hangsúlyosak voltak az egyéni különbségek, melyekre kiemelt figyelmet fordítottak a munkatársak a reintegrációs szolgáltatások meghatározásában. (Ilyen volt például az iskolai végzettség, a munkatapasztalatok jellege, időtartama, a kapcsolati háló kiterjedtsége és minősége, a társadalmi réteg, amelyhez a fogvatartott tartozik, a településtípus, ahol élt, a vagyoni helyzet, az elkövetett bűncselekmény típusa, az ítélet időtartama, a jövőbeli tervek eltérő volta stb.) Ahhoz, hogy megfelelően árnyalt, személyre szabott szolgáltatást tudjunk kínálni a sikeres reintegrációhoz, célszerű volt ezeket a sajátosságokat hosszas egyéni és csoportos beszélgetésekkel, tesztekkel feltérképezni.

A projekt során alkalmazott módszerek, tevékenységek és az ezeken alapuló dokumentáció jelentős része – direkt vagy indirekt formában – a személyre szabott szolgáltatások meghatározását segítette elő.

A bv. intézetek nevelői tevékenysége célszerűen egyénre szabott, ezt szolgálják a nevelők befogadó tevékenysége, egyéni és csoportos foglalkozásaik és a megszervezett programok, beszélgetések. A projekt is határozottan az egyéniesítés elvét gyakorolta a felvett adatok és az Egyéni fejlesztési terv kiegészítései alapján, de pont a komplexitásból adódóan nem lehetett elegendő, ha csak a program szakmai elemeit és az elkészített dokumentációt veszik számításba a tréningtípusok meghatározásánál – az intézetek véleményét is figyelembe kellett venni.

¹⁵ A reintegrációs alprojekt egyik alapvető célkitűzése volt a célzott, hatékony reintegrációt segítő szolgáltatáscsomagok egyénre szabott biztosítása, ennek egyik eszköze volt az Egyéni fejlesztési terv kiegészítések bevezetése. A négy szakaszhoz kapcsolódóan 3 kiegészítést készítettünk elő, ezek alapján vált lehetővé az adott szakaszba való belépés, illetve ezekben lett meghatározva az is, hogy az adott szakaszban meghatározott szolgáltatások közül melyeket biztosítják az adott célcsoporttag számára – és természetesen ő vállalja az abban való részvételt. Mindezek alapja a későbbiekben bemutatott szükségfeltérképezés volt.

A fogvatartott által jelzett szükségletek¹⁶ mellett a készségfejlesztő tréningbe való bekerüléshez, illetve a tréning típusának (agressziókezelő, kommunikációs, konfliktuskezelő, önismereti, életvezetési) kiválasztásához hozzájárult a bv. intézet fogvatartottal kapcsolatba kerülő személyi állományának véleménye, javaslata is.

A nevelők összetett információkkal rendelkeznek a fogvatartottakról. Ismerik az elkövető aktuális bűncselekményét, előéletét (börtönkarrierjét), ismerhetik kapcsolat-tartási módjait, annak gyakoriságát. A levelekből következtetéseket vonhatnak le az aktuális problémákról, reintegrációs lehetőségekről. Azokban az intézetekben, ahol van bv. pszichológus, az ő személye tovább bővíti, színesítheti az adott személyről összegyűjtött ismerethalmazt, mert ismeri a fogvatartott aktuális lelki állapotát, illetve a foglalkozásai alkalmával a fogvatartott elmondásaiból következtetésekre jut. Az egészségügy felvilágosítást tud adni (a megismerhető információk figyelembe vételével) a fogvatartott testi állapotáról, amennyiben ez szükségesnek mutatkozik.

A felügyelői állomány ismeri a legjobban a fogvatartott börtönön belüli kapcsolatait. Megfigyelheti őt a nyitott körleten, a séták alkalmával, előállításon, szállításkor, a zárkarend ellenőrzésekor. A látogatások alkalmával tapasztalatot gyűjthet a fogvatartott és a kapcsolattartók közötti valós viszonyokról.

Amennyiben a fogvatartott munkát végez az intézetben, akkor a munkáltató véleményének ismerete elengedhetetlen: a szorgalom, a megbízhatóság, a pontosság vagy azok hiánya sokat elárul egy emberről.

A projektfelelősök feladatai a szükségletfelmérés során az alábbiak szerint alakultak:

- Az intézet működési rendje, valamint a fogvatartottak házirendje és napi-rendje figyelembevételével biztosította az egyéni és csoportfoglalkozások megvalósíthatóságát, az infrastrukturális feltételeket.
- Egyéni és csoportos foglalkozás esetén a körlet-főfelügyelőkkel, körletfelügyelőkkel együttműködve szervezte meg a fogvatartottak előállítását.
- A végrehajtott tevékenységeket rögzítette a FAR-ban.
- Ellenőrizte a fogvatartotti adatokat a FAR-ban, eltérés esetén jelezte azt a reintegrációs tanácsadónak és az utógondozó koordinátornak.
- Aláírta a fogvatartottal annak, a projekt folytatására irányuló nyilatkozatát, amennyiben a fogvatartott esetlegesen bekövetkező átszállítására kerülne sor.
- Végrehajtotta a szükségletfelmérés során az egyedi igények mentén adódott feladatokat (pl. személyes iratok, bizonyítványok letétele).
- Összegyűjtötte a szükségletfelméréshez elengedhetetlen információkat a fogvatartottal kapcsolatban álló bv. intézeti munkatársaktól, ezeket egyenként összegezve továbbította a reintegrációs tanácsadónak és az utógondozó koordinátornak. Az információk átadása a hatályos jogi szabályozás figyelembevételével történt.
- Részt vett az esetszegbeszéléseken, ahol a szükségletfelmérést is érintő esetek, fogvatartotti igények, problémák megbeszélésére került sor.

¹⁶ Az alprojekt keretében a sikeres reintegráció érdekében a fogvatartotti szükségletet a szakmai megvalósítók a célcsoporttag által jelzett igények és a bv. intézetek személyi állománya által meghatározott szükségletek összességéként értelmezték.

Az intézetek személyi állományának véleménye, illetve a reintegrációs tanácsadó és az utógondozó koordinátor állásfoglalása alapján – amit a fogvatartott által jelzett igényeknek megfelelően fogalmaztak meg – egy-egy javaslat készült a tréningbe való bevonásról és a készségfejlesztő tréningek típusáról. A két javaslat volt az alapja annak a „speciális befogadási és foglalkoztatási bizottsági” döntésnek, mely a készségfejlesztési tréning csoportjainak összetételét, a 30 órás tréningblokkok típusát és intenzitását meghatározta.

Egy 90 órás (3 x 30 óra időtartamú) tréningen a résztvevők számát legfeljebb 20 főben lehetett meghatározni. A fogvatartotti tréningcsoport kialakítása során kiemelt figyelmet fordítottak a büntetési elkülönítési szabályok maradéktalan betartására. A speciális befogadási és foglalkoztatási bizottság soron kívüli ülésén javaslat született minden egyes fogvatartott esetében a tréningek típusára vonatkozólag egy összefoglaló Feljegyzés elkészítésével. A bizottság tagjait az intézet vezetője jelöli ki, ugyanakkor a szakmai szempontokra tekintettel indokolt volt a bizottságot kiegészíteni a bv. intézeti projektfelelőssel, valamint az utógondozó koordinátor és a reintegrációs tanácsadó külsős munkatársakkal.

A befogadási és foglalkoztatási bizottság döntésének kialakításában figyelembe vették a projekt munkatársainak (tanácsadó, utógondozó koordinátor) állásfoglalását, valamint a személyi állomány javaslatait. A bizottsági ülésről és a döntésről a bv. intézeti projektfelelős jelentést készített, illetve annak eredményét rögzítette a FAR-rendszerben.

A bv. intézetekben a Megvalósíthatósági tanulmányban leírtak és a projekt indítása során meghatározott ciklustervek szerint került sor a tréningek megvalósítására. Minden intézet a tervezett számban hajtotta végre a készség- és képességfejlesztő tréningeket, sőt az előírt indikátor számot (400 fő) jelentősen túl is lépték.

A készség- és képességfejlesztő tréning indikátor szám teljesítése

BV. INTÉZET	TANÚSÍTVÁNYT KAPOTT	KEZDŐ LÉTSZÁM
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	58	61
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	53	66
Heves Megyei Bv. Intézet	58	60
Somogy Megyei Bv. Intézet	50	66
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet	63	83
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet, Szirmabesenyő	55	59
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet	54	62
Baranya Megyei Bv. Intézet	66	80
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	48	60
Tolna Megyei Bv. Intézet	43	57
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	46	60
Tiszaöldi Országos Bv. Intézet	86	96
Összesen	680	810

Az intézetek támogató együttműködését mutatja az a tény is, hogy a jelentkező megtakarításnak köszönhetően a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetben az előirányzottnál túl egy további 30 órás kommunikáció tréninget tudtunk megszervezni, mely során 18 főből 15 kapott tanúsítványt.

Az alacsony kieső létszám a megfelelő szervezői és előkészítői munkának volt köszönhető, így a fogvatartottak átszállítását lehetőség szerint olyan intézetekbe koordináltuk, ahol a program működött. Érdemi intézkedést a szabadulás miatt tréningből kikerülőkkel kapcsolatban a büntetés-végrehajtási szervezet nem tudott tenni, de őket az utógondozói hálózat és a munkaügyi központok munkatársai külső területen tudták fogadni, így nem mindenki esetében fejeződött be a program.

Kiemelkedő fontossággal bírt az a tény, hogy a bevont intézetek közül nyolc úgynevezett megyei intézet volt, melyek jellegükből adódóan az előzetes letartóztatás végrehajtását teljesítik. Esetükben a három 90 órás tréning megvalósítása komoly kihívást jelentett, ami elsősorban abban jelentkezett, hogy a hiányzások óraszámára résztvevőnként nem haladhatta meg az összes óraszám 20%-át, Tanúsítványt csak az a fogvatartott kaphatott, akinek a hiányzásaiok a jelzett szintjét nem haladták meg. Ennek azért is volt kiemelt jelentősége, mivel a szakmaképzésekbe csak az a fogvatartott kerülhetett be, aki a 90 óra készségfejlesztést teljesítette.

A fluktuáció szempontjából példaként ismételtelen meg lehet említeni a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet korábban jelzett bevonási adatát, mely szerint az aktuális létszámhoz képest magasabb volt a bevontak aránya.

A tréningek szakmai és pénzügyi hátterét a Belügyminisztérium biztosította, tekintettel arra, hogy a felettes szerv költségvetésébe építették be az előirányzott összeget. A minisztérium pályázati kiírásában, illetve az elbírálásban a BvOP szakemberei nem vettek részt, az intézetekre a magvalósítás feladata hárult. A közbeszerzési eljárás során a debreceni székhelyű „CSAT Egyesület a Hátrányos Helyzetű Rétegek Munkaerő-piaci Csatlakozásáért” civil szervezetet választották ki a tréningek megszervezésére, ami komoly kihívást jelentett a számukra, ugyanakkor a felettes szerv munkatársaitól, a BvOP-tól és a bevont intézetektől minden támogatást megkaptak az általuk vállalt feladat sikeres végrehajtásához.

A BvOP illetékes szakfőosztálya, illetve az intézetek személyzete nem volt hivatott az Egyesület szakmai munkáját közvetlenül ellenőrizni, ezt a készségfejlesztő tréninget megrendelő Belügyminisztérium kijelölt munkatársa végezte a BvOP munkatársának bevonásával. A tréner felkészítésre, a felmerülő problémák jelzésére, kezelésére kiemelt hangsúlyt helyezett a felettes szerv és a BvOP. A büntetés-végrehajtási intézetek részéről a szükséges biztonsági tájékoztatásokat a tréner minden alkalommal megkapták. A tréner tevékenységével kapcsolatban ugyan esetenként merültek fel kisebb problémák, de az intézetek, valamint a minisztérium támogatásával meg tudtuk azokat oldani. Az Egyesület – emellett az intézetek – munkáját mindenképpen sikeresnek kell minősíteni, amit a fenti adatok is egyértelműen alátámasztanak. Az Egyesület – eredményességét mutatja az a tény is, hogy a projekten belül jelentkező hasonló feladatok teljesítésére a BvOP minden alkalommal ajánlattételre kérte fel az Egyesületet.

Harmadik szakasz

Az alprojekt harmadik szakasza elméleti és gyakorlati szakmaképzést foglalt magába, melyet külső képző intézmények valósítottak meg. A szolgáltatás megszervezését a Belügyminisztérium végezte el, mert a forrást a felettes szerv költségvetésébe építették be az előkészítés során. A közbeszerzést a minisztérium írta ki, az elbírálásban a BvOP szakterületi munkatársa megfigyelőként vett részt, a döntést megalapozó szavazati joggal nem rendelkezett.

A szakmaképzés típusainak meghatározása során figyelembe kellett venni a fogvatartotti szükségleteket és a három kiemelt régió munkaerő-piaci lehetőségeit (a hiányszakmákat). A fogvatartottak a legnagyobb érdeklődéssel a szakmaképzés periódusára vártak, az előkészítő, felkészítő tevékenységnek köszönhetően nagy várakozással tekintettek a bevont célcsoporttagok a képzések elé. Nem riasztotta el a fogvatartottakat az előrevetített elméleti és gyakorlati oktatás beharangozott és remélt emelt minősége sem.

A kiválasztási eljárás¹⁷ során az alprojektbe bevontak magas kezdőlétszámához képest jóval alacsonyabb körből kellett válogatni.

A szakmaképzések előkészítése és egyeztetése lényegében az alprojekt koordinátor és a bv. központi koordinátor 2010 júliusában megkezdett intézeti tájékoztató megbeszélései során kezdődött el. Az intézetekben pontosítani kellett azt az óraszámot, amit a szakmaképzéseknél – figyelemmel a régió hiányszakmáira és a fogvatartottak szükségleteire – szakmai felelősséggel és végrehajthatóan vállalni tudnak úgy, hogy a képzés az intézet napi szolgálati tevékenységének biztonságát ne veszélyeztesse, illetve a fogvatartottak jogai ne csorbuljanak. Fontos volt felmérni az adott intézet infrastrukturális adottságait is, annak érdekében, hogy az adott képzés megvalósításához szükséges feltételeket felmérjük (pl. gyógy- és fűszernövény-termesztő képzés esetén rendelkezik-e a szükséges földterülettel). Az előzetes felmérésekhez képest több esetben is változtatni (csökkenteni) kellett a keretóraszámokon, ennek oka volt többek között az, hogy nem lehetett garantálni a fogvatartottak nagy fluktuációja miatt a képzések sikeres befejezését, illetve a fogvatartottak alacsony iskolai végzettség miatt a tervezetnél több betanító képzést valósítottunk meg.

Volt olyan megyei intézet, ahol egy 800 órás képzés magvalósításának lehetőségét latolgatták, de mivel a bevonható létszámnak keretet szabott a rendelkezésre álló fogvatartotti populáció (csoportonként 15-20 fő), továbbá az, hogy az OKJ-s képzések esetében a vizsgáztathatók csoportlétszáma nem csökkenhetett 9 fő alá. Az ilyen hosszantartó képzés esetén szinte garantálni lehetett, hogy a bevont fogvatartottak hamar elérik a hiányzási limitet a szállítások, betegségek és az egyéb körülmények miatt, ennél fogva a vizsgára bocsátás feltételeit nem tudják teljesíteni, a képzés eredménytelen lesz, nem éri el a célját.

¹⁷ A kiválasztási eljárás (szűrés) alapja a szükségletfelmérés volt, ennek részletes leírása a későbbiekben megjelenő módszertani leírásban – A fogvatartotti szükségletfelmérés elkészítésének módszertani útmutatója, szakértő, szakmai ajánlás megfogalmazása: a fogvatartottak sikeres reintegrációjához szükséges képzési fejlesztési csomag kialakítására (a csomag tartalmazza a kulcsképeség-fejlesztő tréningeket, egyéni krízisintervenciót, szakmaképzéseket) – található.

Az intézeti óraszámok egyeztetése után az előzőekben leírt szakaszok végrehajtása volt a következő feladat, ami egyben a képzések előkészítését is jelentette.

A fogvatartottak kiválasztása esetén a szakmai megvalósítók tevékenysége, a személyi állomány bevonása a második szakaszban kialakított gyakorlatnak megfelelően történt, de szükség volt olyan kiegészítéseket is végrehajtani, amelyek nélkül a képzéseket el sem lehetett volna kezdeni.

A tervezett OKJ-s és betanító képzések alapfeltétele a 8, illetve az utóbbi esetben a 6 osztályos általános iskolai végzettség megléte. A képző szervezet a vonatkozó szakmaképzésre nem kötött képzési szerződést azzal a fogvatartottal, aki az iskolai bizonyítványait nem tudta hitelt érdemlően bemutatni.

Az intézetekben fogva tartott személyek jelentős részénél nem található meg a bizonyítvány az intézeti letétben, azt a fogvatartottnak kell bekérnie otthonról, de sokszor még a család sem tudja megküldeni az iratokat, mert azok vagy elvesztek, megsemmisültek, vagy nem támasztják alá a fogvatartott állítását. A bizonyítványok beszerzése vagy pótlása komoly kihívás elé állította a szakmai megvalósítókat, gyakran a képzési szerződések aláírását is hátráltatta ez a körülmény. A dokumentumok pótlásában a legnagyobb feladat az utógondozó koordinátorokra hárult, az egyeztetés a családdal, az állami hivatalokkal vagy az iskolákkal jelentősen megnehezítette munkájukat. További nehézséget jelentett, hogy a bizonyítványok vagy másodlatok kiadásának költségeit a fogvatartottak legtöbbször nem tudták biztosítani, ezért a költségmentességi ügyintézés még lassabban folyhatott.

A szakmai megvalósítók előkészítő munkáját követően már a bv. intézetekben kialakított rend szerint a befogadási és foglalkoztatási bizottság döntött a beiskolázásról az előírt ad-minisztrációs feladatok elvégzésével. Ugyanakkor itt is felmerült egy olyan gond, melyre a projekt előkészítése során nem számítottak, ugyanis a legtöbb OKJ-s képzésnél kötelező volt elvégezni a foglalkozás-egészségügyi orvosi alkalmassági vizsgálatokat, melyeknek költsége a közreműködő szervezet 2009. évi szabályozása miatt nem volt tervezhető. A hosszas egyeztetéseknek köszönhetően a projekt zárásához közeledve született meg az a döntés, hogy forrást erre a célra – a projektben nem elszámolható költségként – a felettes szerv szolgált.

Jogszabályi kötelezettsége a bv. szervnek, hogy a képzésbe bevont fogvatartottak részére pénzbeli térítést fizessen. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 132. §-a értelmében „Az alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet – ha nem állították munkába – a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg.” Ezen rendelkezésre figyelemmel a program biztosított forrást a pénzbeli térítés (ösztöndíj) elszámolásához.

Az ösztöndíjak elszámolására a legtöbb intézetben heti óraszámom alapuló oktatási ütemtervet alakítottunk ki, melynek alapján egységesíteni lehetett a kifizetésre kerülő összegeket. Ugyanakkor, mivel erre a feladatra központi szabályozás nincs, a BvOP Közgazdasági Fő-osztályának kellett körlevelekkel olyan gyakorlatot megalapoznia, ami a jogszabályi kereteknek megfelelő,

ugyanakkor a projekt szabályozását is figyelembe veszi, és nem utolsó sorban lehetővé teszi megfelelő rendszerességgel az ösztöndíj utalását a fogvatartott letéti számlájára. Az egyéniesített elbírálás nehezítette a kifizetések folyósítását, szintén korlátozó tényező volt a hiányzások elszámolása, majd a pótló korrepetálások¹⁸ alapján az ösztöndíj kifizetése.

A jelzett heti ütemezés miatt a fogvatartottak többsége napi 6 tanórát volt a zárkán kívül, ami elsősorban a fogvatartotti jogok érvényesítése tekintetében jelentett nehézségeket. Kötelezően biztosítani kellett az étkezéseket, a szabad levegőn tartózkodást, az orvosi ellátást stb. – a fogvatartottak részére meghatározott napirend végrehajtását – úgy, hogy a bv. intézetek rendjét és biztonságát ne veszélyeztesse a program. A bevont intézetek hozzáállását és együttműködő készségét mutatja, hogy a napirendtől eltérő, vezetői jóváhagyó rendelkezések alapján tudták megoldani a képzések végrehajtását úgy, hogy a fogvatartotti jogok nem csorbultak, illetve érdemi panasz vagy kifogás a fogvatartottak részéről nem született.

Tekintettel arra, hogy a képzések csoportosan történtek, sok esetben szabad területen vagy olyan helyiségekben, melyeknek a biztonsági eszközökkel történő ellátása hiányos volt, a projekt terhére túlszolgálati díj folyósítására kerülhetett sor (óránként két fő hivatásos állományi tag részére), de ezzel a lehetőséggel nem minden intézetben éltek.

Összességében a képzést 378 fő kezdte meg, majd 316 fő fejezte be. A kiesők arány-száma a tréningekhez képest jóval kedvezőbb volt, köszönhetően az intézetek támogató együttműködésének, illetve a felettes szerv által biztosított korrepetálásoknak és az egyéni elbírálásoknak.

Az eredményességet lehet mérni számokban, melyeket a fenti adatok is alátámasztanak, hiszen a meghatározott indikátorhoz – „Képzésen részt vett személyek száma: 200 fő” – képest a teljesített létszám 318 fő, illetve az előirányzathoz – „Képzettséget szerzett személyek száma: 150 fő” – viszonyítva a teljesített létszám 316 fő volt. De a számoknál sokkal markánsabbak és fontosabbak az érintettek tapasztalatai, a pozitív vezetői és fogvatartotti vélemények.

Negyedik szakasz

A fogvatartottak negyedik szakaszba történő „lépésének” nem volt előfeltétele a második és a harmadik szakasz teljesítése, mivel ennek a szakasznak közvetlen célja a szabadulásra való felkészítés volt. Azok a fogvatartottak, akik nem kerülhettek be a közbenső szolgáltatásokba, ugyanúgy igényelheték a munkaerő-piaci tanácsadást, álláskereső technikák (pl. önéletrajzírás) oktatását, elsajátítását, az elhelyezkedés segítésére irányuló munkaerő-piaci információk nyújtását, valamint az érintett régiókban lévő aktuális álláslehetőségekről, az álláskereső részére nyújtott ellátási formákról, képzésekről, a kirendeltségeken igénybe vehető humán szolgáltatások rendszeréről való tájékoztatást.

¹⁸ A Belügyminisztérium a képzések során tapasztalt magas – nem a résztvevők önhibájából származó – hiányzási óraszámokra való tekintettel a később kiírt pályázat terhére lehetővé tette, hogy a képző szervezetek korrepetálás keretében zárkóztassák fel a fogvatartottakat. Ezáltal a képzésből kiesők száma jelentősen csökkent.

Fontos volt tudatosítani a fogvatartottakban a hivatalos helyen való megjelenés és viselkedés, ügyintézés és információkérés menetét és módját, hiszen a szabad életben hosszabb-rövidebb idő elteltével ismét menedzselniük kell majd magukat, és meg kell állniuk a helyüket a kinti világban. Szükséges megtanulniuk, hogy mire számíthatnak egy állásinterjún, hogyan kell magukat képviselni egy írásos pályázatban, egy telefonos beszélgetés vagy akár a személyes megjelenés alkalmával. Fontos tudniuk: mit, hol tudnak elintézni, mihez mire lesz szükségük, hogyan írjanak meg egy hivatalos levelet, kérelmet stb.

Az utógondozói tevékenységre, a szabadulásra való felkészítésre fókuszált a negyedik szakasz, de a munkaerő-piaci szolgáltatások előkészítése hasonló súlyllyal történt meg, ami szintén a szabadulásra történő felkészítés lényeges eleme volt. Sajnálatos módon – szervezeti változások miatt – mindeddig nem kerülhetett még sor a családi döntéshozó csoportkonferencia megszervezésre, mely szakmai tevékenységgel kapcsolatban a büntetés-végrehajtási szervezetnek csak pozitív tapasztalatai vannak. Folyamatban van az e tevékenységre vonatkozó szakmai protokoll elkészítése, melynek alapján a program vége felé közeledve remélhetőleg néhány intézetben meg tudjuk valósítani ezt a speciális programot.

A negyedik szakasz Közigazgatási és Igazságügyi Hivatalt érintő része a szabadulást követő utógondozói tevékenységet is jelenti, ami a büntetés-végrehajtási szervezet számára komoly hiátus pótlására lehet alkalmas, mert a szabadulást követően érdemi információ már nem áll a rendelkezésünkre a volt fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének eredményességével kapcsolatban.

Az alprojekt koordinációja, minőségbiztosítás

Három alkalommal került sor Szakmai Irányító Testületi (SZIT) ülésre, melynek tagjai a projekt konzorciumi partnereinek vezetői (pl. a miniszter, az országos parancsnok vagy delegáltjaik) voltak. Olyan lényegi döntésekben született konszenzusos megegyezés, ami kétszer is a megvalósítás idejének hosszabbítását, ugyanakkor az eredményesség növelését eredményezte.

Szintén a felettes szerv irányítása alatt zajlottak a Projekt Operatív Bizottsági ülések, amelyeken már stratégiai jellegű döntések meghozatalát szolgálta. A bizottság tagjai a partnerek középvezetői közül kerültek ki, vagy az általuk delegált munkatársak vehettek részt a döntések meghozatalában.

A reintegrációs alprojekt volt az egyedüli alprojekt, amelyet több konzorciumi partner közösen valósított meg. Ennek megfelelően kiemelt hangsúlyt kapott a szakmai koordináció, illetve a minőségbiztosítás. Az alprojekt szintjén a szakmai koordinációt a Belügyminisztérium az alprojekt koordinátor munkakör kialakításával biztosította. Az alprojekt koordinátor feladata – a konzorciumi partnerek szakmai vezetőinek közvetítésével – az egységes reintegrációs tevékenység biztosítása volt.

A BvOP szintjén a szakmai munka koordinációját a BvOP központi koordinátora látta el a Fogvatartási Ügyek Főosztálya, valamint a Stratégiai Elemzési és Tervezési Főosztály felügyelete mellett.

A minőségbiztosítás egyik fontos eleme volt az az értekezleti és kommunikációs rendszer, ami az együttműködő partnerek feladategyeztető, koordi-

náló tevékenységét takarta. Folyamatosan, havi rendszerességgel került sor az alprojekten belül a szakmai vezetők egyeztető értekezletére a Belügyminisztériumban az alprojekt koordinátor vezetésével.

A büntetés-végrehajtási szervezet számára ellenőrzési tevékenység külön nevesítve nem volt a Megvalósíthatósági tanulmányban, ugyanakkor az országos parancsnok jóváhagyásával a BvOP központi koordinátora részt vehetett a Belügyminisztérium kötelezően meghatározott helyszíni szakmai ellenőrzéseiben, melyek során az alprojekt koordinátora és a központi koordinátor az intézetek vezetőivel szakmai megbeszéléseken vizsgálhatta meg a felmerülő nehézségeket, szakmai iránymutatással segíthette az intézeteket a projekt végrehajtásában. A helyszíni szakmai ellenőrzéseken nagy hangsúlyt kaptak az intézetek parancsnokainak gyakorlati javaslatai, amelyek nagy részben beépültek az alprojekt szakmai tevékenységébe, illetve mint jó gyakorlat átadásra kerültek a többi bv. intézet számára.

A minőségbiztosítás további elemét képezték a konzorciumi partnerek szakmai vezetői által a bv. intézetekben dolgozó szakmai megvalósítók számára havi rendszerességgel megtartott stábértekezletek. Így a bv. intézeti projektfelelősök részére megtartott stábértekezletek és az ezekhez kapcsolódó beszámolási rendszer nagyban segítették a megvalósítás különböző helyszínein felmerült problémák megismerését és az ezek megoldására való gyors reagálást. Az intézetek projektfelelősei havi rendszerességgel, rotációs jelleggel utaztak el a bevont intézetekbe, ahol személyesen ismerhették meg a többi intézet által kialakított helyi gyakorlatot és magát az intézetet is. Az általuk készített havi beszámolók adtak egységes képet a program végrehajtásának aktuális helyzetéről, illetve a heti terveknek és az azok végrehajtását tartalmazó heti jelentéseknek köszönhetően mindig friss, aktuális információval rendelkezettek a program vezetői a felmerülő problémákról, operatív intézkedésekkel segíthették a szakmai megvalósítók munkáját.

A szakmai megvalósítók felkészítési rendszere, amely kiemelt figyelmet fordított az eltérő szakterületekről érkező munkatársai egységes szakmai nyelvezetének kialakításra és együttműködésének fejlesztésre, megfelelő alapot adott a későbbi, minőségbiztosítást szolgáló tevékenységeknek.

A tíz alkalommal megtartott szupervízió kiemelkedő szerepe abban nyilvánult meg, hogy azokat a felmerülő problémákat, amelyek a program során jelentkeztek, a stáb közösen meg tudta beszélni, illetve ezek a találkozók a kiégés veszélyét minimálisra csökkentették.

Programelemző kutatás

A programértékelő kutatások, hatásvizsgálatok legfontosabb kérdése az volt, hogy vajon megvalósult-e a program által elérni kívánt cél, eredmény (esetleg voltak-e a programnak nem szándékolt, káros mellékhatásai), illetve melyek azok a mechanizmusok, folyamatok, amelyek az adott feltételek mellett kiváltják a várt hatást, eredményt.

A fogvatartotti adatbázis feldolgozása mellett, interjútechnika alkalmazásával vizsgálták két bevont intézetben (Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet) az alprojekt eredményességét, kontroll intézetként a Váci Fegyház és Börtönt jelölték ki. Tekintettel arra, hogy a cikk írása idejében a kutatási jelentés még nem volt végleges, részletes, elemző megállapításokra nincs mód, de a részbeszámolók egyértelműen utalnak a program sikerességére, illetve a felmerült problémák segíthetik egy újabb és eredményesebb program beindítását. A kutatás egyik markáns, jövőbemutató eleme a nyomon követés lesz, mellyel kapcsolatban a felmérésbe bevont fogvatartottak nyilatkozatban vállalták a részvételt.

A hosszabbítás feladatai, az alprojekt fenntartása, az új projekt előkészítése (speciális csoportok)

A „Társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani meg-alapozása” című TÁMOP 5.6.2-10/1-2010-0001 azonosító számú kiemelt projekt tervezett tartama 24 hónap volt. A projekt 2010. április 15-én kezdődött el, ennek megfelelően a tervezett zárás 2012. április 14-ei dátummal történt volna meg.

Az előzőekben jelzett intézményi átalakítások, illetve a készség- és képességfejlesztő tréningek, valamint a szakmaképzések közbeszerzési eljárásának kitolódása miatt egyes szolgáltatási elemeket nem tudtunk megkezdeni a tervezett időben. Ezek a körülmények szükségessé tették a projekt meghosszabbítását, amire – a felügyeleti szerv kezdeményezésével és az irányító hatóság jóváhagyásával – két alkalommal is sort került. A projekt hat hónappal történő meghosszabbításának pénzügyi fedezete rendelkezésre áll a korábbi megtakarításokból. A program eddig is eredményesnek minősíthető, és az elmaradt feladatok, szolgáltatások, valamint a minőségbiztosítási elemeknek (személyi állomány érzékenyítése, a CsDCs¹⁹ megvalósítása, szakmai protokollok és módszertanok széleskörű megvitatása stb.) a rendelkezésre álló időszakban történő teljesítésével lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet a vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesítette.

A program fenntartása előírt feladat a Megvalósíthatósági tanulmány szerint. A büntetés-végrehajtást érintő kötelezettség az elkészített szakmai protokollok és módszertanokban nevesített eredményeinek beillesztése a bv. intézetek gyakorlatába.

Az utógondozói tevékenység fenntartása elsősorban a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal feladata, de mivel az utógondozó koordinátorok munkaidejük jelentős részét a bv. intézetek területén töltik el, ezért a munkafeltételek biztosítása – mint kötelező együttműködési feladat – elengedhetetlen a bevont intézmények részéről.

¹⁹ Családi döntéshozó csoportkonferencia

A TÁMOP 5.6.2 projekt, ezen belül a reintegrációs alprojekt eredményesége a befejezéshez közeledve egyre markánsabban látható volt. Mind az intézetek vezetői és személyi állománya, mind a fogvatartottak részéről megfogalmazódott annak az igénye, hogy a szakmai stábot és természetesen ezen az alapon a szakmai munkát és szolgáltatásokat valamilyen módon meg kellene tartani. Ennek megfelelően felmerült egy új kiemelt projekt ötlete, ami már nem csak a bevont 11 intézetet érintené, hanem az ország valamennyi bv. intézetében megvalósulhatna.

A Belügyminisztérium szakmai megvalósítóinak előterjesztése alapján, a felettes szerv közép- és felsőszintű vezetői szinte azonnal felkarolták az ötletet, és támogatásuknak köszönhetően gyorsan körvonalazódtak az új projekt főbb szempontjai, kirajzolódott az együttműködő szervezetek bevonása.

Az új TÁMOP 5.6.3 kiemelt projekt a jelenleg megvalósítás alatt álló programra épül. Innovatív eleme, hogy a bv. intézetekben kialakított speciális csoportok (drogprevenációs, pszichoszociális körlet stb.) fogvatartotti körét és az IMEI-ben tartózkodó kényszergyógykezelteket is célcsoportként veszi figyelembe. Tekintettel az utóbbi körülményre, a fogvatartotti célcsoportnak nyújtott szolgáltatások mellett, nagyobb hangsúlyt kap a szakmai megvalósítók és a személyi állomány felkészítése. Kiemelkedően fontos, hogy megfelelő szakmai tudással felvértezett munkatársak hajtsák végre a programot, mivel a speciális csoportokban lévő fogvatartottakkal való bánásmód és egyéni vagy csoportos foglalkozások sokkal több veszélyt hordoznak magukban, mint az átlagos fogvatartotti populációval történő foglalkozás.

Az új kiemelt projekt Megvalósíthatósági tanulmánya, költségvetési tervezete elkészült, beterjesztése az Európai Szociális Alapnak 2012. szeptember 6-án megtörtént. Ennek megfelelően a tervezett kezdési időpont 2012. december 1., illetve a szolgáltatási időszak 26 hónap. Az alprojekt eredményessége köszönhető a 2010. évet megelőző, kellően alapos előkészítő munkának, melynek aktív részese volt: Batizi Ildikó (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium), Bodonyi Norbert (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium), dr. Huszár László bv. dandártábornok (BvOP), Pancsusák Sándor bv. alezredes, (Tiszalöki Országos Bv. Intézet), Ványi László bv. alezredes (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet).

Köszönet illeti meg az együttműködő szervezetek vezetőit és munkatársait, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezett végrehajtói állományát is. Az alprojekt bv. intézeti projektfelelősei, illetve pénzügyi koordinátora a következők voltak: Baloghné Varga Anikó (Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet), Bencsikné Petrán Melinda (Balassagyarmati Fegyház és Börtön), Faragó Sándorné (Tiszalöki Országos Bv. Intézet), Fodor Gábor ny. bv. alezredes (Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön), Kereki Anikó (BvOP pénzügyi koordinátor), Kiss-Ádám Márta Rebeka (Tiszalöki Országos Bv. Intézet), Kovács Enikő (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet), id. Kovács Lóránd ny. bv. őrnagy (Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön), Kollár Zsuzsanna (Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet), Krizsán József ny. bv.

alezredes (Baranya Megyei Bv. Intézet), Nagy Judit (Heves Megyei Bv. Intézet), Palkó Anett (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet), Ruzsnyák Orsolya (Tolna Megyei Bv. Intézet), Sárkány Réka (Balassagyarmati Fegyház és Börtön), Siku Pál (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet), Thurzó Gábor ny. h. őrnagy (Somogy Megyei Bv. Intézet), Tóth Csaba Mihály ny. bv. ezredes (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet).

Nem utolsó sorban szintén köszönet illeti a bevont fogvatartottakat, mert önkéntes részvételükkel segítették a program eredményességét, továbbá azt, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet jelentős előrelépést tehesen a reintegrációs tevékenysége fejlesztése terén.

Az instruálás mint képzésfejlesztési lehetőség

„...ha a jövőnek tervezel, oktasd a fiatalokat!”

Kínai bölcsesség

A közelmúltban a társadalom számos területén jelent meg a „mentorálás” kifejezés. E cselekvés célja az, hogy akár a munkahelyeken, akár a tanulásban a szakmai tapasztalattal rendelkező szakemberek segítséget nyújtsanak azok számára, akik fiatal koruk vagy szakmai tapasztalatlanságuk miatt ezt igénylik.¹

A munkám során gyakran merül fel bennem a kérdés: „Mire elég az alapképzésünk?”. A válasz mindig az, hogy a néhány évvel ezelőtti négy héthez képest nagyon sokra. Ugyanakkor csupán annyit ér, amennyit mi magunk, képzésért felelős szakemberek – a megrendelő igényeinek megfelelően – „beleteszünk” a munkánkba. Amit átadunk a tanulóknak, azt elsajátítják, amit nem tanítottunk meg velük, azt a mindennapi munkavégzés során fogják gyakorlati tapasztalás útján magukba szívni. Itt azonban felmerül a következő kérdés: „Megfelelő-e ez a gyakorlat; biztos, hogy azt várjuk-e el az új felszerelőtől, amit a mindennapokban magára szed?” A válasz az, hogy „Nem!”. Nem biztos ugyanis, hogy a jogszabályoknak, a vezetői elvárásoknak megfelel az a munkavégzési forma, amit – egyébként el nem ítéltető módon – elles az új kolléga a „tapasztaltabb” társaitól. *Nem jó, ha a szokások kerülnek előtérbe a jogszabályokkal szemben.* Ezért tartom fontosnak, hogy a büntetés-végrehajtás is rendelkezzen egy, a mai világunkban már minden nagyvállalatot jellemző jól működő instruktori vagy mentori rendszerrel.

Aligha vitatható, hogy ma a „civil” oktatási rendszerben az egyik leggyakoribban használt fogalom pár a „mentor” és a „mentorálás”. A sikeres oktatási programok szinte mindegyike alkalmazza a mentorálást. Az egyetemi szakkollégiumok mentoring rendszerben működnek, az igazán jó pedagógusok egyben mentorai is a rájuk bízott diákoknak, és mentora az ügyvédjelöltnek az ügyvédi iroda tulajdonosa is. Ezek mellett számtalan olyan kapcsolati formát találhatunk, amely a mentoráláson alapszik. Kimondatlanul: minden betanítás és begyakoroltatás mentorálás, ha tetten érhető benne a személyesség, a „titkos” tudás megosztása és a mentor képes maga előtt tolni a tanítványát.²

A rendszer a nagyvállalatoknál működik legjobban. Nézzünk egy példát! Az X. Y. gyógyszeripari vállalatnak – ez a cikk nem a reklám helye – 27 országban van képvisellete, ezért jó mentori kapcsolatokat tudnak kialakítani. Előfordult már, hogy az egyik orosz kollégájuk egy lengyelt mentorált.³ A cégnél

¹ Mayer József – Vigh Sára: Módszerek és jó gyakorlatok: válogatás a mentorálás nemzetközi és hazai gyakorlatából. In: Szerepváltás: egy foglalkoztathatóságot növelő program tanulságai. (Szerk. Mayer József.) Budapest, OKI, 2008. 67-80. o.

² Vállalati mentorálás a gyakorlatban. – http://www.piacessprofit.hu/kkv_cegblog/vallalati_mentoralas_a_gyakorlatban/

³ Szilágyi Katalin: Sokat segít a mentor a karrierépítésben is. – www.hirpoltal.hu

e-learning keretében képzik a mentorokat, közülük a legjobbak egy adatbázisba kerülnek. (Az „e-learning” és a „vezetői adatbázis” mostanában a rendészet területén is ismerős fogalmak.) A mentornak és a mentee-nek először meg kell ismernie egymást, majd havonta vagy negyedévente találkoznak egy-két órára, és – mivel a mentor folyamatosan feladatokat ad – a találkozókra mindkettőjüknek készülni kell, a mentoring folyamatát pedig részletesen dokumentálják, illetve időnként értékelik a kapcsolatot.

A továbbiakban a „mentor” és a „mentorálás” fogalmak helyett a büntetés-végrehajtás gyakorlatában jobban elterjedt és megszokott „instruktor” és „instruálás” kifejezéseket használom.

Tulajdonképpen mi is az „instruálás”? A lexikonok szerint: tanítás, oktatás, irányítás, személyes segítségnyújtás. A személyesre helyezném itt a hangsúlyt, továbbá arra, hogy az „instruktor” szónak van egy plusz jelentésárnyalata a „mentor” szóhoz képest: *a szakmai tartalomért felelős személy*. Talán éppen ezért szerencsésebb a saját házunk táján az „instruktor” szó használata. Rögtön hozzászerezem: meggyőződésem, hogy nem lehet bárkiből egy napos továbbképzésen instruktort faragni, és utána tőle várni a csodát. Azt is erősen hiszem, hogy az instruktori képességeknek csak egy része szerezhető meg tanulás útján, ugyanolyan fontosak a belső motivációs tényezők is. Ezért elkerülhetetlen fontosságú a vezetők szerepe a kiválasztás során.

Jelenlegi instruktori rendszerünkben – bár nem tudom, hogy szabad-e használnom ebben az esetben a „rendszer” szót, hiszen azt éppen a szabályozottság hiánya jellemzi – vannak helyi szintű intézkedések, de nincs egységes szempontrendszer. Vannak az instruktorokkal szemben megfogalmazott elvárások, de nincs egységes vezetői kontroll. Vannak pluszként jelentkező feladatok, de nincs a feladatkör külön díjazva. Azt pedig, akik e sorokat olvassák, mindannyian jól tudják, hogy az ellentételezés nélküli többletmunka mindig az első, ami a háttérbe szorul – pedig nem lenne szabad, hogy így legyen.

Egy kis nemzetközi kitekintést végezve vizsgáljuk meg az olasz büntetés-végrehajtás képzési rendszerét! A miénknél sokkal nagyobb olasz büntetés-végrehajtásban (kétszáz kisebb-nagyobb intézetük és jóval több mint hatvanezer fogvatartottjuk⁴ van) hét, a miénkhez⁵ hasonló iskola működik. Ott a brigaderosok (akiknek a mi rendszerünkben talán a zászlósok a megfelelői) azok, akik az instruktori feladatokat ellátják, szintén külön ellenszolgáltatás nélkül. Ők és a vezetőik a jövőbe vetett befektetésnek tudják be ezt a feladatot – milyen szép elgondolás is ez –, hiszen a saját majdani munkájukat könnyítik meg azzal, ha az új kollégáik az alapképzést követően minél jobb munkateljesítményt tudnak majd nyújtani. Természetesen azt sem szabad elhallgatni, hogy olasz kollégáink bértáblája sem egyezik meg a miénkkel...

A hazai rendőrségi gyakorlatot szabályozó 32/2005. (VI. 30.) BM-OM együttes rendelet – *a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendészeti szakközépiskolákra vonat-*

⁴ Az olaszországi börtönnépesség 2011-ben 67 615 főt tett ki. Forrás: Annual Penal Statistics – World Prison Population List, 1999-2011.

⁵ Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja

kozó szabályokról – 18. §-ának 6. pontja⁶ kimondja, hogy: „A mentor egy tanulóval történő foglalkozás esetén a mindenkori köztisztviselői illetményalap 30%-át, két tanulóval történő egyidejű foglalkozás esetén az illetményalap 40%-át alapul véve – a ténylegesen ledolgozott munkaórák, valamint a külön jogszabályban meghatározott havi kötelező munkaóraszám hányadosának szorzatával számított – díjazásra jogosult. A ténylegesen ledolgozott munkaórák számát a rendőri szerv vezetője igazolja.”

Az 1-1/33/2009. (VII. 1.) országos parancsnoki intézkedés a büntetés-végrehajtási szakmai oktatás és vizsgáztatás rendszeréről csak nagy vonalakban érinti ezt a területet. Az intézkedés I/2/d. pontja így szól: „...A szakmai gyakorlatról a bv. szerv írásos értékelést köteles készíteni, melyet a gyakorlatot követően haladéktalanul meg kell küldeni a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjára [továbbiakban Bv. OK] részére”, valamint a VIII/16. pont szerint: „... a szakmai gyakorlat végrehajtásáért és a képzésben résztvevő szakmai gyakorlati munkájának értékeléséért a bv. szerv vezetője felelős.” Ez a két pont inkább csak a képzéseink szakmai gyakorlatára vonatkozik, mégis jellemzően ez alapján kerülnek kijelölésre intézeteinkben az instruktorok.

Saját tapasztalataink sajnos azt mutatják, hogy ezt a területet – mondjuk ki bátran – az ellaposodás és talán a belefásultság jellemzi. Az instruktor-ként megbízott kollégák – tisztelet a kivételnek – teherként, újabb nyűgként fogják fel a feladatot. A gyakorlatról visszatérő tanulóink beszámoltatásakor viszonylag nagy számban találkozunk azzal a körülménnyel, hogy az intézetnél töltött idő alatt egy negatív kép alakul ki az illetőben a tanulásról az efféle vélemények hatására: „Tanulás? Minek az, az életben úgy sem azt kell csinálni, amit ott tanítanak”. Előfordult, hogy egyazon intézetben egyszerre gyakorlaton lévő öt tanuló egyoldalas értékelése betűről betűre megegyezett, csak az érdemjegyek voltak mások. Felmerülhet a kérdés, hogy ha az értékelés ugyanazt takarja, akkor miért más az érdemjegy; továbbá azt is nehezen tudom elképzelni, hogy öt, teljesen más személyiséggel rendelkező kollégának hogyan lehet szóról szóra ugyanolyan az értékelése. Illetve tudom, de éppen ezt a gyakorlatot kellene elkerülnünk, ezen a területen javítva lehetne a képzési rendszerünket jobbra tenni, továbbfejleszteni.

Megdöbbenve hallgatom a hallgatók beszámolóit közül azokat, miszerint a teljes próbaidőre (egy évre) volt kijelölve részére instruktor – mint azt utóbb megtudta –, de egyszer sem találkozott vele, mégis havi rendszerességgel készültek róla jellemzések. Ilyenkor működik a „rendszer”, készülnek a jellemzések, fagy a papír, telik a munkaidő, minden tökéletesen le van adminisztrálva, csak épp az eredményesség tekintetében vannak erős kételyeim. Szóval, úgy gondolom, mindenki látja és tudja, hogy valami nem kerek az instruálás háza táján.

Az összkep azért mégsem ennyire borús, találunk ezen a téren a felhők mögül előbújó napsugarakat is. Követendő példaként néhány bv. szervnél a vezetők intézkedésben szabályozták az instruktori feladatok végrehajtását. Vannak (főként kis) intézetek, ahol az instruktor az iskola után is aktívan részt vesz az instruált továbbfejlődésének az irányításában. Sőt, van olyan intézet,

⁶ Amelyet a 35/2009. (VIII. 31.) IRM-OKM együttes rendelet 6. § (3) bekezdése módosított.

ahol a képzést követően, két-három hónap múlva saját házi, ún. szolgálatba állítási vizsgán vesz részt a frissen felszerelt kolléga – az instruktora és közvetlen vezetői előtt számot adva tudásáról. Az is gyakorlat néhol, hogy az instruktorkor a próbaidő leteltét követően is az instruált rendelkezésére áll, ha annak bármilyen szakmai kérdése merülne fel.

Hogyan is kellene működnie, jól működnie az instruktori rendszernek? Először is meg kell fogalmazni az instruálás lényegét és feladatát. Az instruálást – visszautalva a szó jelentéseihez – leginkább segítségnyújtásnak kell felfogni, annak érdekében kifejtett tevékenységnek, hogy az instruált személy képes legyen a szervezeti szerepéről egy olyan adekvát képet kialakítani és azt a való életben megfelelően alkalmazni, hogy az ön maga és a szervezet is számára megelégedettséggel járjon. A cél pedig a beilleszkedés elősegítése, továbbá a megszerzett tudás és tapasztalat átadása kell, hogy legyen. Ebben a folyamatban mindkét félnek aktív szerepet kell vállalnia.

Ha tisztában vagyunk a tevékenység alapvető tartalmával és a célkitűzéssel, ki kell választanunk a megfelelő személyt. Elengedhetetlen, hogy az instruktorkor tanácsadó, nevelő, pártfogó attitűddel rendelkezzen. Jó problémamegoldó képesség kell, hogy jellemezze, de ne cselekedjen az instruált helyett! Fontos, hogy nagy szakmai tapasztalattal rendelkező kitűnő szakember legyen, aki elkötelezett a szakma és a szervezet iránt. Az instruktorkor véleményem szerint – ha lehet –, ne legyen az instruált közvetlen előjárója, vezetője. Az alá-főlérendeltségi kapcsolatot egyfajta merevség jellemzi, az ilyen légkörben nem tud olyan fogadókészség megnyilvánulni az instruált részéről, ami szükséges a jó instruálási gyakorlathoz. Ha viszont az instruktorkor nem tölt be semmilyen vezető szerepet, hanem egy idősebb kolléga „jutalomként” kapta azt a feladatot, hogy instruálhat új belépőket, akkor megnehezíti a dolgát a döntési jogosítványok hiánya.

Az instruktorkor a munkáját mindig az instruált munkájának végzéséhez szükséges kompetenciák összegyűjtésével és felmérésével kezdi, és azokon a területeken, ahol fejlesztésre szorul a tanuló, ajánlhat képzéseket, feladatokat – ha van ehhez jogköre. Ha nincs, akkor minden esetben engedélyt kell kérnie előjárójától, ami nehezítheti az eredményes munkát.

Egy, a témához a pedagógia felől közelítő kézikönyv⁷ szerint az instruktorkortól elvárt legfontosabb tevékenységek: az instruált tanulmányi eredményének nyomon követése, a segítségnyújtás, kapcsolattartás a tanárokkal, a várható élethelyzetekre való felkészítés, a mindennapi feladatok ismertetése, a pályaaorientálás és esetlegesen a konfliktuskezelés.

Ezek alapján „Milyen is a jó instruktorkor?” – teheti fel magának a kérdést egy vezető. Mindenképpen olyan személy, akit a következő tulajdonságok jellemeznek:

- nagyon jó elemzőképessége van,
- elkötelezett,
- személyisége alapján elfogadó típus,

⁷ Mentorok könyve. (Szerk. Mayer József). Budapest, MFFPPTI, 2010.

- határozottan és gyorsan dönt,
- döntéseiért vállalja a felelősséget,
- képes spontánul és rugalmasan reagálni szokatlan helyzetekre,
- képes mások lelkesítésére, irányítására, támogatására,
- alkotó képzelőereje segíti a munkában.⁸

Látható, hogy sok az elvárás, de ez nem véletlen, hiszen az instruktor a tanárok mellett a másik főszereplő a tanulók fejlődési folyamatában, ahol az új felszerezők eredményes munkájának a támogatása a cél.

Ha tehát választani kell, célszerű olyan személyt választani, aki képes hatást gyakorolni az egyes emberekre, csoportokra, meghatározni bizonyos szabályokat, normákat, aki képes dönteni kritikus helyzetben, illetve egyfajta modellt és bátorítást tud adni az újaknak.

Kijelölt instruktor esetén nehéz megteremteni azt a szimpátiát, ami szükséges az eredményes tevékenységhez, de az instruktor „fejlesztésével” sok személyiségbeli különbözőség áthidalható. (Akár az is megtanítható egy extrovertált instruktornak, hogyan kell bánnia egy introvertált kollégával, hogy az ne szereljen le rögtön az első szolgálat után.)

Az instruktorok munkájának megkönnyítése és az egységes elvárások megfogalmazása érdekében célszerű egy instruktori képzést beiktatni a rendszerbe. Az OKJ-s képzéseink során ez már bevett gyakorlat. Az itt megszerzett tapasztalataink és a hallgatók visszacsatolása szerint azt mondhatjuk, hogy egy 8-16 órás képzéssel megfelelő szakmai irányt lehet mutatni a leendő instruktorok számára.

Amennyiben a kiválasztás, megbízás, felkészítés megtörtént, következhet a konkrét munka. Az a célszerű, hogy a folyamat kereteit az instruktor és az instruált közösen alakítja ki (természetesen a megfelelő irányítás mellett). Néhány – nem kőbe vésett – példa, hogy mire is gondolok konkrétan:

- Segíthet a folyamatban egy ütemterv elkészítése, amely tartalmazza a rendelkezésre álló időkeret feladatok szerinti beosztását.
- Azoknak a feladatoknak a tematikus tervezése, amelyekkel biztosan találkozni fog az új kolléga az instruálás időszakában (pl. biztonsági felügyelő esetében: körszállítás, eligazítás stb.).
- Meg kell határozni és be kell mutatni azokat a dokumentumokat, amelyeket az együttműködés során a feleknek ki kell tölteniük, meg kell ismerniük.
- A fejlődés figyelemmel kísérése érdekében indokolt egy napló vezetése – a gyakorlati naplót a tanuló már alaphelyzetben is viszi magával a BvOK-ból.

Összességében tehát elmondható, hogy az instruálás önmagában ritkán lehet csodaszer. Minden esetben azt látni kell, hogy a jó esetben bekövetkező siker egy szakmailag jól összeállított „csapat” (vezető, tanár, instruktor, instruált) produktuma, amelyben az egyik fontos szerep az instruktoré.

⁸ Mayer József – Vigh Sára: Módszerek és jó gyakorlatok: válogatás a mentorálás nemzetközi és hazai gyakorlatából. In: Szerepváltás: egy foglalkoztathatóságot növelő program tanulságai. (Szerk. Mayer József.) Budapest, OKI, 2008. 67-80. o.

Ahhoz, hogy a folyamat valóban elérhesse célját és az instruálás ténylegesen hatékony képzésfejlesztési lehetőséggé váljon, szükség lenne egy átfogó közös intézkedésre vagy egy részletesen kidolgozott módszertani útmutatóra. Nélkülözhetetlen a megalapozott és átgondolt kiválasztás az instruktorok tekintetében, valamint a folyamatos vezetői kontroll, ami nem engedi szakmailag ellaposodni a rendszert. Mindenekfelett azonban még több elhivatottságra és lelkesedésre van szükség a munkánk és a fiatalok iránt, hiszen ők jelentik a jövőt!

Felhasznált irodalom

Annual Penal Statistics – World Prison Population List, 1999-2011.

Mayer József – Vígh Sára: Módszerek és jó gyakorlatok: válogatás a mentorálás nemzetközi és hazai gyakorlatából. In: Szerepváltás: egy foglalkoztathatóságot növelő program tanulságai. (Szerk. Mayer József.) Budapest, OKI, 2008. 67-80. o.

Mentorok könyve. (Szerk. Mayer József). Budapest, MFFPPTI, 2010.

Szilágyi Katalin: Sokat segít a mentor a karrierépítésben is. – www.hirpoltal.hu

Vállalati mentorálás a gyakorlatban. – www.piacessprofit.hu

32/2005. (VI. 30.) BM-OM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendészeti szakközépiskolákra vonatkozó szabályokról

1-1/33/2009. (VII. 1.) országos parancsnoki intézkedés a büntetés-végrehajtási szakmai oktatás és vizsgáztatás rendszeréről

Dobrotka Katalin

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Wagner Gyula
(1851–1937)

Wagner Gyula a XIX. század végének, a XX. század elejének nagy hatású építész-e. Számtalan középület tervezője, az igazságügyi épületek egyik hazai mestere: jelentős számú törvénykezési palota és börtön épült a tervei alapján.

Édesapja, Wagner János építész¹, édesanyja, Redlich Klára. A szülők 1846-ban házasodtak össze, majd sorban születtek a gyerekek: a legidősebb 1848-ban, a legfiatalabb 1870-ben, összesen tizenhárom. Harmadikként látta meg a napvilágot Pesten, 1851. november 28-án Wagner Gyula.

A középiskola befejezése után építészeti tanulmányokat folytatott: először a budapesti kir. József Műegyetem beiratkozott hallgatója volt 1869–70-ben, majd 1872–73-ban a Bécsi Műegyetem mérnök-fakultására járt. A Bécsi Képzőművészeti Akadémia építész-mérnöki karán 1874–1877 között tanítványa volt Theophil Hansen² dán építésznek.

Az édesapja is a mestere volt, ahogy az építészet iránt érdeklődő testvéreinek is: öt, felnőtt kort megélt fiútestvére közül három: Ödön,³ János és Ferenc is ezt a hivatást választotta, György Pest város tiszti főorvosa, István műasztalos és ácsmester lett. Testvérei házasságuk révén tovább erősítették a család architektúra iránti elkötelezettségét: Ödön Reisch építőmester Hortenzia nevű lányával, János az építőmester Valéria nevű lányával házasodott össze. Wagner Klárát – Wagner Gyula húgát – Petz Samu műépítész, műegyetemi tanár⁴ vette feleségül.

¹ Nevéhez fűződik a Budapest V. kerület, Kossuth Lajos utca 14. szám alatti Wagner-ház, a Váci úti lóvasút indóház, valamint a világháború után lebontott rózsadombi Wagner-villa tervezése.

² Fő műve a bécsi parlament.

³ A Veszprém Megyei Bíróság tervezője.

⁴ A Magyar Országos Levéltár Bécsi kapu téri épülete, illetve a (jelenleg Vámház körúti) Vásárcsarnok megálmodója.

Wagner Gyula egyetlen gyermeke, Ervin 1881. július 26-án született első feleségétől, Kamczucka Máriától. (A család visszaemlékezése szerint Wagner Ervin az 1940-es években Budapesten élt, további sorsa ismeretlen.) Wagner Gyula felesége 1911-ben halt meg. Az idősödő építész ezután már többnyire Bécsben élt, ahol társa, második felesége, Franz Gabriela volt.

Wagner Gyula Bécsben hunyt el 1937. október 15-én. A bécsi gersthofi temetőben helyezték örök nyugalomra.

* * *

Wagner Gyula neve számtalan középülethez kapcsolódik a történelmi Magyarország területén. A kor nagy építkezései (Országház, Magyar Nemzeti Bank) elkerülték, a bírósági épületek közül a Kúria és a budapesti Törvénykezési Palota sem az ő nevéhez fűződik. Ennek ellenére – vagy talán épp ezért – a törvénykezési és bírósági, továbbá a büntetések végrehajtását szolgáló épületek tervezésének specialistája lett.

Legnagyobb jelentőségű munkái révén új igazságügyi épületek jöttek létre. Tervei alapján épült – többek között – a kolozsvári, az aradi és a csíkszeredai igazságügyi palota, az újvidéki, a máramarosszigeti törvényszéki palota, a hódmezővásárhelyi és a szarvasi bírósági épület, valamint Budapesten a Mosonyi utcai Toloncház; ő tervezte a Nagyenyedi Fegyház bővítését is.

Elképzelése szerint újjították fel és bővítették a trsztenai⁵ járásbíróságot. Pályázatot nyújtott be az illavai várbörtön bővítésére, tervet készített a győri ítélőtábla megvalósítására.

⁵ Település Szlovákiai területén, magyar helységneve Árvanadásd.

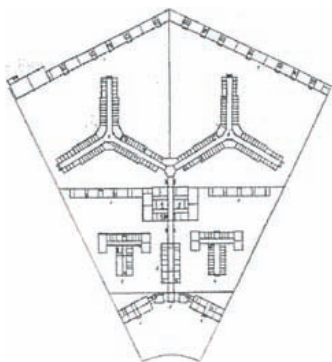
Sikerei ellenére számos pályázata nem valósult meg: a kaposvári törvénykező épület pályázatán második helyezést ért el (Marton-Károlyi-Riemer terve mögött), illetve az alsólendvai járásbíróház végül nem az ő, hanem Jablonszky Ferenc terve alapján készült el.

Kizárólag börtöntervezéseire fókuszálva elmondhatjuk, hogy a mai magyar bv. intézetek egyharmadát Wagner Gyula tervezte, így a Budapesti Fegyház és Börtön, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, a Szegedi Fegyház és Börtön, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, illetve a Tolna Megyei Bv. Intézet épületét/épületeit. (A felsorolásból nem hagyhatjuk ki a 2006-ban bezárt Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézetet sem.) Tervei alapján építették át a Kőhidai Cukorgyárat (lásd Sopronkőhidai Fegyház és Börtön), elképzelése szerint bővítették a mai Váci Fegyház és Börtön, valamint a Zala Megyei Bv. Intézet épületegyüttesét.

Wagner Gyula börtönterveinek tanulmányozására 2011 novemberében, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet fennállásának 125. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon nyílt lehetőség.

Elgondolásaira kevés kivételtől – Rákospalotai Leánynevelő (1900-1904), Egri Törvényház (1906-1908) – eltekintve az eklektikus építészeti stílus (historizmus) jellemző.

A teljesen szimmetrikus elrendezésre nem csak az épületek főhomlokzatának kialakításánál törekedett, hanem az adott terület beépítésénél is:

Budapesti Fegyház és Börtön

Szegedi Fegyház és Börtön

Tervei – a helyi adottságokat figyelembe véve – tartalmazták a kor technikai újdonságait: a központi fűtést, a villanyvilágítást, a felvonókészüléket. Törekedett arra, hogy az elkészült épületek szakmai szempontból minden igényt kielégítsenek, emellett impozánsan illeszkedjenek az adott városképhez.

* * *

Katkó István 1985-ben „Börtönkalauz kezdő bűnözők számára” címmel írt kisregényt Wagner Gyula életéről.

Nevét emléktábla őrzi a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bíróság folyosóján.

*A fotók a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 125. évfordulójára kiadott emlékkönyvben jelentek meg;
a felvételeket az Összefogás a Börtönügyért Egyesület bocsátotta rendelkezésünkre.
A Budapesti Fegyház és Börtön, illetve a Szegedi Fegyház és Börtön alaprajzáról készült ábrák
Megyery István munkájából valók.*

Felhasznált irodalom

Emlékkönyv a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 125. évfordulójára. (Írta és szerkesztette: Lőrincz József.) Győr, Összefogás a Börtönügyért Egyesület, 2011.
Megyery István: A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest, (1905.)

Polgári válságkezelés – bv.-s szemmel Koszovói útijegyzetek

Bevezetés

Amikor a világ konfliktusokkal sújtott területein zajló *válságkezelésről* hallunk, olvasunk, azonnal katonák, egyenruhák és fegyverek jutnak eszünkbe. Pedig nemcsak katonai, hanem polgári válságkezelés is működik, és kap egyre nagyobb szerepet ezeken a területeken, nem utolsósorban nagyhatalmi – értem itt az Európai Uniót és annak minden tagországát, így Magyarországot is – érdekeket helyezve előtérbe. De mit is jelent a *polgári válságkezelés* tulajdonképpen, és mi köze van a büntetés-végrehajtáshoz?

A választ kezdjük egy angol betűszóval: CSDP, azaz Common Security and Defense Policy, magyarul Közös Biztonság- és Védelempolitika, KBVP. Miután az európai biztonság- és védelempolitikában ez az elnevezés csak 2009-től fogva létezik, így szükség van egy kis történelmi visszatekintésre.

Az európai védelmi dimenzióknak a jelenlegi formában tárgyalt gondolata a hidegháború utáni megváltozott európai biztonságpolitikai környezet terméke. Egyik oldalról a teljes Európát átölelő háborúk valószínűségének megszűnése szükségessé tette az Egyesült Államok európai katonai jelenlétének felülvizsgálatát, s az USA politikájában markánsan megfogalmazódott az igény az európai NATO-szövetségesek nagyobb biztonságpolitikai tehervállalására. Másik oldalról az önálló védelmi szereptől oly hosszú időn át távol maradó Európát a balkáni válságok, továbbá azoknak az amerikai szcenáriók szerinti, több ponton vitatott kezelése rádobbantotta arra, hogy az európai problémák rendezésében az EU-nak – mint legnagyobb európai hatalomnak és mint leginkább érintett félnek – a jövőben jóval nagyobb részt kell vállalnia.

Az európai közös biztonság- és védelempolitika kiindulópontját a Maastrichti Szerződés jelentette, amely útnak indította az intézményesített kül- és biztonságpolitikát, illetve előrevetítette a közös védelem irányába mutató együttműködést. Alapelveinek lefektetésére a Nyugat-Európai Unió 1992-es petersbergi miniszteri értekezletén került sor, ahol a máig érvényes határozatok egyértelműen elkülönítették a kollektív védelmi és a válságkezelési, megelőzési, béketeremtő, valamint humanitárius funkciókat, illetve kötelezettségeket az európai védelmi együttműködés folyamatában:

- az Unió függetlenségének, alapvető érdekeinek és közös értékeinek a védelme,
- az Unió és tagállamai biztonságának erősítése minden területen,
- az ENSZ Alapokmánya, a Helsinkai Záróokmány elvei és a Párizsi Charta céljainak megfelelően a béke megőrzése, továbbá a nemzetközi biztonság erősítése,
- a nemzetközi együttműködés támogatása,

- a demokrácia és a jogállamiság fejlesztése és erősítése,
- az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tisztelete.

A KBVP feladatának formális kijelölésére, a szükséges katonai képességek nagyszámban meghatározására és az intézményi háttér megalapozására az Európai Tanács 1999. decemberi helsinki ülésén került sor. A szemléletbeli változást elősegítették az EU belső integrációjának felgyorsulása, valamint az Unió nemzetközi érdekérvényesítési képességének gyengései, amelyek a koszovói válság kapcsán ismételten nyilvánvalóvá váltak. A 2003 decemberében az Európai Tanács brüsszeli ülésén elfogadott, „Biztonságosabb Európa egy jobb világban” címet viselő Európai Biztonsági Stratégia az Unió globális szereplőként való megjelenésének ambícióját fogalmazza meg a közös kül- és biztonságpolitika területén.

A 2007-ben aláírt Lisszaboni Szerződés fordulópontra volt a közös kül- és biztonságpolitika területén is, elsősorban az intézményrendszer tekintetében. Az Európai Közösség helyét felváltó Európai Unió jogi személyiséget nyert, ami azt jelenti, hogy nemzetközi megállapodásokat köthet és csatlakozhat különböző nemzetközi szervezetekhez vagy egyezményekhez.

Ekkor változott az európai biztonság- és védelempolitika elnevezése közös biztonság- és védelempolitikára (KBVP, angolul CSDP).

Ezen politika eredményeként a világ számos pontján találkozhatunk az Európai Unió nagyhatalmi pozíciójának érdekeit képviselő missziókkal harmadik országbeli államokban:

- Nyugat-Balkán:
 - Bosznia-Hercegovina: EUFOR Althea, EUPM
 - Kosovo: EULEX Kosovo
- Dél-Kaukázus:
 - Grúzia: EUMM Georgia
- Közel-Kelet
 - Palesztin Nemzeti Hatóság: EUPOL COPS, EU BAM Rafah
 - Irak: EUJUST LEX
- Ázsia:
 - Afganisztán: EUPOL Afghanistan
- Afrika:
 - Kongói Demokratikus Köztársaság: EUPOL RD Congo, EUSEC RD Congo
 - Szomália: EUNAVFOR Atalanta, EUTM Somalia

A fenti szervezetek közül kettőt tartok fontosnak kiemelni, az egyik az iraki EUJUST LEX misszió, amelynek a jelenlegi vezetője dr. Huszár László bv. dandártábornok, a másik pedig az EULEX Kosovo, amelynek munkájában – több magyar büntetés-végrehajtási szakemberhez hasonlóan – szerencsém volt részt venni.

EULEX Kosovo

Az EULEX Kosovo – teljes nevén: European Union Rule of Law Mission in Kosovo, azaz az Európai Unió koszovói jogállamisági missziója – az európai biztonság- és védelempolitika történetének az eddigi legnagyobb polgári válságkezelő (rendőri és igazságügyi) művelete.

2008. február 16-án született döntés a misszió megindítására, amelynek során az EU Koszovóban fokozatosan átvette az ENSZ ottani közigazgatási missziójának (UNMIK – United Nations Mission In Kosovo) meghatározott feladatait. A kezdetben rendőri, vám- és igazságügyi komponensekkel rendelkező művelet mintegy 2 800 fővel működött (1 700 nemzetközi és 1 100 helyi alkalmazottal); Magyarország 55 fős felajánlási kerettel rendelkezett az EULEX misszió esetében.

Az EULEX Kosovo elnevezésű műveletnek az a célja, hogy gondoskodjon a szerbiai tartományból önálló állammá vált, zömmel albánok lakta terület függetlenedési folyamatának jogállami mederben tartásáról, ellenőrizze a politikai demokrácia és az emberi jogok – azon belül különösen az ott maradó szerbek kisebbségi jogainak – tiszteletben tartását a függetlenség első éveiben.

2012. június 14-én a misszió lejáró, kétéves mandátumát meghosszabbították. Ezzel egy időben fokozatosan leépítették mind a nemzetközi, mind a helyi alkalmazottak létszámát, illetve átszervezések történtek a misszió felépítésében is. A rendőri komponens alá integrálták a másik két komponens, továbbá az eddigi MMA (Monitoring, Mentoring and Advising), tehát megfigyelő, mentoráló, tanácsadó feladatrendszer helyett az Executive – végrehajtó – feladatkörök erősítését tűzték ki célul a szervezeti átalakítások során. Továbbra is megmaradt ugyanakkor a Mirroring – „tükör” – rendszer, azaz a misszió a helyi szervekkel közösen együttműködve hajtja végre a feladatokat.

Irány Koszovó!

Hogyan kerül Koszovóba egy büntetés-végrehajtási szakember? Természetesen – mint mindenki más – az Európai Unió Tanácsának honlapjáról elérhető, CSDP missziókban pályázható posztokra történő jelentkezéssel.

Persze, a sikeres pályázathoz kellett az életem elmúlt 9 évének tapasztalata. A katonaként eltöltött évek, a békefenntartói tapasztalatok, a katonai rendfenntartói képzések, ebből fakadóan a Balkán ismerete, a nyelvtudás, a büntetés-végrehajtásban felügyelőként, főfelügyelőként majd tisztként eltöltött idő – és a sok inspiráló ember, akikkel pályám során találkoztam.

A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékén hallgatóként eltöltött évek, azok a szakmai megoldások, amelyeket Anglia büntetés-végrehajtási intézeteiben láthattam, gyakorolhattam – nem mellesleg, mint később kiderült, majdani missziós főnököm öccsével együtt dolgozhattam (kicsi a világ) –, és talán a legfontosabb: a törekvéseimet támogató mindenkori vezetőim.

És kellett a szerencse is! 2011. december 1-én egy e-mailt találtam a postafiókomban, amelyben tájékoztattak: próbáltak elérni a megadott telefonszámon, de sajnos nem sikerült – dolgoztam –, így másnap kora délután újra megkísérlik a hívást, legyek tehát elérhető, mert kiválasztottak egy megüresedett Escort Officer (kísérő tiszt) beosztásra a misszió Correctional Unitjában, szeretnék felmérni szakmai felkészültségem és az angol nyelvtudásom.

Az előzmények közé tartozik, hogy csak két pozícióra – a kísérők menedzserének és kísérőnek – jelentkeztem a lehetséges három helyett, vagyis bv.-s akartam maradni külföldön is.

Másnap tükön ülve vártam a telefonhívást, amely nem késett. Mike, a leendő osztrák bv.-s főnököm, Rudi, a svájci fegyverszakértő és Roberta, az olasz bv. alkalmazottja közel 30 percen keresztül faggattak a misszióról, fegyverekről, fogvatartott-kísérésről, szolgálat szervezésről, őrhelyekről, motozástechnikákról, bilincselésről, konvojkísérésről, előállításról, zárkaátvizsgálásról. Majd a telefonbeszélgetés végén megadták a lehetőséget nekem is, hogy kérdezzek. A kérdésem a következő volt: Honnan tudom meg, hogy kiválasztottak? Mire nevetés volt a válasz, és egy mondat: Az interjú eredményét ugyan nem árulhatják el, de búcsúzzak el a családomtól.

Ekkor azonban még halvány sejtésem sem volt arról, hogy a megszokottól mennyire különböző feladatokat fogunk végrehajtani egy másik országban, a helyiekkel együttműködve – sok olyan körülménnyel szembesülve, amellyel itthon ritkán vagy sohasem –, és ezáltal felbecsülhetetlen tapasztalatokra szert téve.

2012 januárjában az események felpörögtek, és a kiutazás előtti felkészítés, az oltások, valamint a ruházat és a felszerelés felvétele után február 11-én már úton voltam öt másik társammal a függetlenségét mindössze 4 éve kikiáltott Koszovóba. Az ország függetlenségét el nem ismerő országok közé tartozik – tudomásom szerint – Szlovákia, Románia, Spanyolország, Görögország és „természetesen” Szerbia, ahol a mai napig Koszovó mint tartomány szerepel az ország térképén, és nem is folyik határellenőrzés szerb oldalról, mindössze „tartományi rendőri kontroll”.

Kétféretes hó fogadott minket az országban és egy, az otthonitól erősen elütő idegen környezet. Koszovó népességének 90%-a muzulmán albán, a lakosság 3%-a cigány, török és egyéb népcsoportokhoz tartozik, a maradék 7%-a ortodox szerb, és ők elég egyértelmű módon adják tudtára a világnak, hogy Szerbiához tartoznak. Az északi rész általuk lakott területén, az Ibar folyótól északra minden utat és átkelőt úttorlaszokkal lezártak.

Az ország maga egy völgy – Kosovo Polje, vagy számunkra ismerősebben csenghet a Rigómező elnevezés. Területe mindössze 10 887 km², lakossága azonban közel 2,5 millió, az átlagéletkor nagyon alacsony: 26 év. Koszovó az Európai Unió ún. potenciális tagjelöltjei között szerepel.

A feladat

Idegen fegyveres végrehajtóként dolgozni egy olyan országban, amelynek pár éve még semmilyen rendfenntartó állománya nem volt – a megszálló szerb milícia látott el minden feladatot kivonulásukig, majd az ENSZ-csapatok – embert próbáló feladat. Egy olyan államban, ahol egyszerre kellett felállítani az közigazgatás és az igazságszolgáltatás rendszereit, ahol egymással párhuzamosan kellett kiképezni a határőröket, vámosokat, ügyészeket, bírókat, rendőröket és a büntetés-végrehajtás szakembereit. Az EULEX misszió és a többi segítő szervezet előtt tehát az a feladat állt/áll, hogy – kissé leegyszerűsítve – építsenek fel egy országot a nulláról, pár év alatt tegyék azt működőképpé, átadva a legjobb európai gyakorlatokat, közben támogassák, képezzék a helyieket.

A szorosan vett munkám az volt, hogy az ország két büntetés-végrehajtási intézetének egyikében működő Prisoners Escort Group (PEG) – fogvatartottakat szállító csoport – tagjaként előállításokat, szállításokat kellett végrehajtanom az ország különböző igazságügyi intézményeibe.

Ez elsőre sem hangzik egyszerű feladatnak egy idegen helyen. Ehhez még hozzáteszem, hogy a kommunikálás az angol nyelvet különböző szinteken beszélő olasz, görög, bolgár, szlovák, román, svéd, norvég, német, amerikai, horvát, lengyel, török, holland és osztrák munkatársakkal, illetve az albán tolmáccsal sem volt könnyű. A fent már említett, úttorlaszokkal lezárt országrészbe előírt szállításokat és a visszautakat páncélozott, 6 tonnás terepjárókkal konvojban, teljes fegyverzettel (értsd repeszálló mellény, pisztoly, géppisztoly, sisak, gázálarc, kényszerítő eszközök) kellett végrehajtani, amit – bevallom – nem éreztem minden alkalommal szívdérítőnek. És ekkor még semmit nem tudtam a szervezeti átalakítás során felmerült új feladatokról: mint háborús bűnös „fogadása” a reptéren, majd börtönbe kísérése, 24/7¹ védett tanú őrzése, valamint az újonnan érkező szakasznyi német kolléga kiképzése, amit nekem mint szakmabelinek kellett elvégezniem.

Számomra azonban ezek a feladatok szerencsére mind-mind új kihívást jelentettek.

Dubrava

A börtön, ami hónapokra a munkahelyemmé vált, a Dubrava volt, amely a Balkán legnagyobb büntetés-végrehajtási intézete is egyben. Az intézet majd 4 km²-en terül el, a börtönben 1 200 fogvatartott van elhelyezve 6 épületszárnyban. Iskola, színházterem, kórház, sportcentrumok mind-mind megtalálhatók a komplexumban.

Az intézetnek a délszláv válságnak köszönhetően érdekes története van. 1999-ben a megszálló szerb erők 70 albán nemzetiségű foglyot végeztek itt ki, miután el kellett hagyniuk a kaszárnyaként használt börtönt a NATO-bombázások miatt. 2003-ban 150 fogvatartott nem engedte be az öröket az épületekbe, így tiltakozva az embertelen körülmények ellen. 2007-ben a hét legveszélyesebb koszovói bűnöző szökött meg innen, fegyveres fedezet mellett. 2008-ban éhségsztrájkba kezdtek a bentlakók, amnesztiát követelve a kikiáltott függetlenség okán, illetve 2011-ben két újabb fogvatartott szökött meg.

A bv. intézet Istok település mellett található, amely a pejai régióhoz tartozik, és az országot körülölelő 2 000-2 500 méter magas hegyek lábánál fekszik.

Dubrava egy igen érdekes, nyugat-európai és kelet-európai jegyeket egyaránt viselő rendszer szerint működik. Ez alatt azt értem, hogy az intézet élén igazgató áll, a szárnyakat egy-egy menedzser vezeti, míg az őrzés fegyveresen történik, ellentétben a Nyugat-Európában látható őrzési megoldással. Számomra inkább az előző volt idegen, hisz nálunk is hasonlóan történik az őrzés; mégis keveset látunk AK-47-esekkel, HK MP-5-ösökkel felszerelt öröket a mindennapi feladat végrehajtás során. A börtön ad helyet a tanúvédelmi programban résztvevő személyek szállásának, ami igen kényes feladatot jelent egy ilyen kicsi, „mindenki ismer mindenkit” országban.

2012. június 14-ig az itt működő csoport tagjaként napi rendszerességgel hajtottunk végre szállításokat az ország különböző térségeibe. Hogy milyen komplex feladatot is jelent ez, és mégis milyen egyszerűen lehet megtervezni, az alábbi sorokban mutatom be.

¹ Folyamatos, heti 7 napon át történő 24 órás védelmet jelent.

Az országban két, egyenként 15 fős PEG csapat működött; az egyik tagjaként kellett vagy sofőrként vagy előállító őrként vagy pedig csoportvezetőként részt vennem a napi feladatokban. Nem volt közöttünk különbség – a rendfokozat végképp nem számított –, mindenki betölthette a szerepek bármelyikét a line manager döntése alapján. Ő tervezte meg a hetünket, és ő adta meg a szükséges információkat a feladat végrehajtásához, tartotta a kapcsolatot a feletteseinkkel és a helyiekkel. A másnapi feladatokhoz tartozó „papírmunkát” – minden elektronikusán történt – az aznapra megbízott, kommunikációért felelős személy készítette el.

Rajtam kívül három olasz és egy osztrák kollégám – a line manager – voltak azok, akik büntetés-végrehajtási szervezetektől érkeztek, mindenki más rendőrként teljesített szolgálatot hazájában.

Azt még nem említettem, hogy az országba érkezést követően egy háromnapos „beillesztő” tréningen kellett részt vennem, amelyen a helyi viszonyokat, a misszió felépítését ismertették és egyéb más hasznos információkat osztottak meg velünk, átvehettük a helyi SIM-kártyáinkat, azonosító (ID) kártyáinkat, illetve egy vezetési teszten kellett részt vennünk, hogy képesítést szerezzünk a misszió gépjárműveinek vezetésére. Ezek esetünkben Nissan Pathfinder és Patrol gépjárművek voltak, amelyek speciális kiegészítésekkel, megkülönböztető jelzésekkel voltak ellátva. A gépjárművek használatához egy iButton nevű digitális kulcsot kaptunk, amellyel képesek voltunk bármely, a misszióhoz tartozó gépjárművet üzembe helyezni – már ha volt rá képesítésünk – és azt vezetni. Az iButton-rendszer ellenőrizte nemcsak azt, hogy merre járunk, hanem a sebességünket is, hogy használjuk-e a biztonsági övet és mennyit utazunk azzal az autókkal, továbbá a digitális kulcs tette lehetővé az automatizált töltőállomások használatát is.

Tehát mondhatom, hogy igen szorosan fogtak minket és tudtak minden „lépésünkről”.

A misszió igen jól volt felszerelve, és a logisztikai kiszolgálás is nagyon magas színvonalon működött. Minden egyes igényt elektronikusán kellett leadnunk, akár felszerelésről, akár szabadságigénylésről, akár telefonszámla kifizetéséről volt szó. Minden esetben azonnal kaptunk választ az e-mail postafiókunkba, amelyet természetesen szintén elérhettünk bárhol, és amely minden egyes missziótagnak névre szólóan a rendelkezésére állt a kiküldetése első napjától kezdve az utolsóig.

Mielőtt bárki csak a jót, a könnyűt kezdené látni ebben a munkában, felsorolok néhány, az országra jellemző „kompenzáló” tényezőt:

- Gyakoriak az áramszünetek. Az ország régiói különböző kategóriákba vannak sorolva az elektromosság szempontjából. A régió, ahol laktam, pl. „C” kategóriájú volt, ebből kifolyólag a „kellemes”, 20-27 °C fokos téli hónapokban 3-5 óránként 3-5 órára leállt az áramszolgáltatás. De volt, hogy napokra. Ez azért volt kellemetlen, mert Koszovóban minden háztartás villannyal működik – ugyanakkor a közvilágítás nem létezik –, kiépített vezetékű gázrendszer nincs, a fa nagyon drága. (Egyébként nem katonai rendszerben szállásoltak el bennünket, hanem mindenkinek saját magának kellett szállást kerítenie és az étkezését megoldania.)

- Járművet vezetni életveszélyes, sokan vezetnek jogosítvány nélkül. (Egy rendőri ellenőrzés során a busz- és teherautó-sofőrök 88%-ának volt mindössze érvényes, bármely kategóriájú jogosítványa.)
- A patriarchális társadalmi szokások, a vérjog, a nők megközelíthetlensége.
- A lakosságnál a pisztoly nem számít fegyvernek, a fegyver a Kalasnyikovnál kezdődik.
- Az országban erősen él az etnikai feszültség, amely – többek között – a gyakori határviellongásokban nyilvánul meg.
- Fegyveres támadások a nemzetközi csapatok ellen, amely során a támadók részéről a gerillataktikák kitűnő ismerete nyilvánul meg.

Mit is tanácsolhatnék, kedves olvasó, ha Koszovóban szeretnél kiküldetésben dolgozni, és sikeresen pályázol? Köss szerződést, ha találtál lakást, illeszkedj be, fogaddtad el magad egy muzulmán, hagyománytisztelő országban, továbbá viselkedj annak megfelelően, hogy Magyarországot képviseled és viszed a hírünket a világban!

Priština

Az EULEX Kosovo missziót 2012 nyarán átszervezték, az eddig szállítási, előállítási feladatokat pl. az újonnan alakult Supplementary Police Unit (SPU) – rendőri támogató egység – vette át. A szerkezeti átalakítások miatt június 14-e után a fővárosba, Prištinába vezényeltek, ahol új munkakör várt rám. Miután már tapasztalatokkal rendelkezem, ismertem az ország útjait és intézeteit, az északi ország-részbe is rendszeresen „ellátogattam”, azt a feladatot kaptam, hogy az újonnan megalakult egység új tagjait gyakorlati oktatásban részesítem és lásam el őket a szükséges információkkal. A helyzetemet speciálissá tette, hogy időközben a többi bv.-s kollégát hazahívta a küldő ország, így egyedül maradtam büntetés-végrehajtási szakemberként egy rendőri egységben.

Az egységünk egyik fő feladata az volt, hogy folyamatosan biztosítanunk kellett az igazságügy szervezetének működését a szerbek által eltorlaszolt északi területeken, kapcsolatban állva az ott dolgozó nemzetközi ügyészekkel és bírakkal.

Eme idegen ország bíróságán, amelyet a francia csendőrség őriz, mert rendszeresen a szerb támadások, egy előállítás során találkozhattam magyar ügyésszel is, akire természetesen előbb albánul, szerbül, angolul, majd végül magyarul is ráköszöntem. Hiába, a nemzetközi lét közepette el nem tudtam képzelni, hogy itt honfitársamba futok.

Mivel a szerbiai választások és a rendezetlen helyi viszonyok folyamatos feszültséget generáltak, nekünk is sokszor kellett támadással szembenéznünk és a helyzeteket érzékenyen kezelve rugalmasan megoldanunk. A szerb enklávek fegyveres önkéntesei, akik az úttorlaszok mellett teljesítettek szolgálatot, rájöttek, hogyan lehet a 6 tonnás páncélozott gépjárműveinket mozgásképtelenné tenni, a páncélzaton rést ütni, majd gázt, benzint, egyéb gyúlékony anyagot az utastérbe fecskendezni és azt felgyújtani.

Új feladatokat kapva, a hágai nemzetközi nyomozókkal együttműködve kellett letartóztatnunk – többek között – a Koszovóba érkező háborús bűnöst,

Idriz Balajt és a dubravai börtönbe kellett őt szállítanunk. Mivel információként ez esetben csak annyit kaptunk, hogy valószínűleg mikor és melyik járárral érkezik, rendszeresen megszálltuk a repülőtér kifutóját a csoportommal és a Close Protection Unittal – a misszió személyvédelemért felelős egységével – együtt. Jó érzés volt amerikai vezetés alatt nemzetközi csoportot vezetni és eredményesen végrehajtani a feladatot.

A helyi viszonyokra jellemző módon az egyik kormányközeli, volt UÇK-tag (UÇK – Koszovói Felszabadítási Hadsereg), aki terhelő vallomást tett az ország vezetőjére, és akinek vérdíjat tűztek ki a fejére, „viszonzásul”, védett személlyé vált. Ennek a személynek a 24/7 védelmét is mi szerveztük meg és hajtottuk végre.

Összegzés helyett

Kiküldetésem során nyilvánvalóvá vált, hogy a jövő büntetés-végrehajtási tisztjeinek miért kell idegen nyelveket beszélniük – angolt, németet, és nem lovárit vagy eszperantót. Mert a tapasztalatainkra, ötleteinkre, tudásunkra szükség van, szükség lehet más országokban, más nemzetek számára is.

Betekintést nyerhettem abba, hogy hogyan működik egy többnemzetiségű szerepvállalás, milyen az, amikor más nemzetek fegyveres szerveivel kell együttműködni idegen környezetben az Európai Unió égisze alatt. Azt is megtapasztalhattam, milyen egyedüli büntetés-végrehajtási szakemberként helytállnom és irányt mutatnom a rendőrkollégáknak. Átéltettem, hogy milyen meetingen részt venni egy idegen ország igazságügy-miniszterével a misszió átalakításából adódó új feladatok megbeszélése céljából.

Olyan fegyverekkel gyakorolhattam, amelyeket a főiskolai éveim alatt csak gondolatban tesztelhattunk. Szituációs lögyakorlatokon vehettem részt, melyeket éles helyzetben edződött profik tartottak.

Ott ülhettem az EULEX képviselőjeként a magyar KFOR kontingens medálpárádáján, a tribünön. (Katonaként sohasem gondoltam volna, hogy a tribünön fogok helyet foglalni, mert mindig csak felvonulhattam előtte.)

Olyan tapasztalatokkal bővíthettem a tudásom, melyekre más körülmények közt vajmi kevés esélyem lett volna – mindeközben a saját tudásom adhattam egy nagy, nemzetközi szerepvállalás résztvevőinek. Nemzetek közt átívelő kapcsolatokra és megbecsülésre tehettem szert; jólesően olvashattam a személyi értékelő lapomon a német vezetőm értékelését, és úgy éreztem: helytálltam.

Hírek a börtönvilágból

Norvég pénzügyi források a litván börtönök fejlesztésére

A litván Igazságügyi Minisztérium norvég pénzügyi forrásokból 8 millió eurót (kb. 2,2 milliárd forintot) kap a büntető rendszere modernizálásához. Az anyagi eszközök felhasználására programot dolgoztak ki. A terv kidolgozásakor az infrastruktúra fejlesztésére, a szankciók hatékonyabb alkalmazására és a költségkímélőbb büntetés végrehajtásra helyezik a hangsúlyt.

Gytis Andriulionis igazságügy-miniszter helyettes kijelentette, hogy a szabad életre való felkészítésre, rehabilitációra fogják a legnagyobb összeget elkölteni, mert a mindennapi életben tapasztalható közbiztonság a rehabilitáció eredményességétől függ. 125 elektromos karperec beszerzésére is sor kerül majd. A Pravieniškės intézet biztonsági rendszerét modernizálják, befejezik a börtönhöz tartozó kórház felújítási munkálatait, és 2015-ig egyesítik az egészségügyi intézményt a Lukiskes kórházzal. A drogfüggő elítéltek számára új létesítményeket kívánnak létrehozni. A tervezett beruházások megvalósítása 2016-ig fejeződik be.

Forrás: Anthony Peters: Norwegian financial support for Lithuanian prison development. Lithuania Tribune, 2012.08.20.

Szükségessé vált egy spanyol bv. intézet bővítése

2014-ig megújul a terueli büntetés-végrehajtási intézet egy 23 millió eurós (kb. 6,4 milliárd forintos) beruházás keretében. Julio Esteban igazgató jelezte, hogy a jelenlegi 220 fő helyett 440 vagy 450 fő elhelyezésére kell alkalmassá válnia az új büntetőintézetnek. A komplexum börtönépítészeti megoldása megfelel majd a modern büntetés-végrehajtási rendszerekkel szembeni követelményeknek, ennek megfelelően elegendő helyet biztosít a fogvatartottak számára a zárkákban, valamint további teret ad a munkavégzés, a rekreáció, az oktatás, az orvosi ellátás, a kulturális tevékenységek végzése és a reintegráció számára. A komplexumon belül mozi és színházterem is épül majd.

Forrás: Los trabajos de ampliación del centro de Teruel, valorados en unos 23 millones de euro. Diario de Teruel, 2012.08.24.

Munkaerőhiány a csehországi börtönökben

Sok csehországi börtön küzd a börtönszemélyzet alacsony létszámának problémájával. Az ország 36 büntetés-végrehajtási intézetben átlagosan 12%-kal több fogvatartottat helyeznek el, mint amennyire az intézetek kapacitása hivatott. Az ostravai Heřmanice intézetben a legkedvezőtlenebb a helyzet. A prá-

gai Pankrác intézetben az éjszakai műszakban levő személyzet létszáma nem éri el a szükséges szintet.

A cseh büntetés-végrehajtási szervezet vezetője, Robert Káčer úgy látja, hogy a jelenlegi megoldatlan kérdések sok feszültséget okoznak. Nehéz helyzetben vannak a börtönszemélyzet tagjai, amikor a fogvatartottak közötti ellentétet kell feloldaniuk. A kérdés megoldása azonban megfelelő pénzügyi erőforrások nélkül nehéz, mivel nem sokkal nagyobb a szervezet gazdálkodására kapott összeg, mint amekkora 2005-ben volt.

Az Igazságügyi Minisztérium ugyan 2 000 új fogvatartotti férőhely biztosítását ígéri, de még nem körvonalazódott a helyhiány megoldásának menete. Sok szakértő a házi őrizet alkalmazásának körét kívánja bővíteni, hogy ezáltal rövidtávon csökkentsék a költségeket.

A másik jelentős gondot az okozza, hogy a visszaesési ráta 65%-os, és még mindig kevés az intézetből szabaduló ex-elítéltek számára nyújtott támogatás. A Cseh Helsinki Bizottság egyik tagja, František Valeš úgy véli, hogy kevés a fogvatartottak rehabilitációjával foglalkozó szakember is.

Forrás: Jonathan Crane: Overcrowding and staff shortages at Czech prisons. Prague Post, 2012.08.

Arany díjat kapott egy angliai börtön személyzete

Az angliai Chelmsford büntetés-végrehajtási intézet megkapta a rangos „Investors in People” arany díjat. Ezt az elismerést azok a szervezetek kapják meg, amelyek képesek az irányításuk alatt álló személyeket támogatni és fejlődést elérni náluk. Az intézet a szigorú vizsgálat során több mint 165 követelménynek tett eleget. Tavaly a Springfield Road büntetőintézet kapott kitüntetést a börtönfelügyelőségtől, tekintettel a fogvatartottakkal való bánásmódra és az intézeten belül tapasztalható fejlődésre.

Rob Davis, aki 2007 óta a Chelmsford igazgatója, az eddigi fejlődés kulcsát a börtönszemélyzet hozzáállásában látja. Úgy véli, hogy az intézet minden szakembere tisztában van a feladatával és a munkájával járó felelősség súlyával.

Az ideai statisztikai felmérések is kedvező eredményt mutatnak, hiszen a börtön falain belül a fogvatartottak közötti bántalmazás 5%-kal, azon esetek száma pedig, amikor a fegyőrök kényszerítő eszközöket használtak, 50%-kal csökkent. A börtön vezetősége fontosnak tartja, hogy a börtön falain belül a személyzet tagjai és a fogvatartottak is biztonságban és feszültségmentes légkörben éljenek és dolgozzanak egymás mellett.

Forrás: Gold award for Chelmsford Prison. Chelmsford Weekly News, 2012.08.24.

Litván szakemberek csehországi tanulmányútja

2012. június 4-14. között litván büntetés-végrehajtási szakemberek vendégeskedtek a cseh büntetés-végrehajtási szervezetenél. A szakemberek egy Litvániában

zajló nemzetközi projekt részeként érkeztek Csehországba. A program célja a szakmai gyakorlati tudás fejlesztése és összehasonlító kitekintés más európai országok büntetés-végrehajtási rendszerének működésére.

A litván szakemberek képet kaptak a csehországi bv. intézetek építészeti adottságairól, infrastruktúrájáról, felszereltségéről, megismerhették az egészségügyi ellátás jellegzetességeit, a kábítószerfüggők kezelését. Beleláthattak a büntetőeljárás és a büntetések végrehajtásának folyamatába, információt kaptak arról, hogy a pártfogó felügyelet hogyan kapcsolódik a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe és az egyházak milyen módon vesznek részt a fogvatartottak támogatásában. Straz pod Ralskembem, a Börtönszemélyzet Oktatási Központjában betekintést nyerhettek a szakemberek képzésébe is.

Megtekintve a Liberec előzetes házat, nagyra értékelték az intézet biztonsági rendszerét. A Valdice intézetben magas színvonalúnak találták az orvosi ellátást. A prágai Pankrac börtönben tett látogatásuk kapcsán kiemelték az ottani, fémmegmunkálására szakosodott műhely eredményességét. Az utolsó állomás a börtönmúzeum volt, ahol a cseh büntetőrendszer és büntetés-végrehajtás történetét tanulmányozhatták. A tanulmányút kapcsán a Mariampolé és a Rynovice börtönök között szorosabb szakmai együttműködés is kialakult.

Forrás: Lithuanian study visit in PSCR. News, 2012.06.14.

Testszkenner alkalmazása Észak-Írország bv. intézeteiben

2012 szeptemberétől Észak-Írország büntetés-végrehajtási intézeteiben bevezették a testszkenneres használatát. Az úgynevezett testszkenneres eljárást a fémdetektor és a motozás helyett alkalmazzák. A hivatalos álláspont szerint az új módszer sokkal emberségesebb, hiszen így a biztonsági személyzetnek nem kell az elítéltekhez érni, a vizsgálat tehát sokkal kényelmesebb. A gyártó jelezte, hogy a gépnek egészségügyi kockázata sincsen, mivel röntgensugarat nem használ.

Az Észak-ír Börtönszolgálat közleménye szerint 2012 októberétől a kísérleti testszkenner projekt a Londonderry megyében található Magilligan börtönben és a fiatalok számára fenntartott Hydebank Wood intézetben is elkezdődik. A Börtönszolgálat a készülék alkalmazásával kívánja megelőzni a tiltott tárgyak bekerülését a bv. intézetekbe.

Az elítéltekben azonban heves ellenérzéseket váltott ki az új biztonsági berendezés beüzemelése. Az Antrim megyei Maghaberry börtönben több mint 20 fogvatartott vett részt a „piszkos tiltakozásban”. Ennek során a fogvatartottak a zárkák falát és a padlót fekáliával kenték össze. (A „piszkos tiltakozások” közül a legnagyobb horderejű az IRA bebörtönzött tagjai által szervezett 1978-as megmozdulás volt.)

Anne Owers, az Észak-ír Börtönszolgálat egyik vezető tisztviselője 2011-ben javaslatot tett a teljes testszkenner helyett egy kevésbé tolakodó módszer alkalmazására. A Börtönszolgálat általános igazgatója, Sue McAllister is jelez-

te, hogy már foglalkoznak az alternatív lehetőségekkel az Anne Owers által megfogalmazott ajánlások alapján.

Az Igazságügyi Minisztérium ugyanakkor nem lát kivetnivalót az új biztonsági eszköz alkalmazásában, mivel már repülőtereken is használják, sőt bizonyos vasútállomásokon is, mint például az Egyesült Királyságba induló vonatoknál. David Ford igazságügyi miniszter a testskenner megalkotását, alkalmazását jelentős előrelépésnek tarja, mivel a biztonsági ellenőrzés kevésbé toladó formájáról van szó. Emellett utalt arra is, hogy a tiltakozások miatt már a minisztérium is fontolóra veszi a teljes test átvilágításának alternatív lehetőségeit.

Forrás: Body scanner trial begins at Northern Ireland prison in September. BBCNews, 2012.08.29.

Felmérés a börtönben elkövetett szexuális bűncselekményekről

A Howard Liga a Büntető Reformért jogi szervezet az Egyesült Királyság büntetés-végrehajtási intézeteiben vizsgálja az intim zárkák helyzetét. A tervek szerint a tanulmány elkészítése két évet vesz igénybe, mivel a téma minden elemét részletesen szeretnék körüljárni.

Az Egyesült Királyság jogszabályai nem engedik meg a házastársak intim találkozóit a börtön falain belül. Számos európai állam sokkal engedékenyebb a kérdésben, hiszen az országok több mint fele lehetőséget teremt arra, hogy a fogvatartott és házastársa igénybe vegye az intim zárkákat.

A jogi szervezet a házastársi intim látogatásokon kívül a szexuális visszaélésekről is szélesebb körű információt kíván gyűjteni. Ez a kérdés azért lényeges, mert nincs megbízható adat a beleegyezéssel, illetve a beleegyezés nélkül létrejött szexuális érintkezésekről. 2010-ben 140 szexuális abúzusra derült fény az Egyesült Királyság bv. intézeteiben.

Frances Crook, a Howard Liga egyik vezetője felhívta a figyelmet arra, hogy az intim zárkákra vonatkozóan Angliának és Walesnek még jogszabálytervezete sincsen. Kiemelte az enyhe kanadai szabályokat, amelyek értelmében a szexuális együttlétre berendezett privát cella megfelelő magaviseletű fogvatartottak számára akár 72 órán át is igénybe vehető. A Kanadai Börtönszolgálat a fenti szabályok révén a családi kapcsolat megerősítésére törekszik.

Crook úgy látja, hogy a fent említett hiánypótló tanulmányra nagy szükség van, mivel hatására változások következhetnek be a jövőben. Kiemelte azt is, hogy a vizsgálat kiterjed arra is, hogyan lehetne Anglia és Wales területén a fiatalok elkövetők szexuális oktatását fejleszteni. A fiatalok ismereteinek bővítése által is csökkenne az újabb bűncselekmény elkövetésének kockázata.

Forrás: Dominic Casciani: Sex in prisons. BBCNews, 2012.06.27.

Jelentés az ír büntetés-végrehajtás helyzetéről

A Hitért és Igazságért Jezsuita Központ eljuttatta az ír kormányhoz a büntetés-végrehajtással kapcsolatban készített tanulmányát. A szervezet jelentésében fel-

hívja a figyelmet a hiányosságokra és mélyreható változtatást szorgalmaz a börtönpolitikában – megfogalmazva ajánlásait is.

Peter McVerry, a Központ munkatársa a büntetőpolitikát teszi felelőssé a túlszűfolttság miatt. Úgy látja, hogy az elmúlt húsz évben a büntetőpolitika nem tudott pozitív hatással lenni a folyamatosan növekedő börtönpopulációra. Ugyan a büntetőintézetek fenntartása hatalmas költséget emészt fel, a társadalom mégsem érzi a változásokat.

A Jezsuita Központ rámutat arra, hogy a kábítószer jelenléte szintén komoly gondot okoz. John Lonergan, a Mountjoy Börtön korábbi igazgatója az értekezésre reagálva kiemelte, hogy az intézetek elsősorban arra töreksenek, hogy a kábítószer a börtön falain kívül maradjon, ami azonban költséges berendezések beszerzését, alkalmazását teszi szükségessé. Kevés a kapacitás az elítéltek kezelésére, amit az oktatásra, képzésre, munkára hangsúlyt fektető, tartalmas programoknak kellene kísérniük. Ennek hiányában a drogok iránti kereslet megmarad a börtön falain belül is.

A jelentés felhívja a figyelmet bizonyos alapelvek szem előtt tartására. Ennek kapcsán sürgeti a börtönöket, hogy hatékonyabban foglalkozzanak a rehabilitáció és a társadalmi reintegráció kérdésével. A börtönéletnek, amennyire csak lehetséges, utánoznia kell a szabad élet viszonyait.

A Jezsuita Központ az ír kormány számára is intéz bizonyos javaslatokat. Sürgeti az „egy személy, egy zárka elv” alkalmazását a jövőben építendő büntetőintézetek területén, továbbá kiemeli, hogy minden elítélt számára biztosítani kell a mosdó zavartalan használatát. A szakemberek ajánlást tesznek arra is, hogy az elítélt jó magaviselete esetén a szabadságvesztés-büntetés egynegyedének elengedése helyett az egyharmad elengedését vezessék be. A Társaság azt is kinyilvánítja, hogy szélesebb körben kellene alkalmazni az alternatív, szabadságelvonással nem járó büntetések körét.

A Jezsuita Központ a 2012. szeptember 5-7. között tartott dublini konferencián is kifejtette a büntetés-végrehajtással kapcsolatos nézeteit. A konferencia célja az volt, hogy elemezze az európai szabadságvesztés-büntetés néhány kulcsfontosságú jellemzőjét, beleértve a politika, a társadalom és a gazdaság börtönpolitikát és a büntetések végrehajtásának gyakorlatát alakító erőit is.

Forrás: Jesuit Centre for Faith and Justice: New Report on Irish Prisons. JCFJ News, 2012.03.14.

Túl sok a visszaeső a spanyol börtönökben

Az Aicap (Büntetés-végrehajtás Adminisztrációs Testülete) jelezte, hogy a Castellón tartományban található Albocásser büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjainak 51%-a visszaesőként tölti szabadságvesztés-büntetését. A valenciai Picassent és az alicantei Villena büntetőintézetek szintén hasonló statisztikával rendelkeznek, a három intézet együtt 7%-kal haladja meg a Valencia Autonóm Közösségben megjelenő átlagot.

A szakemberek úgy látják, hogy még nagyobb hangsúlyt kellene a rehabilitációra helyezni a visszaeső fogvatartottak esetében. Be kellene azonosítani a visszaesést kiváltó tényezőket, illetve új stratégiákkal és programokkal kell segíteni a fogvatartottakat, hogy megfelelő módon fel tudjanak készülni a szabad életre.

Forrás: Albocásser cuenta con muchos presos reincidentes. Vinaros News, 2012.08.26.

Ellenőrzés egy skót nyitott intézetben

A Skót Börtönfelügyelet ellenőrzést tartott Skócia egyetlen, Dundee külvárosában található nyitott büntetőintézetében, Castle Huntlyban. 2011 augusztusában a másik, Angusban található nyitott intézetet bezárták, így a Noranside börtön lakóit is a Castle Huntlyban helyezték el.

A vizsgálatot vezető Brig Monro megállapította, hogy több szakmai képzésre lenne szükség a Castle Huntlyban. A pihenés és a szabadidő eltöltése is alacsony színvonalú, hiányoznak az építő jellegű, tartalmas foglalkozások. Brig Monro a pozitívumok között kiemelte, hogy az intézet szökési statisztikája jónak mondható.

A jelentésből kitűnik, hogy az intézetben a biztonság és fegyelem kérdése megoldott, az elítélteket emberségre, szorgalmas, becsületes munkavégzésre oktatják, a fogvatartottak és a börtön személyzet közötti bizalom további erősítése viszont szükséges lenne. Külön figyelmet érdemelnek azok a fogvatartottak, akiket családon belüli erőszakért ítéltek el. Bár az oktatási rendszer átalakítása folyamatban van, a színvonal emelése elengedhetetlenül szükséges.

Forrás: Inspector calls for more job training at Castle Huntly. BBCNews, 2012.09.04.

Emberi jogi kifogások

A Salhaketa nevű spanyolországi civil szervezet sok kérdésben bírálta az Álávához tartozó Zaballa intézetet. A szervezet az intézetben kialakult gyakorlat ellen tiltakozik: nem helyesli, hogy a mentális problémákkal küzdő női elítélteket magánzárkában helyezik el, amennyiben úgy tűnik, hogy az öngyilkossági kísérlet veszélye fennáll.

A Salhaketa szóvivője, Marta Aldanondo kiemelte, hogy elsősorban a zárkák felszereltsége okoz gondot, mivel nem megoldott a tisztálkodás kérdése, nincsen zuhany, mosdó, és nincsenek biztosítva a személyes tisztálkodáshoz szükséges cikkek sem. A zárkában nincs lehetőség az olvasásra vagy tévészésre.

A börtön vezetősége szerint ugyanakkor a fenti fogvatartottak nincsenek teljesen elzárva a külvilágtól, mivel naponta orvos látogatja őket, és a fegyőrökkel is kapcsolatba léphetnek a belső telefonon keresztül. A Salhaketa szervezet azonban szeretné elérni a fenti elítéltecsoporthal szembeni bánásmód gyökeres megváltoztatását.

Forrás: Las presas enfermas de Zaballa sufren maltrato. Noticias de Alava, 2012.08.03.

Drogfüggő fogvatartottak kezelése

A horfieldi Bristol büntetés-végrehajtási intézet kábítószerfüggő elítélteit az eddigieknél még hatékonyabb segítséghez jutnak. A fogvatartottak a Bristol's User Feedback Organisation fórumán tehetik közzé tapasztalataikat. Ezek a visszajelzések megkönnyítik a kezelések minőségének javítását. A Safer Bristol Társaság által végzett korábbi vizsgálat során kiderült, hogy a börtönlakók egyharmada a drogfüggők kezelésének színvonalát jóra vagy közepesre értékelte. A felmérés alanyainak 19%-a jelezte, hogy gyengének ítéli a segítségnyújtást.

A börtönszolgálat munkatársa, Tony Meecham fontosnak tartja, hogy a drogfüggők véleménynyilvánításának teret adjanak. Az első felmérésre 2009-ben került sor, ezt 2011-ben követte egy újabb. A Safer Bristol egyik alkalmazottja, Paul Moores szerint a válaszok azt mutatják, hogy a kezelések színvonala és az elégedettség javult.

A fő cél, hogy az elítélt a kezelés befejezését követően és a szabadságvesztés-büntetés letöltése után is képes legyen az absztinencia fenntartására. A börtönbe kerüléskor azonnal szükség van a drogfüggők kezelésének az elkezdésére, mivel a kábítószer váratlan megvonása érzelmi és fizikai problémát okozhat. Bizonyos esetekben nagyobb odafigyelés szükséges, mint például a mentális problémákkal küzdő személyek és a crack kokain fogyasztók esetében.

Forrás: HMP Bristol gives better drug help to prisoners. BBCNews, 2012.03.01.

Kannabisz a börtön falain belül

A nyugat-franciaországi Saint-Martin-de-Re börtönének egyik földterületén a fogvatartottak különféle növényeket és virágokat termesztnek. A szokásos ellenőrzés alkalmával az illetékesek kannabiszpalántákra bukkantak, amelyek magassága már meghaladta a 60 centimétert is a kedvező körülmények miatt.

A Sud Ouest francia napilap szerint a rendőrség vizsgálatot kezdett annak kiderítésére, hogyan került be 12 fő kannabiszpalánta a börtönbe. Christophe Beaulieu, a Börtönszemélyzet Egyesületének regionális hivatalnoka úgy gondolja, hogy az elítéltek bíztak abban, hogy a virágok és zöltségek között nem tűnnek fel a tiltott növények, hiszen célzottan ezekre keresés nem irányult. A rutinellenőrzés is csak akkor derített fényt a kábítószer alapjául szolgáló növényekre, amikor azok már megerősödtek.

Forrás: French prisoners 'cultivated cannabis' at Saint-Martin-de-Re. BBCNews, 2012.08.24.

A dohányhasználat tilalma vallási ceremóniáknál

Az USA Dél-Dakota államának börtöneiben még vallási ceremóniákhoz sem lehet dohányt felhasználni. Az őslakos amerikai indiánok sérelmezik ezt a szabályt, és úgy látják, hogy a valláshoz és a vallásgyakorláshoz fűződő jo-

gaik sérülnek. A szövetségi bíróság eddig nem adott igazat azoknak az amerikai indián fogvatartottaknak, akik a dohányzási tilalom kapcsán diszkriminációra hivatkoztak.

Dél-Dakota állam hivatalos álláspontja továbbra is az, hogy a hatályos jogszabályok nem diszkriminatívak, mivel a hagyományos dohánytermékek helyett egyéb növények, mint például a piros fűzfakéreg továbbra is elégethetők.

Forrás: Tobacco Ban Curbs Religion Rights. KDLT News, Associated Press, 2012.09.20.

Nyári tábor a szlovákiai elítéltek gyermekeinek

A Szlovákiai Református Keresztény Egyház börtönmisszió keretében nyári tábort szervezett az elítéltek gyermekei számára. A nagyölvédi székhelyű Simeon nevű nonprofit szervezet is csatlakozott a kezdeményezéshez, amelynek keretében az ötnapos hittantábort helyszínéül Jóka községet jelölték ki.

A Betlehem Missziós Központban tizenegyedik alkalommal megrendezett családiás jellegű táborban huszonöt, 5-12 év közötti gyermek élvezhette a pihenést. A csoportba bekerültek olyan családok gyermekei is, akiknek a szülei nem voltak fogvatartottak, de különféle okok miatt a társadalom perifériájára kerültek.

A Bátorkesziről, Érsekkétyről, Farnadról, Madéréről, Szőgyénből érkező gyermekeknek a tábor ideje alatt lehetőségük volt megismerkedniük a különféle bibliai történetekkel, továbbá sportolhattak, kreatív foglalkozásokhoz csatlakozhattak, és különféle versenyek, klubtevékenységek várták őket.

A Szlovákiai Református Keresztény Egyház kétezer euróval (kb. 500 ezer forinttal) járult hozzá a fogvatartottak családjainak a megsegítéséhez. Ennek egy részéből fedezték a szabadságvesztésre ítélték, illetve a hátrányos helyzetben élők gyermekeinek táboroztatási költségét, a fennmaradó részt pedig a családgondozásra fordították. Az utolsó napon a tábor szervezői különböző jótékony felajánlásokból érkezett könyveket, iskolai tanszereket, használt ruhákat és játékokat osztottak ki a gyermekek között.

Forrás: Summer camp for inmates' childrens. EIN News, 2012.09.03.

Az iszlám hit térhódítása az olaszországi börtönpopulációban

Az olaszországi Antigone Társaság által készített jelentés felhívja a figyelmét arra, hogy a külföldi elítéltek létszáma az utóbbi 12 év alatt megkétszereződött az országban. Még 2000-ben a 206 olaszországi büntetőintézetben 14 057 külföldi bűnelkövetőt tartottak fogva, ez a létszám 2012-re 25 164-ra nőtt. (Jelenleg 68 500 főre tehető az ország teljes börtönpopulációja.)

A felmérés kiterjed a vallási kérdések vizsgálatára is. Jelenleg az iszlám hit a leginkább uralkodó vallás az olasz börtönökben és valószínűsíthetően a jövőben további térnyerésére kell számítani. A külföldi elítéltek több mint a fele iszlám hitűnek tartja magát. A hatályos olasz jogszabályok a fogvatartottak számára lehetővé teszik a szabad vallásgyakorlást, és az intézetek a vallá-

si szertartások számára is helyet biztosítanak. Nem elhanyagolható kérdés ugyanakkor, hogy a börtönökben a vallási sokszínűség a fogvatartottak közötti feszültségekhez vezethet.

Forrás: Islam dominant among Italian prison population. EuropeNews, 2012.08.03.

A wicca vallás megerősödése a kanadai börtönlakók között

A Kanadai Szövetségi Börtönök Hivatala egyre inkább a tényrel szembeül, hogy a fogvatartottak körében nagy népszerűségnek örvend a wicca vallás. Mivel a hívők száma néhány intézetben elért egy bizonyos szintet, így a börtönök vezetésének gondoskodnia kell arról, hogy az elítéltek a vallásukat pap vagy papnő segítségével tudják gyakorolni. (A wicca papnak a vallás követőivel való konzultáción kívül ceremóniakon is részt kell vennie.) Meredith Kimber, a nanimoi Zöld Űst Templom wicca papnője kifejezte örömét annak kapcsán, hogy a kormány felismerte a wicca vallás jelentőségét. Véleménye szerint egy dinamikusan fejlődő vallásról van szó, amely az ősi angolszász népvallás élő emlékeiből építkezik.

Forrás: Canada's prison agency to hire Wiccan chaplain. National Post, 2012.09.05.

Egy új-zélandi börtönfarm eredményei

Az Otago Büntetőközpont a „tejtermelő gazdaság” kategóriában kiérdemelte az Otago Farm szervezet környezetvédelmi díját. A bíráló bizottság tagjai meglátogatták a Miltonban található 120 hektár területet, amelyen jelenleg 340 tehenet tartanak.

A megtermelt zöldségek egy részét átadják az Űdvhadseregnek, amely a termények szétosztásáról gondoskodik. Napjainkban az Űdvhadsereg több mint 100 ezer alkalmazottal a világ 118 országában nyújt naponként testi-lelki segítséget a rászorulóknak. Az Űdvhadsereg nemzetközi mozgalom, része az egyetemes keresztény egyháznak, vallási üzenete a Biblián alapszik. Szolgálatának mozgatórugója, hogy az emberi szenvedést személyre való tekintet nélkül enyhítse.

A bíráló bizottság megvizsgálta a vízgazdálkodás és energiafelhasználás jellegét és módját is. A bizottság tagjai a gazdálkodás hosszú távú tervére is kíváncsiak voltak, továbbá a környezetvédelemmel kapcsolatos megoldások és újítások is érdekelték őket. A farmon naponta átlagosan 10-16 elítéltet foglalkoztatnak.

A börtön személyzetet is meglepte a kitüntetés. Roger Leslie, az elítéltek foglalkoztatásával megbízott igazgató és Tony Russell főinstruktor úgy látják, hogy a sikeres szereplés a kitaró munka gyümölcse. A fogvatartottak komoly szakmai gyakorlatra is szert tesznek a mezőgazdasági munka során, hiszen megismerik a farm működésének és fenntartásának minden egyes mozzanatát.

Forrás: Winning results in Otago. New Zealand Herald, 2012.07.07.

Munkavégzés egy indiai börtönben

Az indiai Tihar börtön asztalos részlegében dolgozó elítéltek sok munkát kaptak az idei évben: a főváros, Delhi állami iskolái számára kell berendezést készíteniük, ami 2013 márciusának végéig jelentős mennyiségű kétszemélyes iskolai pad összeszerelését jelenti.

Praveen Kumar Sharma, a maximális biztonsági fokozatú intézet egyik vezetője nagy kihívást lát a feladat elvégzésében. Véleménye szerint a fogvatartottak megfelelő gyakorlattal rendelkeznek, de a határidő túlságosan rövid.

A börtönben 268 fő dolgozik reggel 8 és délután 16 óra között, hogy elkészüljenek az előírt napi mennyiséggel. Az asztalosok képzése is folyamatos: egy képzett szakember mellé mindig egy tanulót állítanak be segítőnek.

Forrás: Work is on at the Tihar jail's carpentry unit. Hindu News, 2012.05.16.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2012. július 1-jétől szeptember 30-áig)

JÚLIUS 2.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán rendezték meg a központi Semmelweis-napi ünnepséget, amelyen Csóti András bv. vezérőrnagy mb. országos parancsnok adta át az elismeréseket a büntetés-végrehajtás kiválóan teljesítő egészségügyi dolgozóinak.

JÚLIUS 2-6.

A fogvatartottak és gyermekeik jobb kapcsolattartását elősegítő Grundtvig-projekt megvalósításában részt vevő országok – Lengyelország, Litvánia, Olaszország, Románia, Törökország – büntetés-végrehajtási szakemberei tartózkodtak hazánkban, ahol a Budapesti Fegyház és Börtön által szervezett programokon tájékoztak a család és börtön kapcsolatának magyarországi gyakorlatáról. A projekt keretein túlmutató partnerség kialakítása érdekében a látogatás ideje alatt aláírták a lengyelországi Lublini Bv. Intézet és a Budapesti Fegyház és Börtön közötti együttműködési megállapodást.

JÚLIUS 13.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a 14 hetes alapozó szaktanfolyami képzésben végzett tanulók kibocsátó ünnepségét, amelyen a bizonyítványokat Fok Róbert bv. ezredes, a BVOP Biztonsági Főosztályának vezetője adta át. A 33 végzős hallgató közül heten kitűnő eredménnyel teljesítették a vizsgakövetelményeket.

JÚLIUS 19.

Az elítélteket foglalkoztató balasgyarmati Ipoly Cipőgyár Kft. felújít

tott fröccsöntő üzemében 340 millió forintos fejlesztést hajtottak végre; a Magyarországon egyedülálló új gépsort dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára avatta fel. Az ünnepségen részt vett – többek között – dr. Hoffmann Imre közfoglalkoztatásért felelős helyettes államtitkár és Kulcsár József, a Fidesz országgyűlési képviselője. A büntetés-végrehajtási szervezet vezetőségét Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok és Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese képviselte.

JÚLIUS 24.

Dr. Pesti Imre kormány megbízott és dr. Pálvölgyi Ákos, a Fővárosi Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának vezetője a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumába látogatott. A vendégeket Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás első számú vezetője fogadta Schmechl János bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet és Mészáros László bv. dandártábornok, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka kíséretében.

JÚLIUS 27.

Az Alföldi Bútorgyárban 1988. július 28-án keletkezett tüzeset következtében hősi halált halt Kovács Hege-dús Gábor bv. őrnagy és Szalay Árpád bv. alhadnagy tiszteletére megemlékezést tartottak a Szegedi Fegyház és Börtön oszlopcsarnokában elhelyezett emléktábláknál, ezt követően a Belvárosi temetőben megkoszorúzták a hősi halottak sírjait.

AUGUSZTUS 1.

A sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben megkezdődött az „Épületenergetikai fejlesztések megújuló energiaforrás-hasznosítással kombinálva” című sikeres, 422 millió forint uniós támogatást jelentő KEOP-pályázat megvalósítása.

AUGUSZTUS 7.

Christian Mühlethaler, Svájci Államszövetség Magyarországra akkreditált nagykövete tett látogatást a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben. A látogatás célja a két ország közötti kapcsolatfelvétel, a közös munkakapcsolat előmozdítása, illetve a tapasztalatcsere volt. A szakmai látogatáson és megbeszélésen részt vettek – többek között – a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőr-főkapitányság képviselői is. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát Radvánszki András bv. százados, a Koordinációs Főosztály vezetője képviselte.

AUGUSZTUS 8.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben megtartották a „Püspökök és intézetparancsnokok Fórumát”, amelyen részt vett dr. Orosz Atanáz, a Miskolci Görögkatolikus Exarchátus püspöke, Palánki Ferenc, az Egri Fő-

egyházmegye segédpüspöke, valamint Damjanovics József görögkatolikus főesperes. A megbeszélést követően a vendégek megtekintették az intézetet.

AUGUSZTUS 17.

A Belügyminisztérium vezetése az augusztus 20-ai állami ünnep alkalmából miniszteri rendezvényt tartott a BM márványaulájában, amelynek keretében a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának több tagja is kitüntetést kapott. Az elismeréseket Tállai András, a Belügyminisztérium önkormányzati államtitkára adta át, az eseményen részt vett Varga Valéria bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese is.

Az Ipoly Cipőgyár Kft. nyírjesi házánál megtartották a IV. Ipoly napi rendezvényt. Ennek keretében átadták a 2011-ben alapított „TALPALÓ” díj idej elismeréseit. A díjban ezúttal a Kft. három főállású dolgozója és két korábbi igazgatója részesült.

AUGUSZTUS 20.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön munkatársai és civil szervezetek tagjai mutatták be a város főterén a TÁMOP program és a Sátoraljaújhelyi Hősök Temetője rekonstrukciós munkálatainak eredményeit, valamint az intézet további jóvátételi terveit. A kiállított kerámia termékeket és a kiállítást megtekintette dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter és dr. Hörcsik Richárd országgyűlési képviselő.

AUGUSZTUS 25.

Az 1945-1956 közötti magyar Politikai Elítéltek Közösségének 11 fős csoportja, Gruber Rudolfné elnökségi

tag vezetésével megkoszorúzta a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblát.

AUGUSZTUS 28.

A Belügyminisztériumban tartották meg a TÁMOP 5.6.2-10/1-2010-0001 azonosító számú, „A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” elnevezésű projekt ünnepélyes záró rendezvényét. A konferenciát dr. Felkai László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára nyitotta meg, majd dr. Répássy Róbert, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium igazságügyért felelős államtitkára, dr. Jáczku Tamás, a Nemzetgazdasági Minisztérium foglalkoztatáspolitikai államtitkárságának főosztályvezetője, valamint Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka mondott köszöntőt. Az ünnepélyes eseményen, amelyen elismeréseket is átadtak, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet fogvatartotti csoportja szerepelt „Rendületlenül” című műsorával.

AUGUSZTUS 30.

A Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben átadták a börtön ügyvédi beszélőjének átalakított, illetve az újonnan kialakított helyiségeit. A munkálatakból az intézet fogvatartottjai is ki-

vették a részüket. Az ünnepélyes átadáson részt vett dr. Gyórfy Attila, a Debreceni Ügyvédi Kamara elnöke.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben egészségnapot rendeztek a személyi állomány részére, amelynek keretében a résztvevők előadást hallgathattak meg a testi és lelki egészség megtartásának különféle módjairól, ezt követően pedig lehetőség nyílt egyszerűbb, akár napközben is végezhető gyakorlatok elsajátítására is.

AUGUSZTUS 31.

A Budapesti Fegyház és Börtönben tartották meg a Magyar Rendvédelmi Kar Büntetés-végrehajtási tagozatának második ülését, amelyen meghívottként részt vett Kulcsár József országgyűlési képviselő, Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka, Dobson Tibor a Magyar Rendvédelmi Kar közgyűlésének elnöke, valamint Mészáros László bv. dandártábornok, intézetparancsnok.

A kalocsai bv. intézetben megtartották a TÁMOP program „Szabad út a szabadulóknak – a Kalocsai Fegyház és Börtön elítélteinek viszszevezetése a társadalomba” című nyertes pályázat nyitórendezvényét. Az ünnepélyes megnyitón részt vett – többek között – Font Sándor országgyűlési képviselő és Török Ferenc, Kalocsa Város polgármestere.

SEPTEMBER 1.

Az V. Kőbányai Rendvédelmi Napon a Budapesti Fegyház és Börtön, a Fővárosi Bv. Intézet, valamint a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön Bv. Múzeuma is képviseltette magát. A rendezvény célja az volt, hogy a kerületi rendvédelmi szervek munkáját megismertesse a lakossággal.

Az eseményen a Budapesti Fegyház és Börtön kutya, a Fővárosi Bv. Intézet műveleti bemutatóval szerepelt, illetve a résztvevők megtekinthették a kiállított rabszállító autót és a Börtönmúzeum standját is.

SZEPTEMBER 4.

A büntetés-végrehajtási szervezet napja alkalmából megrendezett ünnepi állománygyűlést a Bv. Szervezet Oktatási Központjában tartották meg. A rendezvényen részt vett Kulcsár József országgyűlési képviselő, jelen voltak a fegyveres társszervek és az igazságügyi, illetve az egyéb együttműködő szervezetek képviselői. Az állománygyűlés során az ünnepség előljárója, dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára átadta a belügyminiszter által adományozott csapatzászlót a Bv. Szervezet Oktatási Központja személyi állományának. A rövid ünnepi műsor követően ismertették dr. Pintér Sándor belügyminiszter ünnepi parancsát, amelyben Adorján-nap alkalmából köszöntötte a büntetés-végrehajtási szervezet teljes személyi állományát, majd dr. Kontrát Károly és Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka kitüntetések és elismeréseket adott át a jutalmazottaknak.

Dr. Áder János, Magyarország köztársasági elnöke a belügyminiszter előterjesztésére kimagasló szakmai tevékenysége elismeréséül kinevezte büntetés-végrehajtási dandártábornokká prof. dr. Ruzsonyi Péter bv. ezredest, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar dékánját.

SZEPTEMBER 4-7.

A Csíkszeredai Bv. Intézet négyfős delegációja szakmai célú látogatáson vett részt az Állampusztai Országos Bv. Intézetben. A látogatás során a vendégek meglátogatták a Veszprém Megyei Bv. Intézetet, illetve megtekintették a Kalocsai Érsekséget is.

SZEPTEMBER 5.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben átadták az intézet megújult biztonsági blokkját. A közel másfél évig tartó tervezési és felújítási munkálatok eredményeként az intézet biztonsági blokkjának egésze átalakult: a fegyverszoba és fegyverraktár, illetve az irodai, étkező- és pihenőhelyiségek áthelyezése, felújítása mellett az ügyeleti helyiség is teljesen megújult, a biztonságtechnika egyes elemeit is modernizálták.

SZEPTEMBER 6.

A Somogy Megyei Bv. Intézetben ünnepélyes keretek között adták át az újonnan kialakított ügyvédi beszélő helyiségeket, valamint a rendőrségi kihallgató helyiséget. Az ünnepségen részt vettek a büntetés-végrehajtási tevékenységben érintett Somogy megyei rendvédelmi és igazságügyi társszervezetek, intézmények vezetői, képviselői is. Az esemény előljárójaként Csóti András bv. vezérőrnagy,

mb. országos parancsnok vágta át az ünnepi szalagot, majd a résztvevők intézetlátogatáson vettek részt.

SZEPTEMBER 6-9.

A bv. intézetekben a büntetés-végrehajtási szervezet napja, a 17. Szent Adorján-nap alkalmából szervezett ünnepek keretében elismeréseket adtak át a kiemelkedő munkát végzett dolgozók részére. A személyi állomány és családtagjaik részére „családi napok” keretében országos zert bemutatásokat, gyermekprogramokat, intézetlátogatásokat, vetélkedőket és koncerteket rendeztek. A fővárosi bv. szervek családi napját szeptember 8-án tartották meg a Bv. Szervezet Oktatási Központjában. A rendezvényt Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok nyitotta meg.

SZEPTEMBER 12.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön lőterén – a Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében – rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2012. évi országos lőbajnokságát. A megmérettetésen 29 bv. szerv 116 versenyzője vett részt. A helyezett csapatok részére

a díjakat a rendezvény elöljárója, Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok adta át. A lőbajnokság első helyezettje a Szegedi Fegyház és Börtön csapata lett.

SZEPTEMBER 15.

A büntetés-végrehajtási szervezet napja alkalmából megtartott rendezvényekhez kapcsolódóan a Veszprém Megyei Bv. Intézetben nyílt napot szerveztek, amelyen a személyi állomány hozzátartozói vehettek részt.

A Tiszalöki Országos Bv. Intézet csapata a Nyíregyházi Sóstói Falumúzeum „Kóstolja meg Magyarországot” címmel meghirdetett rendezvényének vendége volt. A népi ételek kilencedik alkalommal megrendezett seregszemlájén közel negyven csapat százféle ételle várta az érdeklődőket. Az intézet csapata, a „Tiszalöki Porkolábok” a főzőverseny „kiemelt vendég” kategóriájában kapott díjat.

SZEPTEMBER 18.

A Budapesti Fegyház és Börtönben az „Elítéltek többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modelljének kialakítása” című alprojekt utógondozó koordinátori munkaértekezletét tartották meg. Az értekezleten a projektben érintett szervezetek – Belügyminisztérium, Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, BVOP – képviselői vettek részt. A BVOP részéről Balogh Attila Gábor bv. ezredes, központi koordinátor volt jelen, az intézetet Mészáros László bv. dandártábornok, intézetparancsnok képviselte. A rendezvény résztvevői a munkaértekezletet követően megtekintették a Bal Csillagot, a „B” objektumot, valamint a Kisfogház Emlékhelyet is.

SZEPTEMBER 20-21.

Különdíjat nyert a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet és a Tiszalöki Országos Bv. közös lő-

vészcsapata a Lengyelországban megrendezett, VI. Egyenruhás Kárpátok Eurorégió Lövészversenyen, amelyen a magyar csapaton kívül lengyel, szlovák és ukrán büntetés-végrehajtási, rendőrségi, vámőrségi, határőrségi, illetve katonai csapatok vettek részt.

SZEPTEMBER 24-26.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézetben tartották meg a büntetés-végrehajtási szervezetnél dolgozó katolikus börtönlelkészek szakmai értekezletét, lelkigyakorlatát, amit intéztlátogatás követett, majd a börtönlelkészek részt vettek a solti objektum börtönkápornájának búcsúján.

SZEPTEMBER 24-27.

A cseh büntetés-végrehajtási szervezet háromfős delegációja látogatott Magyarországra. A látogatás célja a társszervek közötti kommunikáció fejlesztése, a fogvatartotti adatok nyilvántartására és archiválásra vonatkozó tapasztalatok cseréje volt.

A vendégek számára Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok tartott tájékoztatót a témában a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. A delegáció tagjai látogatást tettek a Budapesti Fegyház és Börtönben, illetve a Fővárosi Bv. Intézetben.

SZEPTEMBER 27-28.

Hazánkban járt Col. Mgr. Eugen Balko, a szlovák büntetés-végrehajtási szervezet országos parancsnoka gazdasági helyettese kíséretében. A delegációt Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok és Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese fogadta a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán.

A szakmai konzultációt követően a résztvevők megtekintették a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumát, másnap pedig a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézetbe és a Kalocsai Fegyház és Börtönbe is ellátogattak.

SZEPTEMBER 29.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet és az MH 86. Szolnok Helikopterbázis harmadik alkalommal rendezte meg a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Igazságügyi Triatlon versenyt 13 csapat részvételével. A megye fegyveres testületeinek, rendvédelmi szerveinek, önkormányzati és kormányhivatalainak csapatai 4 ezer méteres futásban, 16 ezer méteres kerékpározásban és 200 méteres úszásban mérték össze erejüket. A vetélkedésből a MH 86. Helikopterbázis csapata került ki győztesen.

Összeállította: D. F. I.